

**Supplex exhortatio, ad invictiss. caesarem Carolum Quintum,
et illustriss. Principes, aliósque ordines, : Spiræ nunc imperii
conventum agentes. Ut restituendæ Ecclesiæ curam serio
velint suscipere. Eorum omnium nomine edita, qui Christum
regnare cupiunt.**

<https://hdl.handle.net/1874/423324>

97

3

S V P P L E X

E X H O R T A T I O , A D I N -
V I C T I S S . C A E S A R E M C A -
R O L V M Q V I N T V M , E T I L L V -
s t r i s . P r i n c i p e s , a l i o s q u e o r d i n e s , S p i r æ n u n c i m -
p e r i i c o n u e n t u m a g e n t e s . V t r e s t i t u e n d æ E c -
c l e s i æ c u r a m s e r i o v e l i n t f u s c i p e r e .

E o r u m o m n i u m n o m i n e e d i t a , q u i C H R I -
S T V M r e g n a r e c u p i u n t .

Pressa valentior.

S V P P L E X

EXHORTATIO AD IN-
VICIUM S. CAESAREM CA-
ROLVN QVINTVM. P. I. L. E. V.
Hic Princeps, ad hoc ordinem, spiritum in-
peru conuocatum agere. Vt in hunc Ec-
clesiam curam serio velis suscipere.
Bonum dominum non incedis, qui CHRIS-
TUM in regnum cupias.

Passus whelsh.

SVPPLEX EXHORTATIO,

AD INVICTISS. CAESAREM
CAROLVM QVINTVM. BTILLV,
strifs. Principes, aliosque ordines.

INDICTVS EST ABS TE
conuentus hic, Cæsar Auguste: in quo de
presenti Ecclesiæ statu, quem miserrimum
& prope deploratum omnes cernimus, in melius cor
rigendo, rationem cum Illustris. imperii Principi
bus, ordinibusque aliis ineas tandem atque consti
tuas. Ad hanc itaque consultationem quando nunc
confidetur: primum abs te Cæsar, simul etiam à vo
bis illustris. Principes, & ornatiss. viri, supplex peto
atque flagito, quæ in medium proferam, legere & di
ligenter expendere ne grauemini. Ea est magnitudo
causæ & grauitas, quæ vos ad audiendi studium inci
tare debeat. Ego vero rem ante oculos ita vobis pro
ponam, vt statuere non difficulter possitis, quænam
sint vestræ partes. Quisquis sum: & piæ doctrinæ, &
Ecclesiæ patrociniū me hic suscipere profiteor.
Hoc nomine vnum saltem istud mereri videor, ne
mihi audientiam eousque negetis, dum appareat, fal
sione eiusmodi titulum vsurpem: an fideliter præ
stem, reque ipsa exhibeam, quod præme fero. Et si au
tem tanto oneri nequaquam parem esse me scio: vbi
tamen à vobis officii mei ratio audita fuerit, mini
me vereor, ne vel socordiæ, vel temeritatis accuser,
quòd hanc prouinciam subire ausus sum. Duæ res

sunt, quibus commendare quidquid agunt, vel certe defendere, homines fere solent. Nam & quod honeste pióque studio factum est, laude dignum, & quod publica necessitate expressum, excusatione saltem non indignum arbitramur. Earum cum vtraque mihi cōstet, non dubito, quæ vestra est æquitas, quin meum hoc consilium approbare facile vobis possim. Nam vbi melius aut honestius, vbi etiam, hoc quidem tempore, in re magis necessaria, operam mihi collocare liceat, quàm si Christi Ecclesiæ, cui nihil omnino denegare fas est, laboranti nunc grauiter, & extremo in discrimine agenti, pro mea virili adesse cōner: Quanquam de meipso multum præfari nihil attinet. Perinde accipite quod dicam, ac si eorum omnium, qui Ecclesiam, vel restitutam iam curant, vel cupiunt restitui in verum ordinem, vna vox personaret. Sunt aliquot non infimæ dignitatis Principes, sunt insignes resp. non pauca in hac causa. Pro his omnibus ita vnus loquor, vt verius per me vno ore simul loquantur omnes. His addite infinitam piorum hominum multitudinem, qui per varias Christiani orbis partes dissipati, vno tamen consensu mihi in hac actione subscribunt. Denique putate hanc communem esse orationem omnium, qui præsentem Ecclesiæ corruptionem ita serio deplorant, vt nequeant diutius ferre: nullum finem facturi, donec aliquam emendationem viderint. Scio quàm odiosis nominibus ad infamiam notemur. Verum quocumque tandem nomine appellare nos libeat

beat: interea causam audite: & inde postea æstimate, quo loco haberi debeamus.

Principio, non quaritur, an morbis laboret Ecclesia, & multis, & pessimis. Constat enim inter omnes, qui vel mediocriter iudicant. Sed an eius generis sint morbi, quorum longiorem moram non ferat curatio: vt nimis lenta remedia expectare, nec vtile sit, nec deceat. Accusamur temerariæ & impiæ nouationis, quòd omnino quidquam ausi fuerimus, ex antiquo statu, in Ecclesia mouere. Quid? Etiamne, si nec absque ratione, nec perperam factum sit? Sunt, vt audio, qui ne in hoc quidem damnare nos dubitent: quia expetendam quidem à nobis fuisse correctionem, tentari vero non oportuisse, censeant. A quibus nihil impetrare aliud in præsentia velim, nisi vt pauli sper iudicium sustineant, donec ex re ipsa ostendero, neque nos ante tempus festinasse, & nihil temere, nihil officio nostro alienum fuisse aggressos, denique nihil fecisse, nisi summa necessitate coactos. Hoc vt efficiam, videndum, quibusnam de rebus nobis sit certamen.

Cum Deus initio Lutherum & alios excitauit, qui nobis facem ad reperiendam salutis viam prætulerunt, & quorum ministerio fundatæ sunt & institutæ nostræ ecclesiæ: dicimus ea doctrinæ capita, quibus religionis nostræ veritas, quibus purus & legitimus Dei cultus, quibus salus hominum continetur, fuisse propemodum abolita: dicimus sacramentorum usum multis modis fuisse vitiatum & pollutum: di-

cimus ecclesiæ gubernationem in speciem fœdæ & non ferendæ tyrannidis fuisse conuersam. Hæc forte nondum ad quosdam permouendos satis valeant, donec melius exprimantur. Faciam igitur: nō quantum res postulat, sed quantum facultas mea feret. Neque tamen hic omnes controuersias recensere, & excutere, propositum est: Longam enim disputationem id requireret: cui nunc non est locus. Tantum proferre in medium volo, quàm iustæ & necessariæ causæ nos ad hanc mutationem, quæ nobis vitio vertitur, coegerint. Quanquam expediri hoc non potest, quin tria simul complectar. Nempe vt vitia breuiter commemorem, quæ nos ad quærenda remedia impulerunt. Deinde, vt de remediis ipsis, quæ à nostris hominibus sunt adhibita, quàm apta fuerint & salutaria, disseram. Postremo vt planum faciam, quàm non licuerit, suspensa manu ulterius differre: cum res præsentem emendationem flagitaret. Primum illud quia tantum ideo attingam, vt mihi viam ad reliqua patefaciat, conabor paucis perstringere. In diluendo sacrilegæ audaciæ & seditionis crimine, quo grauamur, quasi importuna festinatione, quod nostrarum partium non erat, perperam vsurpa uerimus, longius immorabor.

Si quæritur, quibus potissimum rebus stet Christiana religio inter nos, suamque veritatem retineat: has duas non modo summum locum occupare certum est: sed reliquas etiam omnes partes, adeoque totam vim Christianissimi, sub se comprehendere: vt

rite colatur Deus: vt vnde salus sibi petenda sit, no-
uerint homines. Iisdem sublatis, Christi nomine
glorietur licet: vana est ac inanis nostra professio.
Sequuntur deinde sacramenta, & Ecclesiae guberna-
tio, quæ sicut ad huius doctrinæ conseruationem
sunt instituta: sic non aliò referri debent: nec aliun-
de æstimari potest, sanctæne & ordine, an secus admi-
nistrentur, nisi cum ad hunc finem exiguntur. Hoc
si clarius & familiarius habere quis velit: regimen in
Ecclesia, munus pastorale, & reliquus ordo, vnâ
cum sacramentis, instar corporis sunt: doctrina au-
tem illa, quæ & rite colendi Dei regulam præscribit,
& vbi salutis fiduciam reponere debeant hominum
conscientiæ, ostendit, anima est, quæ corpus ipsum
inspirat, viuendum & actuosum reddit: facit denique,
ne sit mortuum & inutile cadauer. Quæ hæctenus
dixi, controuersiam inter pios, & recti sanique animi
homines, nullam habent.

Nunc cultum Dei legitimum definiamus. Huius
vero præcipuum est fundamentum, cum, sicuti est,
omnis virtutis, iustitiæ, sanctitatis, sapientiæ, veritatis,
potentiæ, bonitatis, clementiæ, vitæ & salutis fontem
vnicum agnoscere, ideóque bonorum omnium glo-
riam illi adscribere in solidum, & tribuere, quærere
in ipso solo omnia: ideóque si quid nobis opus est, in
ipsum solum suspicere. Inde nascitur inuocatio, in-
de laudes & gratiarum actiones: quæ testimonia
sunt eius, quam illi tribuimus, gloriæ. Hæc est vera
nominis eius sanctificatio: quâ imprimis à nobis re-

quirit. Huic annexa est adoratio, qua reuerentiam illi, magnitudine excellentiâque sua dignam, exhibemus: cui seruiunt ceremoniâ, tanquam vel adminicula, vel instrumenta: vt corpus vnâ cum animo in cultus Diuini professione exerceatur. Sequitur postea nostri abnegatio: vt renunciantes carni & mundo, transformemur in nouitatem mentis: quo iam non viuamus amplius nobis, sed nos illi regendos & agendos resignemus. Hac vero abnegatione ad obedientiam obsequiumque voluntatis eius comparatur: ita vt timor eius in cordibus nostris regnet, omnesque vitæ nostræ actiones moderetur. His partibus contineri verum sincerumque Dei cultum, quem solum probat, & quo delectatur, tum spiritus sanctus vbique in scripturis docet, tum ipse quoque pietatis sensus, absque longa disputatione, id ipsum dicat. Neque alia fuit ab initio colendi Dei ratio, nisi quod hæc spiritualis veritas, quæ nuda & simplex apud nos est, figuris inuoluta fuit sub veteri testamento. Atque id est, quod volunt Christi verba, Ioannis quarto. Venit tempus, cum veri cultores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Non enim negare his verbis voluit, quin à patribus spirituali isto modo cultus fuerit: sed discrimen in externa tantum forma indicare: quòd cum illi adumbratum habuerint spiritum multis figuris: apud nos simplex sit. Cæterum, semper valuit illud: Deum, qui spiritus, est spiritu & veritate oportere adorari.

Porro, vniuersalis est regula, quæ purum Dei cultum

tum à vitioso discernit: ne comminiscamur ipsi, quod nobis visum fuerit, sed quid præscribat is, qui solus iubendi potestatem habet, spectemus. Ergo si cultum nostrum approbare illi volumus: tenenda est diligenter hæc lex, quam summa seueritate vbi-que vrget. Duplex autem est ratio, cur Dominus, fictitios omnes cultus prohibendo ac damnando, nos ad solum vocis suæ obsequium reuocet. Quia & hoc ad eius authoritatem stabiliendam magnopere pertinet, ne seruiamus illi nostro arbitrio, sed toti ab eius nutu pendeamus: & nos, qua sumus vanitate, si libertas nobis relinquatur, nihil possumus quàm aberrare. Vbi autem semel defleximus à via, nullus postea finis: donec superstitionum multitudine obruamur. Merito itaque Dominus, vt plenum domini ius sibi vindicet, quid facere nos velit ita mādāt, vt quidquid præter suum mandatum confinxerint homines, simul reiiciat. Merito & hoc quoque facit, quod ore suo limites nobis præfigit, ne peruersos cultus fabricando, iram eius in nos prouocemus. Scio quàm difficulter hoc persuadeatur mundo, improbari Deo cultus omnes, præter verbum suum institutos. Quin potius hæret hæc persuasio, & quasi in ossibus omnium defixa est ac medullis: quidquid agant, in eo se satis iustam approbationem habere, si modo qualécunque honoris Dei zelum obtendant. Verum cum Deus non modo irritum habeat, quidquid colendi sui studio, præter mandatū suum, suscipimus: sed palam quoque abo-

minetur: quid proficimus contra tendendo? Hæ sunt claræ & disertæ Dei voces. Obedientiam meliorem esse victimis: frustra se coli mādatis hominum: mendacium esse, quidquid verbo suo additur: præsertim in hac parte: ΕΘΕΛΟΘΡΗΣΚΕΙΑΝ meram esse vanitatem. Vbi semel pronunciauit iudex: iam amplius litigandi non est tempus.

Nunc mecum tua maiestas, Cæsar, recognoscat, vosque, illustrissimi principes, huc mihi vestram attentionem præbete, quàm prorsus ab hac ratione dissideant omnia, in quibus hodie passim Dei cultum orbis Christianus reponit. Verbo quidem, bonorum omnium gloriam concedunt Deo: sed re ipsa eum, vel dimidia, vel maiori parte: cum eius virtutes inter sanctos partiuntur. Eludant, vt volent, aduersarii: & leuiculos, sicuti ipsi fingunt, errores nimium nos exaggerare calumniuntur. rem ipsam, sicuti est perspicua vnicique, simpliciter proponam. Sic inter sanctos distributa sunt Dei officia, vt summo Deo tãquam collegæ sint additi in sustinendis eius partibus: in quorum multitudine delitescat. Neque aliud conqueror, nisi quod totus mundus vulgari prouerbio confitetur. Quid enim sibi vult quod dicunt, Dominum præ Apostolis non cognosci: nisi quòd in eam altitudinem euehuntur Apostoli, qua Christi dignitas vel obruatur, vel saltem obscura fiat. Secundum hanc prauitatem, mundus, derelicto viuo fonte, puteos, vt dicit Iermias, dissipatos & hiulcos fodere edocebatur. Vbi enim salu-

lutem & quidquid bonorum est quærunt san in solo Deo: Atqui palam reclamatione tota communis vita. Aiunt quidem, salutem se & bona omnia in Deo quærere: sed cum alibi quærant, quàm in eo solo: falsus est prætexus.

Huius rei manifestam fidem facient vitia, quibus inuocatio Dei corrupta primùm, deinde propemodùm subuersa extinctaque fuit. Diximus, inuocatione testari homines, an debitam Deo gloriam tribuant. Ergo hinc etiam licebit deprehendere, an Dei gloriam, illi ereptam, trāsferant ad creaturas. Porro in vera Dei inuocatione plus requiritur, quàm precatio quælibet. Nempe vt certo statuatur hominis animus, Deum esse solum, ad quem confugere debeat: quia & solus in necessitate iuuare possit, & se id facturum receperit. Eo autē sensu præditus esse nemo potest, nisi qui & mandatum, quo Deus nos ad se vocat, & promissionem quam mandato adiungit, de exaudiendis nostris precibus, intuetur. Atqui mandati adeo non est habita ratio, vt angelos & homines mortuos promiscue vulgus hominum inuocauerit simul cum Deo. Sapientiores vero si non inuocabant eos loco Dei: saltem pro mediatoribus habebant, quorum intercessione à Deo obtinerent quod petebant. Vbi igitur tunc erat promissio, quæ sola Christi intercessione suffulta est? Itaque, Christo vnico mediatore præterito, singuli se ad suos patronos, quos sibi finxerant, contulerunt: aut si quando dabatur Christo locus, latebat tamē, quasi gregarius aliquis, in tur-

ba. Iam cum veræ Dei inuocationi nihil magis repugnet, quàm hæsitatio & diffidentia, adeo inualuit, vt pro lege rite orandi fere recepta fuerit. Vnde autem id? nisi quia mundus quid ista omnia valeant, non intellexit, & quòd Deus à nobis vult inuocari, & se facturum promittit quidquid petierimus mandato promissionèque sua freti, & Christum nobis aduocatum proponit, cuius nomine exaudiantur preces nostræ. Adhæc, excutiantur solennes preces, quæ passim habentur in ecclesiis. Reperientur innumeris sordibus inquinatæ. Ab illis igitur fiat iudicium, quantum vitiatum in hac parte cultus Dei fuerit. Nec minus in gratiarum actionibus corruptionis fuit: cuius testes sunt etiam hymni publici: vbi bonorum omnium laus ad sanctos, tanquam Dei collegas, transcribitur.

Iam de adoratione quid dicam? Quidquid reuerentiæ exhibere volunt homines Deo: an non id illi in statuis & imaginibus exhibent? Errat autem, qui putat quidquam interesse inter hanc, & ethnicorum insaniam. Neque enim Deus lapides tantum adorare verat: sed illis numen suum affigere, vt in illis adoretur. Quoscumque prætextus hodie afferunt, qui hanc abominationem tueri student: iis etiam olim vsi sunt ethnici, vt suam impietatem obtegerent. Præterea constat, sanctos quoque Dei loco adorari. imo ipsorum ossa, vestes, calceos, & simulacra. Hic mihi obiiciet astutus quispiam, diuersas esse adorandi species: duliæ, vt loquuntur, honorem sanctis eorumque

que simulacris & ossibus, dari: latrariam seruari Deo, si cut in ipsum solum comperat: nisi quod crescente in fania, excogitatus est hyperdulix gradus, in quem supra alios beata Virgo extolleretur. Quasi verò subtiles istæ distinctiones, aut notæ sint, aut in mentem veniant his qui coram statuis se prosternunt. Interim idololatria plenus est mundus nō minus crassa, nec minus, vt ita dicam, palpabili, quàm illa vetus AEgyptiorum fuerit: quam tantopere Prophetæ omnes passim execrantur.

Singula breuiter perstringo: quia paulopost acrius exaggeranda erunt. Venio ad ceremonias: quæ cum esse debeant graues cultus Dei testificationes: mera sunt potius Dei ludibria. Præterquam enim quod nouus iudaismus, eius loco, quem Deus clara voce abrogauerat, iterum excitatus est: per multas etiam pueriles ineptias hinc inde collectas, admiscuerunt: quosdam etiam impios ritus, alios vero profanos, & qui magis ad theatrale aliquod ludicrum, quàm ad religionis nostræ dignitatem, sunt compositi. In eo quidem primum peccatum est, quod hæc tanta ceremoniarum multitudo, quam Deus sua autoritate semel sustulerat, rursus expetita fuit. Deinde, quòd cum vitia pietatis exercitia esse debeant ceremoniæ: multas friuolas & inutiles habet mundus, in quibus frustra occupatur. Verum hæc multo est capitalior pestis, quod vbi suis istis qualibuscunque ceremoniis cum Deo luserunt, putant se belle defunctos esse: perinde ac si tota vis pietatis & cultus Dei in illis inclusa foret.

Quòd ad nostri abnegationem pertinet, ex qua pendet regeneratio in vitæ nouitatem: tota hæc doctrina, aut prorsus oblitterata fuit ex animis hominum: aut certe semisepulta, vt à paucis, & quidem tenuiter, cognosceretur. Atqui hoc est spirituale sacrificium, quod Dominus imprimis commendat, vt mortificato veteri homine, transformemur in nouum hominem. Fieri forsan potest, vt de istis uocibus non nihil balbutiant concionatores. Sed vim rerum ab ipsis non teneri vel inde constat, quòd nobis fortiter reclamant, cum hanc cultus Dei partem conamur restituere. Si quando de pœnitentia disputant, quæ præcipua sunt, contemptim attingunt tantum, in externis modo corporis exercitiis immorantur: quæ, teste Paulo, non maximam utilitatem habent. Quæ peruersitas eo minus ferenda est, quòd mundus pernicioso errore umbram pro re ipsa sectatur, dum omiſsa vera pœnitentia, in abstinentias, uigilias, & cætera, vt Paulus appellat, egena mundi elementa, toto studio incumbit.

Cum autem uerbum Dei notam esse dixerimus, quæ uerum eius cultum à uitioso prauoque discernat: inde colligere promptum est, totam colendi Dei formam, quæ hodie mundo est uſitata, nihil quàm meram esse corruptionem. Neque enim quid Deus mandauerit, aut quid approbet, respiciunt: ut illi, quemadmodum decebat, obsequantur: sed licentiam excogitãdorum cultuum sibi permittunt, quos postea illi obrudant obsequii loco. Si uideor

modum in dicendo excedere: agedum, excutiantur omnia opera, quibus mundus Deum se colere arbitratur. vix decimam partem excipere audeo, quin omnia temere in hominum cerebris nata fuerint.

Quid amplius volumus? Commentitios omnes cultus Deus respuit, damnat, execratur. Frenum verbi sui nobis iniicit, vt in simplici obedientia nos contineat. Vbi, excusso iugo, euagamur ad nostra figmēta: & cultus humana temeritate fabrefactos illi offerimus: vtcunque nobis arrideant, coram eo inanes sunt nugæ: imo sordes & inquinamenta. Habent humanarum traditionum patroni pulchros & varios colores, quibus eas pingant. Et Paulus certe fatetur eminere in illis speciem sapientiæ: sed quia pluri obedientiam facit Deus quàm omnes victimas, satis hoc valere debet ad repudiandum quemcunque cultum, si nullo Dei mandato approbetur.

Alterum Christianæ doctrinæ præcipuum membrum in eo posuimus, dum agnoscunt homines, vbi nam salutem quærere debeant. Porro salutis nostræ cognitio tres habet gradus. Nam à propriæ miseræ sensu incipiendum est, qui adducere nos eousque debet, vt animos despondeamus tanquam mortui. Id autem fit, dum nobis originalis & hæreditaria naturæ nostræ vitiositas ostenditur, fons malorum omnium: quæ diffidentiam, rebellionem aduersus Deum, superbiam, auaritiam, libidines & prauas omne genus cupiditates in nobis gignit: quæ nos ab omni rectitudine & iustitia auersos, sub peccati vero

iugo captiuos tenet: dum sua singulis peccata deteguntur, vt sua turpitudine confusi, cogantur sibi met displicere, seque & sua omnia pro nihilo ducere. Deinde etiam ex aduerso citantur conscientia ad Dei tribunal, vt agnita maledictione sua, & quasi accepto aeternae mortis nuncio, iram Dei horrere discant. Hic, inquàm, primus est gradus, quo ad salutem peruenitur, vt homo in seipso prostratus & attonitus, de omnibus carnis praesidiis desperet: neque tamen obduret seipsum aduersus iudicium Dei, aut quasi obducto callo obstupescat: sed trepidus & auxius dolore ingemiscat, suspiretque ad remedium. Hinc ad alterum gradum debet surgere. Id fit, dum agnitione Christi erectus respirat. Homini, enim in hunc, quem diximus, modum humiliato non aliud restat, nisi vt ad Christum se conuertat, vt eius beneficio à miseria liberetur. Verum salutem in Christo is demum quaerit, qui eius virtutem tenet. hoc est, qui illum agnoscit vnicum sacerdotem, per quem patri reconciliemur: qui mortem eius vnicum sacrificium esse agnoscit, quo expiata sint peccata, satisfactum iudicio Dei, vera & perfecta iustitia acquisita: qui denique inter se & illum non dimidiat: sed merum & gratuitum eius beneficium esse agnoscit, quòd iustus coram Deo est. Ab hoc quoque gradu conscendere ad tertium necesse est, vt qui de Christi gratia, de mortis & resurrectionis eius fructu edoctus est, in eo solida firmaque fiducia acquiescat: ac secum statuatur, ita suum esse Christum, vt iustitiam in ipso vitamque possideat.

Nunc

Nunc videte, quàm misere euerſa hæc doctrina fuerit. De peccato originali ſpinofæ quaſtiones agitatae ſunt in ſcholis, quibus hunc tam exitialem. hominis morbum, quantum fieri potuit, eleuarunt. Nam cum de illo diſputant, redigunt ferè ad gulae & libidinis intemperiem. De cæcitate & vanitate mētis, ex qua prodeunt incredulitas & ſuperſtitio, de interiore animi nequitia, de ſuperbia, de ambitione & contumacia, de aliis arcanis malis, nullus ſermo. Conciones nihilo ſaniores. Iam liberi arbitrii prædicatio, qualis audiebatur, antequã prodirent Lutherus & alii, quid aliud poterat quam inani propriæ virtutis opinione inflare homines, vt ſolo vëto turgi di, ſpiritus ſancti gratiæ & auxilio locum non darent? Quid multa? Nulla eſt maior inter nos concertatio, & in qua nobis pertinacius reclamant aduerſarii noſtri, quàm de iuſtificatione, fidene an operibus eam conſequamur. Nullo modo patiuntur hunc Chriſto honorem tribui, vt iuſtitia noſtra vocetur, niſi in partem ſimul veniant operum merita. Non diſceptamus hic de bonis operibus, an præſtari à piis debeant, an accepta ſint Deo, an mercedem apud eum habeant: ſed an concilient nos Deo ſua dignitate, an acquiramus eorum precio vitam æternam, an compensationes ſint, quæ, ad tollendum reatum, Dei iudicio ſoluantur, an collocanda ſit in iſtis ſalutis fiducia. Hos ergo errores reprehendimus, quòd homines ad opera ſua magis quàm ad Chriſtum reſpicere iubentur, vt Deum ſibi propitium

faciant, vt eius gratiã promereantur, vt hæreditatem acquirant vitæ æternæ: denique vt iusti sint coram Deo. Primum, operum meritis superbiunt, quasi Deum sibi obstrictum habeant. Hæc vero superbia quid aliud est quàm exitialis mentis ebrietas? Nam seipsos adorant loco Christi: & cum in profundo mortis gurgite sint demersi, vitam se habere somniant. Quòd si cui amplificare nimis hunc locum videar: hæc certe est trita in scholis & templis omnibus doctrina: quòd operibus Dei gratiam mereri oporteat: quòd operibus acquirenda sit vita æterna: quod temeraria & præsumptuosa sit fiducia salutis, nisi bonorum operum adminiculo suffulta: quòd per bonorum operum satisfactionem reconciliemur Deo, non autem gratuita peccatorum remissione: quòd bona opera salutis æternæ meritoria sint, non quia gratis imputantur in iustitiam Christi merito, sed ex pacto legis. Non gratuita peccatorum venia, sed satisfactoriis, vt vocant, operibus reconciliati homines Deo, quoties ab eius gratia sunt alienati. Ad satisfactiones accedere ex Christi & martyrum meritis subsidium, modo tamen eo adiuuari mereatur peccator. His impiis opinionibus totum mundum fascinatam fuisse constat, antequàm Lutherus mundo innotesceret. Neque alia est hodie quoque pars doctrinæ nostræ, quam maiore contentione & pertinacia impugnent nostri aduersarii.

Hic postremo pestilentissimus error nõ modo passim occupauit hominũ mētes: sed tanquã vnum ex
pre-

præcipuis fidei capitibus, de quo fas non esset dubitare, fuit habitus: fideles oportere de gratia Dei erga se perpetuo dubitare: suspensasque habere conscientias. Hac vero diabolica imaginatione penitus extincta fuit fidei vis: deletum Christi beneficium: euerfa hominum salus. Illa enim demum, teste Paulo, est Christiana fides, qua excitatur in cordibus nostris fiducia, qua audeamus sistere nos in conspectum Dei. Nec aliter constaret quod alibi tradit, habere nos testimonium adoptionis nostræ intus à Spiritu sancto obsignatum, quo freti Deum Patrem vocamus.

Quorsum autem illa hæsitatio, quam hostes nostri à suis discipulis requirunt, nisi vt tota promissionum Dei fides euanescat? Ratiocinatur Paulus, euauisse fidem, abolitas esse promissiones, si ex lege sit hæreditas. Cur istud? Nempe quia lex dubium hominem tenet, ne acquiescere in certa firmaque fiducia possit. Isti autem ex aduerso eiusmodi fidem somniāt, quæ hominem ab illa, quam Paulus exigit, certitudine exclusum ac repulsum, ad coniecturam reiiciat, vt instar arundinis fluctuetur. Neque tamen eos in tantam hanc absurditatem prolapsos esse mirum est: postquam salutis fiduciam semel fundauerant in operum meritis. Fieri enim aliter non poterat: quin ex illo præcipitio in hanc ruinam caderent. Quid enim in operibus suis reperiet homo, nisi dubitandi, & tandem desperandi materiam? Videmus ergo, vt error errorem traxerit.

Hic vobis, inuictis. Cæsar & Illustris. Princi-

pes, quod ante dixi memoria repetendum est, Ecclesie salutem ex hac doctrina, non secus atque hominis vitam ex anima, pendere. Si tantum corrupta eius doctrinae puritas fuisset: iam letali vulnere sauciata fuisset Ecclesia. Ergo si maiori ex parte extinctam fuisse ostendero: perinde erit, ac si Ecclesia ferè vsque ad vltimum interitum vulnerata esse diceretur. Ego autem id hæcenus obiter indicaui: paulò autem post clarius patefaciam. Venio nunc ad ea, quæ dixi instar corporis habere: gubernationem & sacramentorum administrationem: quorum etiam si externa facies nihil haberet vitii: post illam tamen doctrinae subuersionem vis & vtilitas emortua esset. Quid si intus & extra nihil fuerit sani? Neque vero difficilis est eius rei demonstratio. Quantum ad sacramenta pertinet: primum eodem loco habita sunt mysteria à Christo instituta, & excogitatae humanitus ceremonie. Septem enim sacramenta, sine alio discrimine, recepta fuerunt: quorum duo tantum mandaue- rat Christus: alia non nisi hominum authoritate fundata erant. His non minus alligatae fuerunt Dei gratia, quam si inclusum in se Christum habuis- sent. Porro duo illa, quæ Christus instituit, horrendum in modum fuerunt polluta. Baptismus tot superfluis additamentis est obuolutus, vt veri & puri Baptismi vix tenue vestigium agnoscas. Sacra vero Cœna non extraneis modo accessionibus corrupta: sed ipsa in formam prorsus diuersam conuersa fuit. Manifestum est, quid Christus fieri iusserit, & quo or-
dine

dine. Atqui, spreto eius mandato, actio histrionica composita fuit, quæ in Cœnæ vicem succederet.

Quid enim simile missis cum vera Domini Cœnâ? Cum secundum Christi præceptum debeant inter se fideles cōmunicare sacra corporis & sanguinis Domini symbola: excommunicatio potius quædam in missis visitur. Separat enim se à reliquo cœtu Sacerdos, ut seorsum deuoret, quod proponi distribuique in medium debuerat. Deinde tanquam successor quispiam Aaronis foret, sacrificium se offerre ad expianda populi peccata simulat. Vbi vnquam sacrificii meminit Christus? Accipere, comedere ac bibere nos iubet. Quis hominibus permittat, receptionem in oblationem conuertere? Quorsum ista mutatio, nisi ut temerariis hominum placitis cædat perpetuum & inuiolabile Christi edictum? Hoc quidem graue malum. Sed longe adhuc deterior superstitio, quòd opus hoc, tanquam obtinendæ gratiæ meritum, viuis & mortuis applicarunt. Atque ita mortis Christi efficacia ad inanem & theatricam actionem translata est: & simul æterni Sacerdotii dignitas Christo erepta, ut hominibus daretur. Si quando autem ad communionem vocatur populus, ad dimidiam tantum partem admittitur. Quid hoc est? Christus calicem omnibus propinat, & omnes iubet ex eo bibere: ex aduerso interdicit homines fidelium cœtui, ne calicem attingant. Ita signa, quæ indiuiduo nexu Christi autoritate coniuncta fuerant, hominum libidine separantur. Adhæc consecratio

tum Baptismi, tum missæ, à magicis incantationibus nihil omnino differt. Flatu enim & susurris, vel non intellectis vocibus, conficere se putant mysteria. Quasi demurmurari verbum suum voluerit Christus ad mysteriorum peractionem: ac non potius clara voce pronunciari. Non obscuris verbis exprimitur virtus, natura, vsus Baptismi in Euangelio. Christus in Cœna non mussitat super panem: led disertis verbis Apostolos alloquitur, dum promissionem recitat: & mandatum adiungit, vt communis inter fideles confessio edatur. Nunc loco prædicationis sufflantur arcani exorcismi, magicis artibus, sicut dixi, quàm sacramentis aptiores. Iam hoc primum perperam, quòd populo exhibentur ceremoniarum spectacula, quarum significatio & veritas tacetur. Neque enim aliud est sacramentorum vsus, quàm cum ex verbo Dei explicatur id ipsum, quod signum oculis repræsentat. Itaque cum nihil illic habeat populus, nisi inanes figuras, quibus oculos pascat: nullam vero doctrinam audiat, qua dirigatur ad verum scopum: in ipso externo opere defixus hæret. Hinc pestilentissima illa superstitio, quòd perinde ac si sacramenta sola ad salutem sufficerent, neque de pœnitentia, neque de fide, neque etiam de Christo ipso solliciti, signa pro veritate arripiunt. Et sanè, impium illud dogma passim nõ modo inter rudes & plebeios: sed in scholis quoque obtinuit: valere per se sacramenta: modo ne quis obicẽ ponat peccati mortalis. Quasi in alium finem, aut vsum data sint sacramen-

ta, nisi vt nos ad Christum manuducant. Huc etiam accessit, quòd panem, peruerso illo incantamento magis quàm pio ritu consecratum, custodiunt in arcula, interdum in pompa circumferunt: vt pro Christo adoretur & inuocetur. Itaque, si quod periculum vrget, ad panem illum, tanquam ad vnicum præsidium, confugiunt: aduersus noxas omnes illo, tanquam amuleto, vtuntur: ad petendam à Deo veniam, tanquam optimum piaculum, adhibent. Quasi vero ad ineptias quasilibet prostituere corpus suum voluerit Christus, cum illud nobis in sacramento dedit. Quid enim continet promissio? non aliud scilicet: nisi nos, quoties sacram eius Cœnam peragimus, corporis & sanguinis ipsius participes fore. Accipite, inquit, edite, & bibite: hoc est corpus meum: hic est sanguis meus. Facite hoc in memoriam mei. Nonne videmus, promissionem vtrinque inclusam esse suis finibus, intra quos se contineant oportet, qui volunt quod illic offertur, percipere? Falluntur ergo, qui aliud quàm communem panem & profanum habere se, extra legitimum Cœnæ vsum, putant. Hæc vero communis omnium profanatio, quòd ad foedam nundinationem perinde sunt exposita, ac si non alio fine instituta forent, quàm vt quæstui seruiant. Neque vero eiusmodi est nundinatio, quæ clam aut verecunde tractetur: sed palam exercetur, non secus atque in foro mercatorio. Scitur, quanti singulæ missæ in quaque regione vaneant. Aliis etiam constitutum est suum precium. Denique tem

pla, si quis bene expendat, nihil à meritoriis tabernis differunt: & nullum est sacrorum genus, quod non illic prosteret venale.

Gubernationis ecclesiasticæ vitia si recensere velim: nullum dicendi finem inueniam. Tantum igitur crassiora quædam, & quæ dissimulari nequeunt, breuiter notabo. Principio, ipsum pastorale munus, qualiter à Christo institutum fuerat, iam pridem obsoleuit. Episcopos certe & Pastores, siue quocunque alio nomine vocentur, ideo præfecit Ecclesiæ CHRISTVS, teste Paulo, vt eam sana doctrina edificent. Secundum hanc regulam, nullus est verus Ecclesiæ Pastor, nisi qui docendi munere fungitur. At hodie quicumque ferè titulum habēt Pastorum, id oneris ad alios ablegarunt. Ex Episcopis vix ceterisimvs quisque reperietur, qui suggestum vnquã docendi gratia conscendat. Nec mirum. Episcopatus enim in satrapias degenerarunt. Minoris autem ordinis pastores, vel nugis à Christi mandato in totum alienis munus suum implere se putant, vel episcoporum exemplo, hanc ipsam curam reiiciunt in aliorum humeros. Inde sacerdotiorum locationes non minus vsitata, quàm prædiorum. Quid volumus amplius? spirituale regimen, quod à Christo commendatum nobis fuerat, totum e medio sublatum est: noua & confictitia gubernandi species introducta, quæ vt cunque illius nomine vendideretur, nihilotamen plus similitudinis cum eo habet, quàm mundus cum Regno Christi. Quod si mihi obiiciat quis-

quispiam, non deberi ordini culpam imputari, si qui officium non faciant: primum respondeo, malum passim grassari, vt in publicam consuetudinem iam transierit. Deinde vt fingamus episcopos omnes, & alios inferioris gradus presbyteros residere in sua quenque statione: facereque quod suæ professionis esse hodie opinantur: quid hoc tamen ad verum Christi institutum? Canerent aut murmurarent in templo, histrionico vestitu se ostentarent: exercerent multas ceremonias. Docendi, aut rara, aut nulla cura. Nemo autem, ex Christi præscripto, episcopi aut pastoris nomen vindicare sibi potest, qui gregem suum non pascat verbo Domini.

Iam cum sanctioris vitæ exemplo excellere aliis & præluce debeant qui ecclesiæ præsunt: quàm bene vocationi suæ respondent in hac parte, qui hunc gradum hodie occupant? Cum ad summum corruptionis mundus venerit: nullus tamen est ordo, omni flagitiorum genere magis refertus. Utinam sua innocentia refellerent quod dico. Quàm libenter extemplo retractarem. Sed ante oculos ominum exposita est eorum turpitudine, patet in explebilis eorum auaritia & rapacitas, patet intolerabilis superbia & crudelitas. Impudicis saltationibus perstrepere eorum domos: alæ studium illic feruere: comessationes intemperantiæ plenas illic agitari, more & vsu receptum est. Delitiis, & quouis luxu, tanquàm præclaris virtutibus, glorianur. Vt alia taceam: cœlibatus, quo vno haberi eximii volunt, quantum ha-

beat spurcitia: Pudet me retegere, quæ suppressa mallem, modo silentio possent corrigi. Neque tamē occulta in medium proferam: quando plus satis foeditatis & probrorum alioqui iam apparet. Quotusquisque, obsecro, sacerdos est, à scortatione purus? Imo quam multorum domus quotidianis stupris sunt infames? Quam multas honestas familias vagis suis libidinibus inquinant? Equidem nec traducendis eorum vitiis delector: neque id est mei propositi. Operæ precium tamen est expendere, quantum ea vita, quæ passim hodie in ordine sacerdotali conspicitur, ab ea diffideat, quæ veros Christi & Ecclesiæ ministros deceret.

Hæc quoque pars est ecclesiastici regiminis non postrema, vt rite ac ordine eligantur & designentur ad officium, qui præfuturi sunt. Habemus regulam ex verbo Dei, ad quam electiones omnes exigi oportebat. Extant multa veterum Synodorum decreta: quibus prudenter & diligenter præscribuntur, quæcunque ad rectam eligendi formam pertinent. Proferant aduersarii nostri, vel vnicum exemplum canonicæ electionis, & eos vicisse concedam. Scimus quale Pastoris examen requirat per os Pauli Spiritus sanctus: quale etiam veteres Patrum sanctiones. Hodie in creandis Episcopis an tale aliquid respicitur? Imo quotusquisque eorum, qui ad hūc gradum euehuntur, saltem mediocriter iis dotibus præditus est, sine quibus idonei esse Ecclesiæ ministri non possunt? Quem ordinem in præficiendis ministris

fr̄is Apostoli tenuerint, videmus: quem secuta dein de sit vetus Ecclesia: quem denique antiqui canones obseruari præcipiant. Hunc si hodie sperni & reiici conuerſar: nonne iusta erit querela: Quid si, omni calcata honestate, promoueri per summum dedecus & flagitium, dicam: Atqui hoc nemini est ignotum. Aut enim condicto precio emuntur honores ecclesiastici, aut vi manúque occupantur: aut concilian- tur nefariis pactionibus, aut sordidis obsequiis com- parantur. Interdum etiam lenociniorum & eiusmodi artium sunt mercedes. Denique impudentius multo hic luditur, quàm in vllis vnquam profanis possessionibus.

Atque vtinam sic vitiata esset Ecclesiæ gubernatio, vt qui præsumunt, sibi tantum peccarent: aut saltem aliis non nocerent, nisi malis exemplis. Verum hoc malum reliqua omnia superat, quòd sæuissimam tyrannidem exercent: & quidem in animas. Imo quid aliud est Ecclesiæ potestas, quæ hodie iactatur, quàm licentiosum, & sine lege modoque in animas imperium, quod eas miserrima seruitute opprimat. Potestatem CHRISTVS Apostolis permisit, qualem ante Prophetis Deus contulerat, certis finibus inclusam scilicet: vt legatione pro se apud homines fungerentur. Hæc porro legationis perpetua lex est, vt qui mittitur, quæ accepit mandata, fideliter & summa religione perferat. Quod etiam nominatim exprimitur in Apostolis: *Ite, docete omnes gentes, quæ tradidi vobis.* Item,

Prædicate: non quilibet: sed Euangelium. De
 successoribus si quæritur, qua sint præditi potesta-
 te: Petrus eam definit, cum omnes qui in Eccle-
 sia loquuntur, iubet eloquia Dei proferre. At nunc
 qui ecclesiæ rectores haberi volunt, sibi vsurpant
 hanc licentiam: vt loquantur quidquid libuerit: si-
 mul loquuti fuerint, sine vlllo examine audiantur.
 Excipient, hanc esse calumniam. Non enim aliud
 sibi iuris sumunt, quàm vt autoritate sua sanciant,
 quæ spiritus sanctus reuelauerit. Negabunt ergo, se
 suis commentis aut suæ libidini subiicere fidelium
 conscientias: sed solis spiritus oraculis, quæ sibi reue-
 lata, aliis, addita cõfirmatione, promulgant. Ingenio
 sus prætextus scilicet. Quæ à spiritu sancto accepta
 per manus tradunt, iis quin sine mora parendum sit,
 nemo dubitat. At cum se non alia posse tradere subii-
 ciunt, quàm mera spiritus sancti oracula, quoniam
 ab ipso regantur: nec posse fieri, quin verum sit, quid
 quid statuerint, quia in cathedris veritatis sedeant: an
 non eo modo potestatem suam libidine metiuntur?
 Nam si pro oraculis habenda sunt quælibet eorum
 placita: vbi nulla exceptio, illic infinitum imperium.
 Quis vnquàm tyrannus ita intemperãter abusus est
 subditorum patientia, vt tanquàm e cælo proditum
 recipi iuberet, quidquid ediceret? Tyranni quidem
 edictis suis, qualiacunque sint, pareri volunt. Isti
 autem multo plus postulant, vt spiritum sanctum
 credamus loqui, dum nobis obtrudunt, quod somnia
 uerint.

Itaque hac potestate armati, videmus quàm dura & iniqua seruitute fidelium animas constrictas tenuerint. Leges aliæ super alias conditæ sunt, quæ toti dem essent conscientiarum laquei. Non enim ad ordinem externum: sed ad spirituale & interius animæ reginam eas retulerunt. Nec finis vllus fuit, donec ad istam immensam multitudinem ventum est, quæ non absimilis est labyrintho. Et quædam ad torquendas excruciantisq; conscientias videntur profus factæ. Porro earum obseruatio nihilominus seuerè vindicatur, quàm si tota vis pietatis in illis consisteret. Quinetiam cum de violatis Dei mandatis, aut nulla fiat quæstio: aut sumantur non ita graues pœnæ: aduersus hominum decreta aliquid admisisse, summum piaculum habetur. Cum hoc tyrannico iugo prematur Ecclesia, si quis verbum contra facere audeat, statim pro hæretico damnatur. Denique liberum gemitum emittere, capitale est. Atque vt hanc non ferendæ dominationis possessionem retineant: populum à sacrorum lectione & intelligentia sanguinariis edictis arcant: fulminant aduersus eos, qui de sua potestate controuersiam mouerint: & indies crescit immodicus ille rigor: vt iam propemodum nihil de religione inquirere permittant.

His tot ac tam densis tenebris cum suffocata esset Dei veritas: cum tot impiis superstitionibus polluta esset religio: cum horredis sacrilegiis corruptus Dei cultus foret, prostrata eius gloria iaceret: cum

multis peruersis opinionibus obrutum esset redemptionis beneficium: homines exitiali operum fiducia inebriati salutem alibi, quàm in Christo, quærerent: sacramentorum administratio partim lacera ac dissipata, partim admixtis multis figmentis corrupta, partim quæstuosis nundinationibus profanata esset: cum Ecclesiæ gubernatio in vastitatem prorsus cõfusam degenerasset: cum ii, qui pastorum loco sedebant, primum dissoluto viuendi more Ecclesiam plurimum læderent: deinde sæuam & maxime noxiam tyrannidem in animas exercerent: pecudum more homines per omne errorum genus in exitium ducerentur: emerisit Lutherus, extiterunt deinde alii, qui, coniunctis studiis, rationes viásque quæsierunt, quibus repurgari à tot inquinamentis Religio: pietatis doctrina restitui in suam puritatem: Ecclesia ex tanta calamitate in tolerabilem aliquem statum colligi posset. In hoc cursu adhuc hodie pergimus.

Et quoniam de remediis, quæ ad istorum malorum correctionem adhibuimus, dicturum me præfatus sum: de ea re nunc tractãdi locus est: non vt modum, quo progressi sumus, describam (de hoc enim postea videbitur) sed vt appareat, non aliò spectasse nostra studia, nisi vt status Ecclesiæ, ex pessimo, saltem aliquãto melior fieret. Multis & atrocibus multorum calumniis impetita est nostra doctrina, & quotidie impetitur. Alii fortiter aduersus eam declamitant in concionibus. Alii libris editis eam vexant, ac traducunt. Ab vtrisque plurima congeruntur, qui
bus

bus eam infamari posse credunt apud imperitos. Sed extat in hominum manibus fidei nostræ confessio, quam maiestati tuæ obtulimus, inuictis. Cæsar: quæ luculentū nobis testimoniū reddit, quàm immerito tot odiosis criminationibus vexemur. Et hæcenus semper ad reddendā doctrinæ nostræ rationē fuimus parati: vt hodie quoque sumus. Ne multis: nihil auditur in Ecclesiis nostris doctrinæ, quod nō palā profiteamur. Que aliquid habent cōtrouersia, ea perspicue, & bona fide, in confessione explicantur: & nihil est eorum, quod non sit à nostris hominibus copiose tractatum, & expositum diligenter. Inde constare iudicibus non iniquis potest, quàm procul ab omni impietate absimus. Hoc certe æquis iuxta ac iniquis constat, in eo nō parum Ecclesiæ profuisse nostros homines, quòd & mundum quasi ex profundis ignorantia tenebris excitarunt ad scripturæ lectionem: & ad sinceriores eius intelligentiam multum contulerunt operæ: & locos doctrinæ Christianæ quosdam vtilis cognitu imprimis, foeliciter illustrarunt. In concionibus nihil ferè, præter aniles fabulas, aut commenta non minus inepta, audiebatur. Scholæ quæstionum rixis perstrebebant. Scripturæ illic ramentio. Qui Ecclesiæ gubernacula tenebant, hoc vnum habebāt curæ, ne quid quæstui decederet. Itaque quidquid erat ad farinas, non difficulter patiebantur. His quidem malis non nihil emendationis attulisse nostros homines, etiam iniquissimi concedunt: vt cunque nostram doctrinam multis postea

criminationibus infament.

Verum nihil hoc valere ad culpam subleuandam velim, quod multum vtilitatis ex nostris laboribus perceperit. Ecclesia: si quid alia ex parte nocuerimus. Excutiatur ergo tota nostra doctrina, mos in ad ministrandis Sacramentis noster, Ecclesiæ gubernandæ ratio. Nihil in his tribus deprehendemur nouasse ex veteri forma, quod non ad rectam verbi Dei normam restituere conati simus. Atque vt redeamus ad illam ante à nobis positam diuisionem: omnes, quæ inter nos sunt de doctrina controuersæ, vel ad legitimum Dei cultum, vel ad certam salutis nostræ fiduciam pertinent. Certe ad colendum Deum, neque frigide, neque negligenter, hortamur homines: & in definiendo modo, neque à scopo aberramus, nec quidquam omittimus, quod ad rem faciat. Prædicamus Dei gloriam multo magnificentius quàm solita fuerit ante nos prædicari. Virtutes, in quibus ea relucet, vt magis ac magis innotescant, serio laboramus. Ipsius erga nos beneficia, quibus possimus elogiis, extollimus. Inde excitantur homines, tum ad suspiciendam eius maiestatem, tum ad exhibendam illi sua magnitudine dignam reuerentiam, tum ad veram animi gratitudinem, tum ad confitendas eius laudes. Inde in ipsorum cordibus gignitur solida in ipso fiducia, quæ postea inuocationem parit. Inde etiam eruditur vnusquisque ad veram sui abnegationem: vt, composita in obsequium Dei voluntate, propriis desiderijs valedicat. Denique

nique sicut spirituali modo à nobis coli vult Deus: ita in vrgendis omnibus sacrificiis spiritus, quæ nobis commendat, toto studio insistimus.

In his enim exhortationibus nos esse assiduos ne aduersarii quidem nostri negare possunt: ne aliunde quidquid bonorum desiderant homines, quàm à Deo, expectent: ipsius potentiaè confidant: in ipsius acquiescant bonitate: ab ipsius veritate pendeant: toto cordis affectu in eum ferantur: plena spe in eum recumbant: requirant ipsum in necessitate, hoc est, omnibus momentis: bona omnia accepta illi ferant: idque laudis confessione testentur. Et ne difficili accessu terreantur: ostendimus, bonorum omnium fontem in Christo nobis esse propositum, ex quo hauriamus quidquid nobis opus est. Testes etiam sunt libri nostri, testes conciones, nos & frequenter, & sedulo, incumbere in veræ poenitentiaè commendationem: vt homines rationi, ac desideriis carnis suæ, sibi que in totum renuncient, quò ad vnius Dei obsequium compositi, non sibi amplius, sed illi viuant. nec vero externa officia charitatisque opera prætermittimus, quæ eiusmodi renouationem sequuntur. Hæc, inquam, certa est & minime fallax colendi Dei ratio: quam illi approbari scimus: vt pote, quam verbo suo præscripserit. Hæc sola sunt Christianæ Ecclesie sacrificia, quæ testimonium ab eo habeant.

Cum ergo adoretur in Ecclesiis nostris vnus Deus puro ritu, & absque vlla superstitione: cum eius bonitas, sapientia, potentia, veritas, & reliquæ vir-

tutes vberius,quàm alibi vsquam,prædicentur: cum vera fide inuocetur in Christi nomine: cum celebrentur eius beneficia, & animis, & linguis: cum ad simplicem sinceramque eius obedientiam perpetuo reuocentur homines: cum denique nihil illic audiat, quod non ad promouendam nominis illius sanctificationem spectet: quid causæ est, cur nos tam male excipiant, qui se Christianos profitentur? Primum, quòd tam crassas idololatrias, quæ passim in mundo visuntur, acriter, sicut necesse est, reprehendimus, hoc ferre nequeunt, qui tenebras malunt, quàm lucem. Deum in simulacris adorari, fictitios institui cultus eius nomine, ad sanctorum imagines supplicari, mortuorum ossibus diuinos exhiberi honores, & eius generis alià, abominationes, sicut sunt, ita esse clamamus. Ob hanc causam in nos inuehuntur, qui doctrinam nostram exosam habent: hæreticos nos faciunt, qui cultum Dei ab Ecclesia iam pridem approbatum conuellere audeamus. Quòd Ecclesiæ nomen, clypei loco, subinde obiectant, de eo paulo post videbimus. Interea, quæ ista est peruerlitas? vbi tam flagitiosæ apparent cultus Dei corruptelæ, non modo eas tueri, sed ad eas quoque operiendas, ipsum Dei cultum impudenter obtendere.

Idololatriam vtrinque fatemur execrabile coram Deo scelus esse. Cum imaginum cultum attingimus, hic protinus se opponunt aduersarii, vt patrocinium suum accommodet sceleri, quod nobiscum verbo damnauerant. Imo, quod magis ridiculum est,

est, cum nobis assentiantur de græco vocabulo, ubi id latine vertitur, refragari tunc primum incipiunt. Imaginum enim venerationem fortiter defendunt: cum idololatriam damnent. Sed homines ingeniosi negant esse patriæ honorem, quem exhibent suis simulacris. Quasi vero si conferantur cum veteribus idololatriis, quidquam inter eos intersit. Prætexerunt illi, cœlestes se deos colere: sed sub figuris corporis, quæ ipsos repræsentarent. Quid aliud isti prætexunt? Verum an Deus eiusmodi excusationibus satisfieri sibi patitur? An propterea desierunt Prophetæ, A Egypriorum increpare dementiam, quòd ex arcanis theologiæ suæ mysteriis proferrent argutias, quibus elaberentur? Serpentem quoque æneum qualiter existimamus adoratum fuisse à Iudæis, nisi quòd tanquam Dei simulacro honor est habitus? Gentes, inquit Ambrosius, lignum adorant, quia Dei putant esse imaginem. Sed inuisibilis Dei imago non in eo est quod videtur: sed in eo utique quod non videtur. Quid autem hodie fit? An non coram imaginibus, tanquam præsentem illic haberent Deum, se prosternunt? Dei porro virtutem & gratiam nisi statuis & picturis alligarent, an ad eas confugerent, cum orare volunt?

in Psa. 118

Et nondum crassiores superstitiones attigi: quæ tamen rudibus imputari nequeant, cum publico consensu approbentur. Ornant sua idola, nunc floribus & coronis, nunc peplis, vestibus, zonis, crumenis, & ineptiis omne genus. Coram illis cereos accen-

dunt, thus adolent: gestant ea humeris in pompa. Confluunt ex longinquis regionibus ad statuam vnam: cum domi similes habeant. Similiter cum in vno templo plures sint imagines, aut virginis Mariæ, aut alterius: aliis præteritis, vna, quasi diuinior, frequentatur. Cum ad Christophori præcatur imaginem, aut Barbaræ, præcationem Dominicam, cum salutatione angelica, illis occinunt. Prout vel formosæ, vel fumosæ sunt imagines, maiorem illis præstantiam affingunt. Accedit & ex fabulosis miraculis noua commendatio. Alias locutas esse fingunt: alias templi incendium pede restinxisse, alias demigrasse sua sponte in nouum domicilium: alias è coelo delapsas. His & similibus deliramentis cum totus mundus scateat: idque sit omnibus in propatulo: nos tamen, qui vnus Dei cultum ad verbi sui normam restituumus, & restitutum seruamus diligenter, qui puri sumus, Ecclesiâsque nostras purgauimus ab omni, non modo idololatria, sed etiam superstitione, accusamur de violato Dei cultu, quòd imaginum venerationem, hoc est idololatriam, vt nos quidem interpretamur, vt autem mallit hostes nostri, eidoloduliam sustulerimus.

At qui præter tam clara scripturæ testimonia, quæ subinde occurrunt, etiam veteris Ecclesiæ auctoritas nobis suffragatur. Quotquot enim extant purioris seculi scriptores non alium imaginum abusum inter gentiles describunt, quàm qui in mundo hodie visitur: nec minus proprie in etatem nostram

com-

competunt, quæcunque ab illis dicuntur, quàm in eos ipsos, quos tunc reprehendebant. Quod autem de sublatiis, tam imaginibus, quàm ossibus & reliquiis sanctorum, nobis crimen intendunt: facilis est responsio. Neque enim pluri æstimari oportuit hæc omnia, quàm serpentem æneum: neque vero minor fuit causa, cur hæc remouerentur, quàm cur confringeretur ab Ezechia serpens æneus. Certum est, idolomaniam, qualiter nunc illa fascinatæ sunt hominum mentes, non aliter quàm, subducta insaniendi materia, curari posse. Et nos plus satis experimur, verissimum esse illud Augustini: neminem orare vel adorare, simulacrum intuentem, qui non sic afficitur, vt ab eo exaudiri se putet. Item, plus valere simulacra ad curuandam infœlicem animam, quòd os, oculos, aures, pedes habent: quàm ad corrigendã, quòd non loquuntur, neque vident, neque audiunt, neque ambulant. Item, hoc fieri, & quodammodo extorqueri figura illa membrorum, vt animus in corpore viuens arbitretur sentire corpus, quod suo simili^{Epist. 49.} limum videt. In reliquis vero incredibile dictu est, quàm impudenter illusum mundo fuerit. Possum tria Christi præputia nominare: similiter clauos quatuordecim, qui pro illis tribus ostentantur, quibus affixus cruci fuit: tres tunicas, pro illa inconsutili, super quam milites iecerunt sortem: duos titulos cruci impositos: tres mucrones lanceæ, qua pectus Christi sauciatus fuit: linthea circiter quinque, quibus corpus eius in sepulchro fuit obuolutum. Monstratur præte

rea tota sacrae Coenae suppellex: & infinita eius generis ineptia. Nullus est sanctus aliquantum celebris, cui non affinxerint duo aut tria corpora. Possum locum nominare, ubi pumex pro cerebro Petri magno in honore fuit habitus. Et pudore impediatur, quominus alia foediora referam. Quamobrem immerito accusamur, quod talibus inquinamentis purgare studuerimus Dei Ecclesiam.

Hoc deinde nomine circa Dei cultum aduersarii nos accusant, quod omisis inanibus, nec minus ineptis pompis, & tantum ad hypocrisim compositis, simplicius Deum colimus. Nam in spirituali Dei cultu nihil fuisse à nobis diminutum, res ipsa testis est. Quin potius, cum magna ex parte obsoleuisset, quasi postliminio eum restituumus. Nunc videamus, an iure nobis succenseant. Quod ad doctrinam spectat, dico hic nos communem habere causam cum Prophetis. Nam secundum idololatriam, nihil est quod acerbius in populo suo exagitent, quam quod Dei cultum in externo apparatu, falsa opinione, collocabat. Quid autem in summa pronunciant: Deum non morari, nec pensi habere ceremonias, si in se tantum aestimantur: fidem & veritatem cordis respicere: ceremonias neque mandasse alio fine, neque approbare, nisi ut fidei sint, ac inuocationis purae, laudumque exercitia. Plena sunt his contestationibus Prophetarum omnium scripta. Nec vlla res alia fuit, sicuti dixi, in qua magis laborauerint. Hac porro caecitate magis quam vnquam captum fuisse mun-

mundum, cum nostri homines prodierunt, negari, nisi impudenter, non potest. Erant igitur necessario prophetis illis obiurgationibus vrgendi homines, & ab illa infania quasi violenter abstrahendi, ne amplius nudis ceremoniis, tãquam ludicris puerilibus, Deo sacrificari crederent. Vrgenda similiter erat illa de spiritali Dei cultu doctrina: quæ ex hominum memoria euauerat. Quorum vtrunque fideliter à nobis factum esse hactenus, & adhuc fieri, tum libri nostri, tum conciones luculentum testimonium reddunt.

Quòd autem inuecti sumus in ipsas ceremonias, & alicubi quoque magnam earum partem abrogauimus: in hac re fatemur quidem, inter nos & Prophetas non nihil interesse. Nam illi quidem in suum populum inuehebantur, quòd Dei cultum in externis ceremoniis includeret, sed ab ipso Deo institutis: nos humanitus cõfictis ineptiis eundem haberi honorem, conquerimur. Illi, damnatis superstitionibus, ceremoniarum multitudinem, quam Deus iniunxerat, & quæ utilis aptaque erat pro etate pædagogia, intactam relinquebant: nos multos ritus corrigendos curauimus, quòd vel temere obrepissent, vel in abusum conuersi fuissent: deinde quod temporis minime conuenirent. Nisi enim omnia velimus confundere, tenendum est semper discrimen illud veteris & noui testamenti: quod ceremoniarum, quarum utilis sub lege erat obseruatio, non superfluarum modo nunc sint, sed absurdarum quoque & vitiosarum.

Nam cum absentem tunc Christum & nondum exhibitum adumbrando, spem aduentus eius in animis fidelium alerent, nunc nihil quàm præsentem & conspicuam eius gloriam obscurant. Videmus, quid Deus fecerit. Nam quas ipse ceremonias præceperat ad tempus, eas in perpetuum abrogauit. Rationem audimus ex ore Pauli: primum quòd postquam exhibitum in Christo corpus est, faceffere vmbra debuerint: deinde, quod alio modo nunc Ecclesiam docere velit Deus. Cum Ecclesiam suam Deus ea, quam ipse imposuerat, seruitute liberauerit: quæ, obsecro, istæc est prauitas, nouam ab hominibus excitari, veteris illius loco: Cum certam æconomiam Deus præscripserit: quæ superbia est, contrariam, & palam ab ipso repudiatam erigere: Sed illud pessimum, quòd cum tam seueris interdictis omnes commentitios hominum cultus Deus toties prohibuerit: non nisi humanis figmentis colebatur. Quid est igitur, quod religionem à nobis in hac parte dissiptam vociferantur hostes nostri: Primum, nihil, vel minimo digito, attigimus, nisi quod pro nihilo Christus ducit, cum frustra coli Deum humanis traditionibus pronunciat. Verum illud forsàn vtcunque fuisset tolerabile: homines, inutiliter Deum colendo, perdere operam. Sed cum alibi multis locis, sicuti dixi, novos sibi cultus præter verbum suum, instituiueret, seque hac audacia grauer offendendi affirmer, & poenam non leuem minetur: correctionem, quam adhibuimus, magna necessitate fuisse expressam, cõstat.

Ne-

Neque vero me fugit, quàm difficulter hoc mundo persuadeatur: reiicere Deum, atque etiam abominari, quidquid ad eius cultum humana ratione excogitatur. Cuius erroris complures sunt causæ. suum enim cuique pulchrum, vt veteri prouerbio fertur: quo fit, vt quæ ex capite nostro nata sunt, magis nos delectent: & fictitii istius cultus sæpe ad aliquam sapientiæ speciem sunt compositi: sicut etiam Paulus fatetur. Præterea quoniam externum splendorem vt plurimum habent, qui in oculos incurrit, magis, pro natura nostra carnali, nobis arrident, quàm illa, quæ Deus sola & requirit & probat: cum minus habeant ostentationis. Nihil tamen magis obtenebrat hominum mentes, vt ita perperam de hac re iudicent, quàm hypocrisis. Nam cum veros Dei cultores cor & animum oporteat afferre: cupiunt semper homines modum seruiendi Deo ab eo prorsus diuersum inuenire: vt scilicet, corporis obsequiis erga illum defuncti, animum sibi retineant. Porro dum externas pompas illi obtrudunt, hoc se artificio euasisse putant, ne offerre se ipsos cogantur. Atque hæc causa est, cur innumeros cultus libentius suscipiant homines, quibus sine fine & modo misere fatigentur, & cur in labyrintho errare perpetuo malint, quàm simpliciter Deum colere in spiritu & veritate.

Improba igitur calumnia est, quod hostes nostri facilitate & indulgentia nos allicere homines, criminantur. Nam si detur optio: quiduis potius semper eliget homo carnalis, quàm vt Deum colere, ad

doctrinæ nostræ præscriptum, consentiat. fidem & poenitentiam facile est nominare: sed res sunt ad præstandum difficilimæ. Quicumque igitur in his constituit Dei cultum, is minime laxat habenas hominibus: sed cogit in eum ordinem, quo venire maxime reformidant. Cuius rei locupletissimum testimonium in re ipsa habemus. Plurimis & duris legibus adstringi se, ad plurimas & laboriosas obseruatîunculas se cogi, rigidum & graue iugum sibi imponi, denique nihil non molestiæ sibi exhiberi patitur, homines: modo ne cordis fiat mentio. Hinc apparet, nihil magis refugere hominis ingenium, quàm spirituales illam veritates, de qua nos assidue concionamur: cum splendido illo apparatu, in quo tantopere insistent nostri aduersarii, obruatur. Hoc extorquet ipsa Dei maiestas, ne eximere nos ab eius cultu possimus. Necessitatem ergo Dei colendum effugere non possumus, quod reliquum est, obliqua diuerticula quærimus, ne recta in eius conspectum venire necesse sit: vel potius externis ceremoniis, tanquàm speciosis laruis, abscondimus interiorem cordis malitiam: & corporis obsequia opponimus tanquàm parietem intermedium, ne corde ad eum accedere cogamur. Eiusmodi subterfugia sibi excuti ægerrime patitur mundus. atque hinc illæ lacrymæ, quod ex illis latebris, in quibus secure cum Deo ludebant, in apertam lucem per nos extracti sunt.

In oratione tria correximus. Nam & sancto-
rum

rum intercessione valere iussa, homines ad Christum reuocauimus: vt tum in illius nomine patrem inuocare, tū eo mediatore niti discerent: & ipsos docuimus, primum cum solida firmaque fiducia, deinde etiam cum intelligentia orare: cum ante confusas preces, lingua incognita, demurmurarent. Hic proscindimur atrocibus cōuitiis, primū quòd in sanctos simus contumeliosi: deinde quòd fideles ingenti beneficio priuemus. Nos vero vtrunque negamus. Nam quòd illis Christi officium non patimur assignari, hoc fit sine vlla eorum iniuria. Nul- lum ergo illis suum honorem præripimus, sed qui temere ac perperam, hominum errore, illis attributus erat. Nihil dicam, quod non possit digito monstrari. Principio homines, precaturi, Deum imaginantur procul abesse: nec ad eum, nisi patroni cuiuspiam ductu, patere accessum. Neque inter rudes ac indoctos tantum vagatur falsa hæc opinio: sed qui duces cæcorum haberivolūt, ita quoque sunt persuasi. Porro in quærendis patronis, suum quisque sensum sequitur. Alius Mariam, alius Michaellem, alius Petrum eligit. Christum, vt plurimum, nullo loco, nec numero, dignantur. Imo vix centesimus quisque reperietur, qui non stupeat, tanquam ad nouum portentum, si Christum audiat aduocatum nominari. Christo igitur præterito, in sanctorum patrociniiis omnes acquiescunt. Gliscit deinde magis ac magis superstitio: vt promiscue sanctos, nō aliter quam Deum, inuocēt. Fateor equidem, cum distinctius lo-

qui volunt, non aliud petere eos à sanctis quàm vt eorum precibus iuuentur apud Deum. Sed sapius, confuso hoc discrimine, nunc Deū, nunc illos, prout tulerit mētis impetus, requirunt & implorant. Quinetiam propria cuique prouincia est assignata: vt alius pluuiam, serenitatē alius cōferat: alius liberet à febre, alius à naufragio. Verum vt profana ista ethnicorum deliria, quæ passim tamen grassantur in Ecclesiis, dissimulem: vna hæc impietas pro omnibus sufficiat, quòd totus mundus hinc inde aduocatos sibi accersendo, Christum, qui vnus à Deo propositus erat, negligit: & sanctorum magis tutela, quàm Dei protectione confidit.

At nostri reprehensores, etiam qui inter alios aliquanto plus habent æquitatis, modum in nobis desiderant, quòd sanctorum mortuorum mentionem in totum ex precibus sustulerimus. Sed ex ipsis scire velim, quid eos peccare existiment, qui regulam à Christo optimo magistro, à Prophetis & Apostolis omnibus positam, fideliter obseruāt: nec quidquam prætermittunt, quod vel Spiritus sanctus in Scripturis docuerit, vel serui Dei, à prima mundi origine vsque ad etatem Apostolorum, in vsu habuerint. Nihil est ferè, de quo diligentius præcipiat Spiritus sanctus, quàm de vera orandi ratione. Nulla est syllaba, quæ ad sanctorum mortuorum subsidium confugere nos doceat. Multæ complurium fidelium orationes extant. In illis ne vnum quidem eius rei exemplum est. Petebant quidem interdum à Deo Israelitæ,

tā, vt Abrahæ, Isaac, & Iacob, item, Dauidis, recorda-
 retur. Sed nihil aliud sibi volebant his verbis, nisi vt
 fœderis sui, quod cum illis pepigerat, memor, secun-
 dum promissionem suam posteris eorum beneface-
 ret. Fœdus enim gratiæ, quod in Christo tandem san-
 ciendum erat, receperant sancti illi patres, suo & po-
 sterorum nomine. Quamobrem fideles Israeliticæ
 Ecclesiæ, tali patrum mentione non suffragationem
 petunt à mortuis: sed promissionem simpliciter alle-
 guant, quæ apud illos deposita fuerat, donec in Chri-
 sti manu rata ad plenum fieret. Quàm igitur insana
 est curiositas, derelicta orandi forma, quam Domi-
 nus nobis commendauit, sine vlla doctrina, nullo e-
 xemplo, sanctorum intercessionem precibus nostris
 inferere? Sed vt locum hunc breuiter concludam: in
 illa Pauli sententia pedem figo: non esse veram Dei
 inuocationem, nisi quæ ex fide nascitur: fidem au-
 tem esse ex verbo Dei. Satis, nisi fallor, istis verbis ex-
 pressit, non alibi firmum orationis fundamentum ef-
 se, quàm in Dei verbo. Et cum alibi in singulis vitæ
 actionibus fidem, hoc est, conscientiæ certitudinem
 necessario præire iubeat: specialiter in hac, & magis
 quàm in aliis omnibus, requiri ostendit. Hoc tamen
 adhuc aptius ad præsentem causam, cum ex Dei ver-
 bo pendere orationem testatur. Perinde enim est, ac si
 vniuersos homines hiscere prohiberet, nisi Deo qua-
 si verba præeunte. Hic est nobis murus ahazneus, quẽ
 frustra omnes portæ inferorum diruere tentabunt.
 Cum igitur de vno Deo inuocando clarum extet

mandatum: cum deinde propositus sit mediator v-
 nus, cuius intercessionē suffultæ esse debeant nostræ
 preces: cum addita quoque sit promissio, quidquid
 in nomine Christi petierimus, nos impetraturos: da-
 bunt veniam homines, si certam potius Dei verita-
 tem, quàm friuola ipsorum commenta, sequamur.
 Certe, qui mortuorum intercessionem Deo in preci-
 bus obiiciunt, vt facilius, illa adiuti, quod petunt ob-
 tineant: alterutrum ex duobus probent, necesse est:
 aut se ita edoctos esse Dei verbo: aut licere homini-
 bus orare, vt libuerit. Atqui destitui eos omni, tam
 Scripturæ testimonio, quàm probato sanctorum ex-
 emplo, palam est: in secundo autem reclamatione Pau-
 lus, qui inuocari Deum posse negat, nisi ab iis, qui
 sunt eius verbo instituti ad orandum. Hinc illa
 pendet fiducia, qua piæ mentes, cum ad orandum
 accedunt, præditas instructasque esse cõuenit. Mun-
 dus Deo supplicat, de successu interea dubius. Nam
 neque in promissionē recumbit: nec percipit quid
 istud valeat, habere mediatorem, per quem certo sit
 impetraturus quod petit. Porro Deus venire nos iu-
 bet, minime hæsitantes. Ita oratio, quæ ex vera fide
 profecta, Dei gratiam conciliat, eadem cum eiusmodi
 trepidatione coniuncta, potius eum à nobis alie-
 nat. Hæc enim est propria nota, quæ puram vnius
 Dei inuocationem à profanis & vagis ethnicorum
 precessionibus discernit. Proinde, hac sublata, oratio
 Dei cultus esse desinit. Atque id est, quod vult Iaco-
 bus. Qui indiget sapientia, inquit, postulet à Deo.

Sed

Sed postulet in fide, nihil hæsitans. Nam qui hæsitat, is similis est fluctui maris, qui ventis agitur, & impetu rapitur. Verum nihil mirū, si Christo vero mediatore destitutus, ita incertitudine diffidentiæque fluctuat. Ille enim vnus est, vt inquit Paulus, per quem habemus audaciam, & aditum cum fiducia, ad Patrem. Nos igitur, homines ad Christum adductos non amplius, alternare, orando, aut vacillare, vt solebant, docuimus: sed tuto acquiescere verbo Domini iussimus: quod vbi semel in animum penetrat, omnem inde, quæ fidei repugnat, dubitationem procul excutit.

Restat tertium vitium, quod in oratione correxisse nos dixi. Nam cum lingua incognita vulgo precarentur homines: precandum cum sensu esse docuimus. Itaque, secundum nostram doctrinam, sic quisque orare priuatim instituitur, vt intelligat quæ à Deo petit. Sic etiam compositæ sunt publicæ preces in Ecclesiis nostris, vt à singulis possint intelligi. Atque ita dicat naturæ ratio: etiam si nihil Deus hac de re præciperet. Hic enim est orationis finis, vt suarum necessitatum testem, & conscium Deum faciant homines, & quasi corda sua coram eo offundant. Nihil ergo ab ea magis alienum, quàm, sine mente & intelligentia, linguam mouere. Atqui eo stupiditatis ventum erat, vt vulgari lingua orare, prope in religionē verteretur. Possum Archiepiscopum nominare, qui carcerē & atrociores pœnas minatus est, si quis orationē dominicam, aliter quàm latine,

pronunciaret. Cæterum illa ferè cōmunis omnium fuit persuasio: qua quisque lingua domi oraret, nihil interesse: modo finalis, vt aiebant, mentis intentio ad orandum destinaretur. In templis autem hoc visum est plurimum ad dignitatem pertinere, ne alia, quàm latina lingua, preces solemnes conciperentur.

Hoc quidem iam portentis simile, vt nuper dixi: colloquium cum Deo habere velle inani linguæ fonitu. Hoc etiam si sibi displicere Deus ipse non testetur: natura, sine alio monitore, respuit. Præterea ex tota scripturæ doctrina iudicare promptum est, quântopere talem fictionem abominetur Deus. De publicis autem Ecclesiæ precibus, clara sunt Pauli verba: non posse idiotas respondere amen, si bene dictio lingua aliena fiat. Quò magis mirum est, eo impudētix progressos esse, qui hunc tam peruersum morem introduxerunt primi, vt hoc ipsum, tanquam orationis maiestati congruum, appeterent, quod Paulus pro summo absurdo dicit. Rideant ergo nostram rationem, vt volent, aduersarii, quòd populari lingua Deum communiter omnes in Ecclesiis nostris precantur, quòd psalmos viri & mulieres indifferenter canunt: modo è cælo spiritus sanctus testimonium nobis reddat: confusas vero sine mente voces, quæ alibi eduntur, repudiet.

In altera præcipua doctrinæ parte, qua tractatur, vibi sita sit hominum salus, & qua via ad eam peruenire possint, multæ quæstiones continentur. Nam cum hominem iubeamus, extra seipsum,
hoc

hoc est, in solo Christo, iustitiam & vitam quærere: quia penes se nihil, nisi peccatum & mortem, habeat: primum nobis de libero arbitrio, eiusque facultatibus, exoritur certamen. Et enim si quid per se valeat homo ad pomerendum Deum: iam non in solidum salutem, Christi gratia, consequetur: sed partem ipse sibi conferet. Rursum si tota salus Christi gratiæ refertur accepta: nihil homini fit reliquum, quo sibi, ipse, suapte scilicet virtute, ad comparandam salutem opituletur. Nostri autem aduersarii sic hominem à spiritu sancto adiuuari ad beneagendum concedunt, vt partem illi nihilominus vindicent. Hoc ideo fit, quia, quantum ex primi parentis lapsu infectum sit naturæ nostræ vulnus, non percipiunt. Fidentur quidem nobiscum peccatum originale: sed vim eius postea extenuant, cum debilitas modo fuisse hominis vires arbitrantur, nō autem prorsus deprauatas. Itaque definiunt, hominem originali corruptione infectum, non sufficere quidem ad beneagendum, propter virium infirmitatem: adiutum autem DEI gratia, habere aliquid proprium & à seipso, quod conferat. Nos vero, tam & si hominem sponte & libera voluntate agere, non diffitemur, cum à spiritu sancto regitur: ea tamen prauitate imbutam esse asserimus totam eius naturam, vt ad beneagendum prorsus sit à seipso inutilis. De eo ergo tantum dissidemus ab iis, qui se doctrinæ nostræ opponunt: quòd cum illi, neque hominem satis humiliant, nec regenerationis beneficium pro digni

tate extollant, hominem ita prosternimus, vt in nihilum redactus, quòd ad spiritualement iustitiam attinet, non partem, sed plenitudinem iustitiæ petere à Deo discat. Videmur forte quibusdam, parum æquis iudicibus, modum excedere. Sed nihil in doctrina nostra aut absurdum, aut dissentaneum, nec à sacris scripturis, nec à communi veteris Ecclesiæ sensu. Quineriam ad verbum ex ore Augustini confirmare nullo negotio liceat, quidquid tradimus. Itaque complures ex iis, qui erga causam nostram aliàs male affecti sunt, quòd paulò saniores sunt iudicio, contradicere in hac parte nobis non audent. Certe nihil ab alijs differimus, sicuti dixi, nisi quod nos hominem, inopiæ in potentiæque suæ conuictum, melius ad veram humilitatem erudimus, vt abdicata in totum sui fiducia, in Deum totus recumbat: item ad gratitudinem, vt Dei beneficentiæ, quidquid habet boni, transcribat: sicut reuera ab ipso est: illi vero peruersa propriæ virtutis opinione inebriatum præcipitât ad ruinam: & impia aduersus Deum arrogãtia inflant, ne sibi minus, quàm Deo, iustitiæ gloriam assignet. Accedit & tertium malum, quòd totæ eorum de naturæ corruptione disputationes in crassioribus carnis concupiscentiis fere subsidunt: interiores vero morbos, qui longe sunt capitaliores, non attingunt. Ita fit, vt qui in eorum schola sunt instituti, in teterrimis peccatis, modo sint occulta, sibi se cure ignoscant, quasi nihil peccent.

Sequitur postea quæstio de operum merito ac digni-

dignitate. Nos vero & bona opera ornamus veris laudibus: neque negamus, mercedem illis repositam esse apud Deum. Sed tribus exceptionibus utimur: in quibus totus disputationis, quæ adhuc de hominum salute reliqua est, cardo vertitur. Primum dicimus, qualicumque sint ullius hominis opera: non aliunde tamen iustum coram Deo censeri, quàm ex gratuita misericordia, quod Deus, citra aliquè operum respectum, gratis eum in CHRISTO amplectitur: CHRISTI iustitiam illi, tanquàm propriam, imputando. Hanc nos fidei iustitiam vocamus: cum homo scilicet, vacuus & exinanitus omni operum fiducia, hanc sibi vnicam rationem esse statuit, qua Deo sit acceptus, cum iustitiam, quæ sibi deest, à Christo mutuatur. In eo mundus semper hallucinatur (nam hic omnibus ferè seculis grassatus est error) quòd hominem, vtcunque ex parte deficiat, mereri tamen aliquousque operibus gratiam apud Deum imaginatur. At scriptura omnes maledictos esse pronunciat, qui non ad plenum obseruauerint, quæcunque scripta sunt in libro legis. Huic maledictioni subiacere necesse est, quotquot ab operibus æstimantur: eximitur autem nemo, nisi qui, operum fiducia in totum valere iussa, Christum induit, vt in illo iustus, gratuita Dei acceptione, censeatur. Inde ergo iusti sumus, quòd nos Deus, nullo operum nostrorum, sed solo Christi intuitu, sibi reconciliat: & ex filiis iræ, gratuita adoptione, filios suos facit. Quandiu enim opera nostra respicit, causam

non inuenit, cur nos amare debeat. Quamobrem
 necesse est, vt, sepultis peccatis nostris, Christi obedi-
 entiam, quæ sola eius conspectum sustinere potest,
 acceptam nobis ferat, eiusque merito nos amplexe-
 tur pro iustis. Hæc est clara & perpetua Scripturæ do-
 ctrina, quæ testimonium quidem, vt ait Paulus, ha-
 bet à Lege & Prophetis: sed per Euangelium sic ex-
 plicata est, vt nulla clarior lux desiderari debeat. Le-
 gis iustitiam cum Euangelii iustitia confert Paulus:
 illam in operibus locat: hanc in Christi gratia. Ne-
 que inter opera & Christum dimidiat: sed in soli-
 dum Christo adscribit, quòd coram Deo iusti cen-
 semur. Duo hic in quæstionem veniunt: vtrum in-
 ter nos & Deum diuidenda sit salutis nostræ gloria:
 vtrum in operum fiducia tuto acquiescere coram
 Deo conscientia nostræ possint. De priorè ita desi-
 nit Paulus: vt omne os obstruatur, & obnoxius red-
 datur totus mundus Deo, omnes ad vnum reos esse
 iniustitiæ, & gloria destitutos: gratis autem iustifica-
 ri illius gratia, per redemptionem quæ est in Chri-
 sto Iesu, idque ad ostensionem illius iustitiæ, vt sit ipse
 iustus, & iustificans eum, qui est ex fide Christi. Vn-
 de colligit, exclusam omnem carnis gloriationem
 esse. Hanc nos definitionem simpliciter sequimur:
 reclamant aduersarii, nō aliter iustificari hominem
 Dei gratia, nisi vt pars laudis in eius operibus resi-
 deat. De altero ita ratiocinatur idem Paulus: si ex le-
 ge esset vitæ hæreditas, irritam fidem fore, & promif-
 sionem nullam. Vnde concludit, fide nos hæredita-
 tem

tem consequi, vt firma sit promissio. Item, iustificatos in Christo, pacem habere, neque amplius formidare Dei conspectum. Intelligit autem, quod pro se quisque nostrum experitur, fieri aliter nos posse, quin perpetua inquietudine vexentur, ac æstuent conscientia, quamdiu ad operum præsidium circumspiciunt: ac tunc demum serena placidaque tranquillitate frui, cum ad Christum se cōtulerunt, tanquam ad vnicum veræ fiducia portum. Ad hanc doctrinam nos nihil addimus. Sed quod Paulus pro ingenti absurdo ducit, conscientias dubitatione inquietari, aduersarii inter prima fidei suæ axiomata numerant.

Secunda exceptio, qua vtimur, ad peccatorum remissionem pertinet. Nam aduersarii quidem, cum negare nequeant, homines tota vita claudicare, sæpe etiam labi: fateri, velint nolint, etiam coguntur, venia omnes indigere, per quam iustitiæ defectus suppleatur. Sed satisfactiones postea fingunt, quibus Dei gratiam redimant, qui peccarunt. In hoc gradu constituunt primum contritionem, deinde opera, quæ vocant supererogationis, & quæ peccatoribus irrogantur à Deo pœnæ. Porro quoniam compensationes istas à iusta mensura longe adhuc abesse sentiunt, aliunde accersunt nouum satisfactionis genus: ex beneficio clauium scilicet. Clauibus autem referari dicunt thesaurum Ecclesiæ: vt quod nobis deest, ex Christi & sanctorum meritis suppleatur. Nos vero, gratuito remitti hominibus peccata asse-

rimus, nec ullam agnoscimus aliam satisfactionem, nisi qua defunctus est Christus, cum sacrificio mortis suæ, peccata nostra expiavit. Solius ergo Christi beneficio fieri prædicamus, ut reconciliemur Deo: nec ullas hic compensationes venire in rationem: cum sola Christi expiatione contentus cœlestis Pater, nullam à nobis requirat. Huius nostræ doctrinæ luculentam habemus approbationem ex Scripturis: tamen non nostra, sed catholicæ potius Ecclesiæ dicenda est. Hunc enim modum redeundi cum Deo in gratiam solum proponit Apostolus: quòd is qui peccatum non nouerat, pro nobis factus sit peccatum, ut efficeremur iustitia Dei in illo. Et alibi cum de remissione peccatorum loquitur, per eam nobis imputari absque operibus iustitiam, testatur. Quòd ergo suis satisfactionibus promereri se imaginantur aduersarii reconciliationem cum Deo, pœnâsque redimere ipsius iudicio debitas, execrabilem esse blasphemiam fortiter, sicuti est, asseueramus: cum ita destruatur quod Iesaias de Christo tradit, disciplina, aut correctione pacis nostræ eum esse perfectum. Ineptum quoque illud de operibus supererogationis commentum cur repudiemus, multæ sunt causæ: sed duæ plus satis graues: quòd nec ullo modo tolerabile est, plus posse Deo præstare hominem, quam debeat: & eo nomine, ut plurimum, cultus voluntarios intelligunt, quos dum homines ex suo cerebro fictos Deo obtrudunt, oleum perdunt & operam. Tantum abest, ut iræ Dei placandæ piacu

la cenferi debeant. Porro Christi sanguinem cum Martyrum sanguine sic misceri, vt ad redimendas, quæ peccatis debentur, pœnas, confusus meritorum, aut satisfactorum aceruus fiat, nec debuimus ferre, nec tulimus. Nullius enim Martyris sanguis, vt ait Augustinus, in remissionem peccatorum fufus est. Tra&at in Io. 84. Hoc solius Christi fuit opus, in quo non quod imitaremur, sed quod gratularemur, contulit nobis. Cui præclare succinit Leo, cum ita scribit. Epist. St. Item 97. Quauis in Dei conspectu multorum Sanctorum preciosa mors fuerit: nullius tamen infantis occisio propitiatio fuit mundi. accepere iusti, non dederunt coronas: & de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiæ, non dona iustitiæ.

Postrema nostra exceptio est de remuneratione operum: ne pendere ex eorum merito, vel precio existimetur: sed ex mera potius Dei benignitate. Faten- tur quidem etiam aduersarii, inter meritum operis, & præmium, non esse æqualitatem. Verum, quod præcipuum est in hac re, non considerant: bona fide- lium opera nunquam tam pura esse, vt placere, sine venia, queant. Non considerant, inquam, aliquibus semper næuis, aut maculis aspersa esse: eò quòd nū- quam ex pleno perfectoque illo Dei amore, qui in Lege exigitur, fluant. Nos ergo sic docemus: semper deesse bonis fidelium operibus summam purita- tem, quæ Dei conspectum ferre possit: imo etiam quodammodo inquinata esse, si summo iure exami- nentur. Verum vbi semel fideles in gratiam adoptio-

nis recepit Deus, non eorum modo personas amplecti & amare: sed opera etiam, vt ea mercede dignetur. In summa, sicut de homine dictum est, ita de operibus censemus: iustificari scilicet ea, non propria dignitate, sed merito vnus Christi: dum vitia, quibus alioqui displicerent, Christi sacrificio sepeliuntur. Hæc admonitio perquam utilis est cognitum ad homines in Dei timore retinendos, ne operibus suis arrogent, quod ex paterna Dei benevolentia prouenit: tum ad eos optima consolatione erigendos, ne animos despondeant, dum operum suarum, vel immunditiam, vel imperfectionem reputant: cum audiant paterna Dei indulgentia eam sibi ignosci.

Doctrinam sequuntur sacramenta, in quibus nihil est à nobis correctum, quod non firma testatâque Dei authoritate defendere liceat. Cum septem esse crederentur à Deo instituta: quinque ex eo numero sustulimus: ac demonstrauius, ceremonias esse humanitus introductas: excepto coniugio: quod à Deo quidem mandatum, sed minime vt sacramentum foret, agnoscimus. Neque vere de nihilo litigamus, cum ritus, hominum consilio superadditos, etiam si aliàs non mali essent nec inutiles, separamus à sacrosanctis illis symbolis, quæ & ore suo nobis commendauit CHRISTVS, & testimonia esse voluit spiritualium donorum: quæ vt non sunt in hominum potestate, ita de iis testari minime possunt. Non est profecto res vulgaris, obsignare cordibus nostris arcanam Dei benevolentiam, Christum offerre, & re-
præ-

praesentare, quae in ipso percipimus bona. Hoc officii cum habeant Christi sacramenta: non discernere ab illis ritus ab hominibus profectos, caelum terrae miscere est. Quamquam hic duplex error inualuerat: quod sublato inter diuina & humana discrimine, nimium derogabant sacro Dei verbo, quo tota vis Sacramentorum constat: & quod Christum falso eorum esse authorem putabant, quae non nisi ab hominibus habebant originem.

Ex baptismo similiter multa additamenta, quae partim inutilia, partim ob superstitionem noxia erant, rescidimus. Scitur quam baptisandi formam acceperint à Christo Apostoli, quam obseruauerint sua etate, quam denique posteris reliquerint. Haec simplicitas, quae Christi autoritate, & Apostolorum usu comprobata erat, posterioribus seculis non satisfecit. Non disputo in praesentia, quae iustis rationibus fuerint adducti, qui chrisma, sal, sputum, cereos postea addiderunt. Tantum dico, quod neminem latet, eo ventum fuisse, aut superstitionis, aut stultitiae, ut multo pluris fierent eiusmodi accessiones, quam ipsa baptismi veritas. Praeposteram quoque fiduciam tollere studuimus, quae in externa actione defixa, in Christum minime respiciebat. Ita enim, tam in scholis quam in concionibus, signorum efficaciam extulerunt, ut homines ad Christum non dirigendo, visibilibus elementis confidere docerent. Postremo reuocauimus antiquum morem, ut cum doctrina, in Ecclesiis nostris administraretur. Porro

diligenter & optima fide, tum vtilitatem, quam nobis affert, tum legitimum ipsius vsum exponimus, vt ne aduersarii quidem habeant in hac parte, quod reprehendant. Nihil autem magis alienum à Sacramentorum natura, quàm inane spectaculum populo, absque mysterii enarratione, exhiberi. Notum est illud, quod ex Augustino sumptum refert Gratianus. Nihil aquam esse, nisi elementum, si desit verbum. De quo autem verbo sentiat, continuo interpretatur, cum inquit: Hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Nouum ergo aduersariis nostris videri non debet, si nos signi exhibitionem, à mysterii intelligentia separatam, improbamus. Est enim sacrilegum diuortium, quod ordinem à Christo positum euertit. Tam& si aliud præterea vitium in vulgari & alibi vsitata administratione accedit, quod pro religione habent, non intelligi: qualiter in magicis incantamentis fieri solet.

Iam vero sacrosanctam Domini Coenam, alterum Christianæ Ecclesiæ Sacramentum, non pollutam modo, sed prope abolitam fuisse, ante dixi. Quo magis in ea repurganda laborandum nobis fuit. Primo impium illud de sacrificio commentum, quod multas absurditates continebat, reuellere ex hominum animis, necesse fuit. Præterquam enim quod, contra disertam Christi institutionem, erectus fuerat oblationis ritus: addita fuerat pestilentissima opinio: actionem illam expiationem esse pro peccatis.

Ita sacerdotii dignitas, quæ in solum Christum

com-

comperebat, ad homines mortales, & virtus mortis ipsius, ad horum opus translata fuerat. Inde quoque fluxerat applicatio pro viuis & mortuis. Abrogata igitur commentitia illa immolatione, communionem restituumus: quæ maxima in parte obsoleuerat. Modo enim semel quotannis accederent homines ad mensam Domini: toto anni cursu satis putabant esse, si spectarent, quod à sacerdote agebatur: cenæ quidem Dominicæ prætextu: sed ita vt nullum illic cœnæ vestigium extaret. Quæ enim sunt Domini verba: accipite, inquit, & distribuite inter vos. In missa vero, pro receptione, oblationis simulatio: distributio nulla, ac ne inuitatio quidem. sacerdos enim, quasi resectū à reliquo corpore mēbrum, soli sibi parat, & solus sumit. Immane quantum hæc inter se differunt? Præterea calicis vsum reddidimus populo, qui cum illi à Domino nõ modo permissus, sed cõmendatus foret, non alio sanè authore, quàm Sathana, ablatu fuit. Ex ceremoniis multas abdicauimus: partim quia multitudo præter modum excreuerat: partim quia aliæ iudaismum nimis redolebant: aliæ ab imperitis hominibus inuētæ tãti mysterii grauitati parum congruebant. Verum demus nihil aliud fuisse mali, nisi quod temere obrepserant: an nõ fuit satis idonea causa, cur tollerentur, cum vulgus hominum in illis obstupescere cerneremus?

Ad transubstantiationis commentum, ad morem item custodiendi & gestandi panis damnandum, maior nos impulit necessitas. Primum repu-

gnat apertis Christi verbis: deinde à perpetua sacramentorum abhorret ratione. Neque enim Sacramentum est, vbi non conspicitur visibile symbolum, quod similitudinē habeat, cum spirituali, quam figurat, veritate. Et de cœna clarum est, quod dicit Paulus: nos vnum esse panem & vnum corpus omnes, qui vnus panis participes sumus. Vbi analogia aut similitudo signi visibilis in Cœna, quæ corpori & sanguini Domini respondeat, si panis non est, quo vescimur, neque vinum, quod illic bibitur, sed inane modo spectrū, quod oculos ludat: Adde, quod huic commento simul continuo adhæret deterior superstitionis, vt in pane, tanquam in Deo, hæreant homines, illumque pro Deo adorent: qualiter videmus fuisse factum. Nam cum ad ministrum deberet esse sacramentum, ad erigendas in cælum piæ mentes: prorsus in contrarium finem sacris cœnæ symbolis abusus est mundus, vt scilicet illorum aspectu cultuque contentus, mentem ad Christum vsque non attolleret. Gestari vero panem in pompa, aut editiore loco reponi, vt adoretur, nimis aliena est ab institutione Christi corruptela. Porrigit enim nobis in cœna Dominus corpus & sanguinem suum: sed vt edamus & bibamus. Itaque mandatum priore loco ponit: quo iubet accipere, manducare, bibere: huic deinde subiungit & annectit promissionem: qua testatur, id quod edimus, esse corpus suum: quod bibimus, esse suum sanguinem. Qui igitur panem ad cultum, vel repositum habent, vel circumferunt: cum promissionem

nem separent à mandato: hoc est, iugum insolubile
 abrumpant, Christi quidem corpus imaginantur se
 habere: sed nō, nisi idolum habēt, quod sibi ipsi som-
 niarunt. Siquidem non ad alios pertinet hæc Chri-
 sti promissio, qua nobis sub symbolis panis & vini
 corpus & sanguinem suum offert, quàm ad eos, qui
 sumunt ex eius manu, vt mysterium celebrēt, quod
 ipse præcepit. Qui vero suo arbitrio panem ad ali-
 am actionem conuertunt, illis, cum promissione ca-
 reant, nihil nisi suum somnium superest. Postremo
 doctrinam, mysteriique enarrationem, quæ à popu-
 lo exaudiretur, reuocauimus: cum ante sacerdos
 non modo lingua extranea vteretur: sed verba, qui-
 bus panem & calicem putabat consecrari, submissa
 voce demurmuraret. Hic nihil habent reprehen-
 siones nostri in quo nos carpant, nisi quòd Christi
 mandatum simpliciter sequuti sumus. Non enim
 tacito exorcismo pani præcepit, vt corpus suum fie-
 ret: sed Apostolis clara voce pronunciauit, suum
 illis corpus se dare.

Interea sicut baptismi, ita & sacræ cœnæ finem,
 efficaciam, vtilitatem, vsum fideliter, & qua possumus
 optima diligentia, populo tradimus. Exhortamur
 primum omnes, vt fidem afferant, qua intus percipi-
 ant, quod illic repræsentatur oculis: hoc est, spirituale
 alimentum, quo solo anime in vitam æternā pascun-
 tur. Testamur Dominū nihil hic signis polliceri aut
 figurare, quod non re ipsa exhibeat. Corpus ergo &
 sanguinem Christi, & offerri in Cœna nobis à Do-

mini & à nobis recipi, prædicamus. Nec ita panem & vinū symbola esse docemus, quin continuo addamus, coniunctam simul esse veritatem, quam significat. Quis, & quàm insignis inde fructus ad nos redeat, & quàm hic præclarum salutis & vitæ pignus habeant conscientia nostra, non tacemus. Neque vero hoc mihi negabunt, quicumque aliquid habent ingenuitatis, multò illustriorem apud nos audiri explicationem mysterii huius, ac plenioribus elogiis eius commendari dignitatem, quàm alibi vsquam fieri soleat.

In Ecclesiæ regimine nihil habemus ab aliis diuersum, cuius non constet nobis optima ratio. Pastorale munus restituiimus, tum ad regulam Apostolicam, tum ad veteris Ecclesiæ consuetudinem: vt quicumque Ecclesiæ præsent, doceant. Eosdem retinendos in gradu non esse cõtendimus, nisi officium facere pergant. In iisdem eligendis plus religionis & curæ adhibendum esse admonuimus, & ipsi studuimus adhibere. Satis constat, quale examinis genus per suos suffraganeos, aut vicarios exercent Episcopi. Et ex ipso fructu, qui inde manat, licet coniecturam capere. Nam quàm inertes nihilique homines passim ad sacerdotii honorem promoueant, nihil attinet commemorare. Apud nos, etiam si qui ministri reperiantur non magnæ doctrinæ: nullus tamen admittitur, qui non mediocriter saltem aptus sit ad docendum. Quòd non omnes sunt magis absoluti, id temporum potius calamitati, quàm nobis, impu-

tandum. Hoc tamen nobis iure gloriari licet, licebitque semper, non negligenter delectos videri posse Ecclesiarum nostrarum ministros, si cum aliis comparentur. Cum autem in examine & electione aliquanto simus superiores: in eo longe præcellimus, quòd nemo apud nos pastoris locum occupat, qui munus non exequatur. Nulla itaque apud nos Ecclesia sine ordinaria verbi Dei prædicatione visitur.

Hæc cum aduersarios pudeat negare (quid enim in tanta luce negando proficerent?) de iure primum & potestate, postea de ordinandi forma, litigant nobiscum. Citant vetustos canones, qui Episcopos & clerum huic rei præficiunt. Allegant continuam successionem, qua sibi hæc potestas, ab ipsis vsque Apostolis, per manus fuerit tradita. Aliò igitur transferri, fas fuisse negant. Utinam vero, quam iactant possessionem, suo merito retinuissent. Sed si expendimus, primum quo ordine iam per aliquot secula prouehantur Episcopi ad hanc dignitatem, tum qualiter in ea se gerant, tum etiam quales creare soleant, quibus committant Ecclesiarum gubernacula: videbimus illam, qua superbiunt, successionem iam pridem intercidiisse. Eius, qui ad episcopatum, vel presbyterium recipiendus est, tum doctrinam, tum vitam prius iusto examine probari volunt antiqui canones. Extat inter acta concilii Africani quarti de hac re luculentum documentum. Porro eius, qui à clero nominatus esset, vel recusandi, vel approbandi arbitrium penes populum, & magistratum erat: ne

quis inuitis, aut non consentientibus obtruderetur. Qui præfuturus est omnibus, inquit Leo epistola. 90. ab omnibus eligatur. Qui enim ignotus & non examinatus præficatur, necesse est, vt per vim intrudatur. Item, epistola 87. Teneatur honoratorum testimonium, subscriptio clericorum, ordinis consensus atque plebis. Aliter fieri nulla ratio finit. Hoc ipsum Cyprianus quoque, & quidem vehementius, contendit: diuina authoritate sancitum esse affirmans, vt sacerdos, plebe præsentem, sub omnium oculis deligatur: vt dignus & idoneus omnium testimonio comprobetur. Tantisper stetit hæc disciplina, dum tolerabilis fuit Ecclesiæ status. Siquidem plenæ sunt Gregorii epistolæ testimoniis, quæ illa etate diligenter fuisse obseruatam ostendunt.

Quemadmodum docendi necessitatem Episcopis omnibus iniungit Spiritus sanctus in Scripturis: ita simile portenti habitum fuisset in veteri Ecclesia, Episcopum nominari, qui non simul pastorem se, doctrina, exhiberet. Neque alia conditione illum gradum recipiebantur. Eadem in presbyteris, prout certæ quisque parochiæ destinabatur, ratio valebat. Hinc illa decreta: ne secularibus negociis implicentur: ne longius à sua Ecclesia excurrant: ne diu absint. Iam ad ordinandum Episcopum, vt conuenirent ex tota prouincia alii Episcopi, sancitum erat decretis synodalibus. Quòd si commode id fieri non posset, ne saltem minus quàm tres adessent. Idque in eum finem, ne quis, aut per tumultum se inge-

reret, aut furtim obreperet, aut obliquis artibus se in-
 sinuaret. In presbyteri ordinatione Episcopus suo-
 rum quisque presbyterorum concilium adhibebat.
 Hæc, quæ in disputatione longius narrari, & accura-
 tius confirmari possent, obiter tantum hic comme-
 moro: quia inde iudicare promptum erit, quantum
 habere debeat momenti hic, quem Episcopi nostri,
 ad perstringendos oculos, obiectant, successione fu-
 mus.

Hanc sibi hæreditatem relictam à Christi Aposto-
 lis fuisse asserunt, vt Ecclesiis soli præficiant quos ve-
 lint: & nos, quia præter eorum authoritatem funga-
 mur ministerio, in suam possessionem, sacrilega te-
 meritate, inuasisse conqueruntur. Vnde probant
 Quia continuo tenore Apostolis successerint. Ve-
 rum an id satis est, vbi reliqua omnia sunt dissimi-
 lia? Ridiculum id quidem dictu foret. Dicunt ta-
 men. In ipsis eligendis nulla, neque vitæ, neque do-
 ctrinæ, habetur ratio. Populo erepta suffragiorum li-
 bertas. Quinetiam, excluso reliquo clero, ad se cano-
 nici totam potestatem traxerunt. Ordinationem
 quoque Romanus pontifex, prouincialibus episco-
 pis ereptam, soli sibi arrogat. Iam, quasi ad profanam
 dominationem creati forent, nihil minus, quàm de-
 gerendo episcopatu, cogitant. Denique cum videat-
 ur facta inter eos conspiratio, ne quid vel cum Apo-
 stolis, vel cum sanctis Ecclesiæ patribus habeant si-
 mile, hunc solum colorem obtendunt, quòd perpe-
 tua serie, ab illis descenderint. Quasi vero hanc le-

gem aliquando tulerit Christus, vt qualescunque futuri essent, qui præessent suæ Ecclesiæ, pro Apostolis agnoscerentur: aut quasi hæreditaria aliqua sit possessio, quæ ad indignos, non minus quàm ad dignos, transeat. Adde quod, sicut de Milesiis dicitur, inter eos cautum est, ne quem omnino bonum in cœtum suum admittât: aut si forte per errorem admiserint, ferant. De multitudine loquor. Nam paucos non nego inter eos, bonos esse. At, vel metu silent, vel non audiuntur. Qui ergo Christi doctrinam persequuntur ferro & igni: qui neminem impune sincere loqui de Christo sinunt: qui veritatis cursum impediunt, quibus possunt modis: qui fortiter resistunt, ne Ecclesia, quam afflixerunt, se iterum erigat: qui quoscunque bene & pie sentire de Ecclesiæ salute suspicantur, arcent à ministerio: vel si iam recepti sint, extrudunt: ab illis scilicet expectandum erat, dum fideles ministros, qui populum in religione pure instituerent, ipsi in officio collocarent suis manibus.

At cum vice prouerbii v̄sitata sit inter eos Gregorii sententia, priuilegium mereri amittere, qui priuilegio abutuntur: aut prorsus alii sint, & alios eligant ad Ecclesiam gubernãdam, aliãque rationem teneant, necesse est: aut conqueri desinant, iure, quod sibi competeat, se fuisse perperam & iniuria spoliatos. Aut si malunt apertius: alia ratione peruenerint ad episcopatum, quàm peruenerint: alio more & ritu ordinentur: munus suum, plebem pascendo,

im-

impleant: si pro Episcopis agnosci volunt. Ut potestatem nominandi & ordinandi retineant, iustum illud & serium doctrinae vitaeque examen restituant: quod iam multis seculis inter eos obsoleuit. Quamquam hæc vna ratio instar mille habenda: quòd omnem in Ecclesia auctoritatem perdidit, quicumque se sanæ doctrinae hostem esse re ipsa ostendit: qualicumque interea titulo se vendiderit. Scitur, quid de hæreticis præcipiant veteres synodi: quam illis potestatem relinquunt. Nominatim certe vetant, ne quisquam ab illis ordinationem petat. Hoc ergo ius tueri nemo potest, nisi qui doctrinae puritate Ecclesiae vnitatem conseruat. Dicimus, eos, qui Episcoporum nomine hodie præsident Ecclesiis, adeo non esse fidos piæ doctrinae custodes ac ministros: ut acerrimi sint potius illius hostes. Dicimus, hoc vnum eos moliri, ut Christo, cum Euangelii sui veritate, extincto, idololatriam, impietatem, pessimos & exitiales errores confirmet. Dicimus, eos non verbis modo pertinaciter veram pietatis doctrinam impugnare: sed furiose sæuire in eos omnes, qui eam ex tenebris eruere cupiunt. Aduersus tot, quibus renitentur, impedimenta studemus operam nostram Ecclesiae impendere. Ob hanc causam nobiscum expostulant, quòd illicitis modis in eorum possessionem irruamus.

Quòd ad formam aut ceremoniam attinet: digna res scilicet, de qua nobis sint molesti. Quia sacerdotum apud nos manus non vnguntur: quia non

flamus in eorum faciem : quia alba eos & reliquo eius generis ornatu non induimus: ordinationem rite à nobis fieri non credunt. Atqui nullam olim ceremoniam, præter manuum impositionem, in usu fuisse, legimus. Recentia sunt ista, nec aliunde quidquam habent commendationis, nisi quòd nunc vulgo tanta religione obseruantur. Sed quid hoc ad rem? Nam in rebus tantis maior, quàm hominum, authoritas quæritur. Proinde quæ ab hominibus inuenta sunt, absque religione, quoties ita postulat temporum conditio, mutare licet: quæ vero non ita pridem extiterunt, multo minus habent momenti. Calicem præterea & patenam in manum porrigunt suis, quos creant, sacerdotibus. Quorsum? Ut eos ad sacrificandum inaugurent. Sed quo mandato? Neque enim, aut Apostolis vnquam hanc functionem Christus iniunxit, aut ab eorum successoribus suscipi voluit. Inepti ergo sunt, cum de ordinandi forma nobis faceffunt negocium: in qua nihil à Christi regula, & Apostolorum usu; à veteris Ecclesiæ consuetudine minimum differimus: cum suam illam, de cuius neglectu nos accusant, neque Dei verbo, neque firma ratione, neque antiquitatis obtentu, possint defendere.

In parte regiminis Ecclesiastici sunt leges: ex quibus eas libèter recipimus, quæ nec cōscientiarum sunt laquei, & ad ordinis publici conseruationem faciunt: quæ autem vel per tyrannidem, ad opprimendas seruitute conscientias, impositæ fuerant, vel fu
per-

perstitutioni seruiebant magis, quàm edificationi, eas abrogare coacti fuimus. Hoc loco, fastidii primum & importunitatis nos insimulant hostes nostri: dein de carnis licentiam quærere nos, criminantur: vt excusso disciplinae iugo, lasciuiamus prout libuerit. Verum, sicut dixi, quin reuerenter custodiantur, quæcunque in hunc tantum finem respiciunt leges, vt decenter & ordine gerantur inter fideles omnia, minime repugnamus. Neque vero de singulis, quas abrogauimus, recusamus causam dicere, cur ita fieri oportuerit. Certe laborasse prætermodum Ecclesiam sub traditionum hamanarum onere, & subleuandam necessario fuisse, si consultum illi vellemus, probatu difficile non est. Nota est Augustini querimonia, qua suæ etatis calamitatem grauiter deplorat, quòd Ecclesia, quæ Dei misericordia liberam esse voluit, sic iam tum premebatur, vt tolerabilior fuisset Iudæorum conditio. Ex eo tempore numerum ferè in decuplum creuisse, verisimile est. Multo vero plus creuit exigendi rigor. Quid si igitur nunc resurgeret sanctus ille vir, ac infinitam istam legum multitudinem inspiceret, sub qua demersæ gemunt miseræ conscientia: Quid si rursus cerneret, qua seueritate exigatur earum obseruatio? Excipient forsam reprehensores nostri, nos cum Augustino desistere potuisse, si quid displiceret: correctioni vero manum non fuisse adhibendam. Cuius obiectionis facili est solutio. Nam cum putarentur obseruatu necessaria esse hominum leges: corrigi debuit pernitiolus

Epist. secunda ad Ianuari-um.

hic error. Quæ externæ politiæ causa feruntur leges, obedienter seruandas esse, sicut dixi, non negamus. Ad regendas conscientias non nisi vnus Deus est legislator. Maneat ergo penes ipsum solum hæc, quam sibi multis scripturæ locis vindicat, authoritas. In ea re primum Dei honor, quem nullo modo immi-
nui fas est: deinde spiritualis conscientiarum libertas vertitur, quam Paulus hominum arbitrio subiici summopere vetat. Quod itaque officii nostri erat, vt fidelium conscientias indigna seruitute, qua con-
strictæ tenebantur, eximeremus: eas ab hominum legibus liberarum & solutas esse docuimus. Hanc libertatem, quæ acquisita esset Christi sanguine, non esse prostituendam. In hac causa si quis nos reos faciat, trahat in eundem simul reatum, & Christum, & Apostolos, necesse est. Necdum alia mala, quæ nos in humanas traditiones inuehi coegerunt, numero. Duo tantum ponam: quibus auditis, æquos omnes lectores contentos fore confido. Nempe quòd earum nonnullæ, cum præstandi, quod exigebant, facultatem excederent, nihil quàm ad hypocrisim inducere, vel in desperationem coniicere homines possent. In omnibus autem vsu venerat, quod exprobrabat Christus Pharisæis: vt propter eas irrita fierent mandata Dei.

Exempla huc adducam, quibus id magis perspicuum fiet. Tria sunt, de quibus maxime nobis succensent: quòd liberum fecerimus quouis die esum carniarum: quòd sacerdotibus coniugium permiserimus: quòd secretam confessionem, quæ ad sacerdo-

tis aurem fiebat, repudiauerimus. Respondeant mihi
 bona fide aduersarii, an non asperius puniatur apud
 eos, qui carnem die veneris gustauerit, quàm qui to-
 to anni cursu assidue scortatus sit? An non capita-
 lius censetur crimen, si vxorem duxerit sacerdos,
 quàm si centies in adulterio fuerit deprehensus? An
 non facilius ignoscunt, si quis multa Dei præcepta
 contempserit, quàm si peccata sua neglexerit, semel
 quotannis, in aurem sacerdotis confiteri? Quale
 obsecro portentum, delictum videri leue & venia di-
 gnum, si quis sacrosanctam Dei Legem violauerit: si
 quis autem hominum placita transgressus fuerit, sce-
 lus inexpiabile haberi? Non est quidem nouum
 exemplum, fateor. Nam & huius prauitatis, quem-
 admodum dixi, insimulat Christus Phariseos, quòd,
 propter suas traditiones, irrita faciant mandata Dei.
 Hæc vero illa est Antichristi arrogantia, de qua lo-
 quitur Paulus, quòd sedeat in Templo Dei, osten-
 tans se pro Deo. Vbi enim incomparabilis Dei ma-
 iestas, postquam huc mortalis homo prouectus est,
 vt eius leges æternis Dei decretis præferantur? Omi-
 to, quòd ciborum & coniugii prohibitionem, do-
 ctrinam dæmoniorum appellat Apostolus. In eo
 quidem iam plus satis mali. Sed hic supremus est im-
 pietatis cumulus, altiore gradu hominem collocare,
 quàm Deum. Si negant me verum dicere: ego ad
 rem prouoco.

Iam duæ illæ, de coelibatu & auriculari confes-
 sione, leges quid aliud sunt, quàm diuæ animarum

carnificinæ: Vt omnes Ecclesiarum ministri perpetuam castitatem voueant. Voto concepto, ne illis vnquam vxores ducere fas sit. Quid si continentia dono priuatus vratur? Nulla, inquit, exceptio hic locum habeat. At experientia ostendit, quanto præstitisset, nunquam sacerdotibus impositum esse hoc iugum, quàm in fornace libidinũ inclusos, perpetuo incendio æstuare. Recitant aduersarii virginittatis laudes: recitant & commoda cælibatus, quò non temere interdictum sacerdotibus fuisse coniugium euincant. Decorum quoque & honestatem obtédunt. Sed an his omnibus efficiẽt, vt laqueos iniicere liceat conscientijs, quas non modo solutas & liberas reliquerat Christus: sed in libertatẽ etiam, sua autoritate, sui que sanguinis precio, asseruerat? Hoc facere non audet Paulus. Vnde igitur hæc noua licentia: Deinde vt in cœlum laudibus feratur virginitas: quid hoc ad sacerdotum cælibatũ: cuius obscœnitate foetet totus mundus. Si castitatem, quam verbo profitentur, reipsa ostenderent: tum illis forte permitterem, vt decere ita fieri, dicerent. Nunc autem cum nemo non nouerit, coniugij prohibitionem esse sacerdotibus scortãdi licentiam: qua fronte, obsecro, vllam decori mentionem facere audent? Quorum vero non est peruulgata infamia, cum illis ne mihi diu disputare necesse sit: eos ad Dei tribunal reuoco, vt illic de sua pudicitia differant. Excipiet aliquis, nemini imponi legem, nisi qui sponte vouerit. At quæ maior necessitas fingi potest, quàm dum ad vouendum cogunt?

Omnibus denunciatur hæc conditio: ne quis ad sacerdotii ordinem admittatur, qui non se prius voto ad perpetuum cælibatum obstrinxerit. Qui vouerit, etiam inuitus cogatur ad præstandum, quod semel recepit: nec vlla excusatio in contrariam partem audiatur. Postea voluntarium esse dicunt, qui sic exiguntur, cælibatum. Quòd autem coniugii incommoda, & commoda cælibatus recensent: rhetoribus concedendum est, vt, de iis rebus declamando, stylum in scholis exercent. Verum quidquid dictum fuerit, tanti esse nõ debet, vt propterea exitiali laqueo induantur miseræ animæ, quo cum luctari perpetuo, donec strangulatæ fuerint, oporteat. Et tamen in tam flagitiosa turpitudine, quod ridiculum est, locum etiamnum habet hypocrisis. Nam qualescunque sint: meliores tamen se hoc nomine reputant, quòd carent vxoribus. Confessionis eadem est causa, Vtilitates enim colligunt, quæ inde consequuntur. Nobis ex aduerso non minus promptum est, pericula non pauca indicare, quæ merito timenda sint: plurimas etiam & grauissimas noxas referre, quæ inde manarunt. Hæc, inquam, sunt argumenta, de quibus in vtramque partem disputare liceat. At perpetua est Christi regula, quæ nec mutari, nec flecti huc vel illud potest: imò de qua nefas est mouere controuersiam: ne seruitute vrgeantur conscientiæ. Præterea eiusmodi lex est, quam vrget: vt non nisi excruciare animas, & tandem iugulare possit. Iubet enim vnunquenque sua peccata omnia, quotannis,

proprio sacerdoti confiteri: nisi id fiat, nullam obtinendæ veniæ spem relinquit. Id ne ex centesima quidem parte possibile esse, experti sunt, quicumque feriò, hoc est, cum vero Dei timore, fecerunt periculum. Neque enim explicare se vlllo remedio poterant, quin ad desperationē adigerētur. Qui vero leuiter aliàs satisfacere Deo cupiebant, iis aptissimum erat ad hypocrisin velamentum. Nam quia defunctos se apud Dei tribunal credebant, simul atque in aurem sacerdotis euomuerant sua peccata: liberius peccare audebant, cum tam expedita esset se exonerandi ratio. Deinde cum insideret eorum animis hæc persuasio, se facere, quod Lex iubebat: comprehendere se, qualicumque sua enumeratione, omnia sua peccata existimabant, quorum ne millesimam quidem partem assequebantur. En cur dissipatam à nobis fuisse Ecclesiæ disciplinam vociferantur aduersarii nostri: quia subuenire miseris conscientiiis studuerimus, ne sub crudelissima tyrannide oppressæ perirent: & hypocritas ex suis latibulis in apertam lucem extraximus: vt & seipfos proprius excuterent, & Dei iudicium, quod antea subterfugiebant, melius sentire inciperent.

Verum, vtcunque multi essent, & correctione digni abusus, dicit quispiam, leges tamen, sanctas alioqui, & vtilis, & longa verustate quodammodo iam consecratas, ita protinus in totum aboleri non oportuit. De carniū esu, nihil aliud respondeo: nisi quòd doctrinam habemus cum veteri Ecclesia

con-

consentientem : in qua liberum fuisse scitur, carnibus semper vesci, aut abstinere. Coniugii prohibitio antiqua est, fateor, in sacerdotibus : similiter in monachis & monialibus perpetuæ continentiaæ votum. Sed si hominum consuetudini præponderare concedunt certam Dei voluntatem : postquam hanc à nobis stare, nobisque aperte suffragari, illos minime latet : quid de antiquitate lites nobis faciunt? Clara est sententia : honorabile esse in omnibus cōiugium. Et Episcopis nominatim vxores attribuit Paulus : In vniuersum autem, ad coniugium vocat, quicumque vruntur : & doctrinam dæmoniorum esse pronunciat, si coniugium interdicitur. Quorsum aduersus tam claras Spiritus sancti voces hominum consuetudinem opponere iuuat : nisi vt homines Deo præferantur? Deinde operæ precium est animadvertere, quàm iniqui sint æstimatores, qui nobis vsu veteris Ecclesiæ in hac re obiiciunt. Quæ enim, vel prior, vel autoritate dignior Ecclesiæ antiquitas, quàm sub Apostolis? Atqui non negabunt aduersarii, permissum tunc ac vsitatum omnibus Ecclesiæ ministris coniugium fuisse. Si expedire censebant Apostoli, vt à coniugio arcerentur sacerdotes : cur tanto bono fraudabant Ecclesiam? Fluxerunt exinde anni ducenti circiter & quinquaginta, vsque ad Concilium Nicenum : in quo de indicendo ministris cœlibatu agitatum quidem fuisse refert Sozomenus : sed, intercedente Paphnutio, totum illud negocium fuisse dissolutum. Nam cum cœlebs ipse le-

gem de cœlibatu negasset ferendam esse: totam Synodum libenter illi assensam esse tradit. Crescente vero paulatim superstitione, lex, quæ repudiata tunc fuerat, demum recepta fuit. Extat Canon vnus inter eos, qui nō tam propter vetustatem, quàm propter authorum incertitudinem, Apostolis inscribuntur: qui clericis, postquam in ordinem cooptati fuerint, vxores ducere nō permittit: nisi solis cantoribus & lectoribus. Sed altero canone superiore prohibentur sacerdotes ac diaconi, vxores, religionis prætèxtu, abiicere. Et Gangrensis concilii capite quarto, anathema pronūciatur aduersus eos, qui presbyterum coniugatum discreuerint ab aliis: vt hac occasione se ab eius oblatione abstineant. Vnde apparet, illis temporibus aliquanto plus adhuc fuisse æquitatis, quàm atas posterior habuerit. Neque tamen mihi hic propositum est, totam hanc rem disputatione complecti. Tātum obiter indicare libuit, primam & puriorem ecclesiam nō adeo nobis aduersam hic esse, vt hostes nostri fingūt. Sed vt illis id quod demus: cur tamen tam atrociter nos accusant: quasi sacra profanis miscuerimus? Quasi vero retorque aduersus eos promptum non sit: nobis cum veteri Ecclesia longe melius, quàm ipsis, conuenire. Sacerdotibus coniugium, quod illis negarunt veteres, liberum facimus. Quid de scortatione mihi respondebunt, quæ inter eos passim obtinuit? Negabunt se approbare. At castigar iasperius decuerat: si vetustis canonibus obtemperare vellent. Si presbyter vxorem

xorem duxerit, Neocæsariensis synodus pœnam statuit, vt ab ordine abdicetur. Si vero adulterium aut scortationem perpetrauerit, multò seuerius vindicat: vt scilicet ab ordine depositus, etiam excommunicetur. Nunc si quis vxorem duxerit, habetur crimen capitale: si centies scortatus sit, exigua pecunie summa multatur. Adde, quòd si hodie viuerent, qui illam de cœlibatu legem tulerunt primi, præsentibus experimētis edocti, eam proculdubio primi abrogarent. Quamquàm nimis, vt dixi, iniquum foret, nos hominum authoritate damnari, vbi palam Dei voce absoluihur.

De confessione, breuior & magis expedita est defensio. Neque enim ostendent aduersarii, vllam fidelibus necessitatem confitendi, ante Innocentium tertium, fuisse impositam. Per annos ergo mille & ducentos ignota fuit orbi Christiano hæc tyrannus, pro qua tam acriter nobiscum decertant. At est Lateranensis concilii decretum. Tale nempe, qualia permulta. Norunt historiarum medio-criter periti temporum illorum, tum inscitiam, tum ferocitatem. Et illud vsu venire solet: vt quòd indoctiores sunt, qui præsunt, eo magis sint imperiosi. Cæterum testes mihi erunt omnes piæ animæ, quali implicari labyrintho eos oporteat, quicunque illa lege obstringi se putant. Accesserat ad tam crudele conscientiarum tormentum blasphemia superbia, quòd peccatorum remissionem illic incluserant. Neminem enim veniam à Deo obtinere fingeabant, nisi qui

votum haberet confitendi. Quidnam hoc queso est? ut modum ex suo capite præscribant homines, quo reconcilietur Deo peccator: ut, Deo veniam simpliciter offerente, ipsi negent: donec conditio, quam addiderunt, impleta fuerit. Ex altera parte hæc pessima superstitio populum tenebat: simul ac in aurem sacerdotis exonerassent sua peccata, omni se reatu esse liberatos. Hac opinione multi ad solutiorem peccandi licentiam abutebantur: qui autem maiori Dei timore præditi erant, ad sacerdotem tamen magis, quàm ad Christum, respectabant. Cæterum publicam ac solennem exomologesin, sicuti vocat Cyprianus, quæ olim iniungi solebat pœnitentibus, cum Ecclesiæ reconciliandi forent, nemo sanus est, qui non laudet, ac libenter amplectatur: modo non in alium trahatur finem, quàm quo instituta fuit. Denique nihil nobis in hac re est controuersiæ cum veteri Ecclesiæ: sed recentem modo tyrannidem, nec ita pridem exortam, à fidelium ceruicibus profligatam, sicuti par est, volumus. Præterea si quis, ut consolatione & consilio iuuetur, priuatim ministrum suum adeat, & familiariter in eius sinum deponat anxietatis suæ causas: quin id pie & vtiliter fiat, nequaquam refragamur: modo ne ex libertate fiat necessitas. Relinquatur, inquam, hic cuique libertas, ut faciat, quod sibi expedire nouerit: nullius conscientia certis legibus obligetur. Hæc excusatio tum maiestati tuæ, ut spero, Cæsar, tum vobis, Illustrissimi Principes, sicut plena est æquitatis, satissaciet.

Verum

Verum, ut cunque merito, & corruptam veritatis doctrinam, & Christianismum totum multis vitis profanatum fuisse conqueramur: negant tamen reprehenses nostri, propterea fuisse causam, cur Ecclesiam adeo turbari, & quodammodo concuti terrarum orbem, oportuerit. Equidem, nec ita sumus stupidi, quin sentiamus, quantum opere cauendi sint publici tumultus: nec ita ferrei, quin tangamur, atque etiam horreamus toto pectore, cum turbulentum hunc cernimus Ecclesiae statum. Verum qua aequitate nobis imputatur praesentium motuum culpa, cum a nobis minime concitati fuerint. Imo qua fronte nobis turbatae Ecclesiae crimen obiciunt, quos constat omnium turbarum esse authores: Lupi scilicet de agnis conqueruntur. Cum initio prodiit Lutherus, paucos tantum, & eos nimis crassos abusus, nec iam tolerabiles, leuiter notabat: idque ea modestia, ut eos correctos cupere se magis indicaret, quam auderet ipse corrigere. Hic ab aduersa parte ad arma protinus conclamatum est: & cum magis ac magis accenderetur contentio: hoc optimum compendium esse duxerunt hostes nostri, vi & saeuitia veritatem opprimere. Itaque cum nostri homines ad amicam disceptationem prouocarent: & placidis rationibus cuperent dissidia componi: sanguinariis edictis crudeliter vexati sunt: donec ad miseram istam dissipationem res est perducta.

Neque tamen haec noua est calumnia. Id, quod audire nunc cogimur, exprobrabat etiam olim im-

pius ille Ahab Helix: nempe quòd turbaret Israelem. Verum sanctus Propheta, sua responsione, nos absoluit. Non ego sum, inquit: sed tu & domus patris tui: quia dereliquistis Dominum, & abiistis post Baalim. Non ergo ex eo grauari nos inuidia æquum est, quòd hodie feruet inter Christianos tam acre de religione certamen: nisi Heliam damnare primum libeat, cum quo nobis communis est defensio. Ille se hac sola ratione excusat, quòd non nisi pro vindicanda Dei gloria, & restituendo eius puro cultu, pugauerit: turbarum vero & certaminum crimen reicit in eos, qui, vt veritati resisterent, tumultuabantur. Nos autem quid egimus aliud hætenus, & quid agimus nunc quoque: nisi vt colatur Deus vnus inter nos, simplèxque eius veritas regnet in Ecclesia. Si negant aduersarii nostri: saltem ante conuinci nos impiæ doctrinæ conuenit, quàm nobis id vitio vertatur, quòd ab aliis dissentiamus. Quid enim agendum nobis erat? Vna erat redimendæ pacis conditio, vt, tacendo, Dei veritatem proderemus. Quamquam non satis fuisset tacere: nisi impiam doctrinam, apertas in Deum blasphemias, & pessimas superstitiones, tacito consensu, approbaremus. Quid ergo aliud potuimus, quàm testari saltem clara voce, nos ab impietatis consortio esse alienos? Nos ergo simpliciter, quod officii nostri erat, facere studuimus. Quòd porro in tam hostile dissidium res exarserit, huius mali penes eos culpa est, qui cœlum terræ miscere maluerūt, quàm piæ sanæque doctrinæ locum dare:

vt

vt tyrannidem, semel vsurpatam, quoquo modo retinerent.

Tam & si hoc nobis ad defensionem satis superque esse debet, quòd à parte nostra stat sacrosancta Dei veritas, pro qua asserenda tantum certaminum sustinemus: Aduersarii autem, nobiscum pugnando, non tam aduersum nos, quàm Deum ipsum, bellum gerunt. Deinde, quòd non sponte ad hunc contentionum feruorem descendimus: sed illorum intemperie, præter opinionem nostram, fuimus pertracti. Quidquid acciderit: non est cur odio grauemur. Nam sicut euentus moderari non est nostrum: ita nec eos præstare. Vetus hoc est, seculisque omnibus vsitatum: ex Euangelii doctrina impios tumultuandi occasionem sumere: postea hanc infamiam irrogare Euangelio: quasi dissidiis causam præbeat: quam ipsi, non oblatam, sua prauitate captant. Et quemadmodum in prima Ecclesia impleri vaticinium illud oportuit, vt domesticis suis esset Christus lapis offensionis, & petra scandali: ita nihil mirum, si nostro quoque tempore verum sit. Est quidem hoc habendum prodigii loco, quòd lapidem, qui in fundamēto principatum tenere debeat, reiiciant architecti: sed quia hoc ab initio factum fuit in Christo: ne mirerum, cum hodie quoque vsu venit. Hic tuam maiestatem appello, Cæsar, vestramque amplitudinem, Principes. Cum in fausta hæc Ecclesiæ dissipatio, aliâque infinita mala, quæ ex dissensione orta sunt, vel occurrunt animis vestris, vel sermone

hominum commemorantur, facite vt simul in mentem vobis veniat, in scopum contradictionis positum esse Christum: vt quoties prædicatur eius Euangelium, impiorum rabiem accendat statim ad repugnandum. Iam ex conflictu, fieri concussionem necesse est. Hæc igitur perpetua fuit, vsque à primo suo exortu, & semper erit, vsque in finem, Euangelii conditio: vt eius prædicationem magnis contentionibus excipiat mundus. Sed prudentium est animaduertere, vnde nascatur huius mali causa. Hoc quis respiciet, facile nos omni culpa liberabit. Veritati certe testimonium reddere, sicut fecimus, oportuit. Væ mundo, si Christum mauult ad certamen prouocare, quàm oblatam ab eo pacem amplecti. Frangetur enim proculdubio, qui ab eo corrigi non sustinebit.

Athic nobis rursus obiicitur, non omnia Ecclesiæ vitia tam asperis remediis corrigenda esse: nec ad viuum refecanda: ac ne omnibus quidem afferendam esse medicinam: sed alia castiganda esse leniter, alia esse toleranda: si quid difficultatis habeat emendatio. Respondeo, non vsquedeo imperitos esse nos communis vitæ, quin Ecclesiam nouerimus semper fuisse obnoxiam aliquibus vitiis: semperque fore: quæ piis improbanda quidem, potius tamen ferenda sint, quàm eorum causa hostiliter dimicandum. Cæterum iniuriam nobis faciunt aduersarii, dum nimiam morositatis nos accusant: quasi, ob exiguos leuesque errores, molestiam Ecclesiæ exhibuerimus.

Nam

Nam hanc quoque calumniam ad alias adiungunt, quòd extenuant, quo possunt artificio, eas res, de quibus controuersiam mouimus: vt rixandi magis libidine impulsì videamur, quàm iusta causa adducti huc fuisse. Neque enim id faciunt ignorantia: sed astuto consilio: quia scilicet nouerunt, eiusmodi importunitate, qualem nobis affingunt, nihil esse odiosius. Tamen si suam quoque impietatem in eo produnt, quòd de rebus omnium maximis ita contemptim loquuntur. Itane vero: vt cum profanatum Dei cultum, cum honorem eius prorsus imminutum: cum implicatam multis perniciosis erroribus salutis doctrinam: cum sepultam esse Christi virtutem, sacra denique omnia sacrilegiis polluta, conquerimur: vt nostram stultitiam derideant, quasi, de leuiculis quæstionibus disputando, nos & totum mundum frustra fatigemus?

Verum quia hæc cursim perstringi nequeunt: locus postulat, vt earum rerum, de quibus contendimus, dignitatem & pondus diligentius vobis exponam: vt appareat, non modo non fuisse negligendas: sed nullo modo potuisse à nobis prætermitti, quin maximo scelere, & impia aduersus Deum perfidia nos obstringeremus. Quod de tribus capitibus, de quibus initio dicturum me proposui, erat in ordine tertium. Principio scire velim, qua fronte Christianos se nominare ausint, qui nos, ob nimium leues causas discordiis temere turbasse Ecclesiam, insimulant. Nam si tanti religionem facerent nostram,

quanti suas fecerunt veteres idololatræ: eius conseruandæ studium, quod illi aliis omnibus curis ac negociis præferendum duxerunt, non ita contemnerent. Illi enim cum pro aris & focis dimicare se aiunt, causam sibi videntur allegare omnium optimam, & maxime fauorabilem. His videtur esse pene superuacua contentio, quæ pro Dei gloria, & hominum salute, suscipitur. Non enim de umbra asini, sicut dictum est, litigamus: sed tota religionis Christianæ summa in quæstione vertitur. Si nihil aliud veniret in rationem: an tantulo in precio nobis est æterna & inuiolabilis Dei veritas, quam tot illustribus testimoniis certam reddidit, pro qua confirmanda tot sancti Prophetæ, tot Martyres mortem obierunt: cuius ipse Dei filius præco & testis fuit, quam denique suo sanguine obsignauit: vt, nobis videntibus & tacentibus, conculcari debeat?

Sed descendo ad species. scimus, quam execrabilis Deo res sit idololatria: & quàm horrendis poenis eam vltus sit, tum in populo Israelitico, tum in aliis gentibus, passim narrant historiæ. Audimus, eandem vindictam eius ore denunciari in omnes etates. Nobis enim loquitur, cum per sacrum suum Nomen iurat, non passurum se, vt ad idola gloria sua transferatur: cum testatur se zelotypum esse, qui in tertiam & quartam generationem vindicaturus sit, cum alia peccata, tum hoc ipsum præ aliis. Hoc peccatum est, cuius causa Moises, tam mansueto alioqui ingenio vir, spiritu Dei accensus, Leuitas discurrere per castra iuf-

iussit, & manus fratrum sacrum sanguine consecrare: cuius causa populum suum toties persecutus est Deus, ac peste, fame, gladio, omni denique calamitatum genere afflixit: cuius causa potissimum, concidit regnum Israelis, primum: deinde Iuda: excisa Ierusalem ciuitas sancta: templum Dei, quod unicum erat tunc in terris, dirutum: populus ille, qui ex omnibus peculiariter selectus erat, cui se Deus foedere cōiungeret, qui solus ferret Dei insignia, & sub eius tutela principatūque viueret: ex quo denique nasceretur Christus, afflictus modis omnibus, spoliatus omni dignitate, in exiliū pulsus, & prope ad interitum perductus fuit. Longum esset, omnia hic recensere. Nulla est pagina in Prophetis, quæ non clamitet, nihil esse, quod Deum ad indignationem magis, prouocet. Quid ergo: cum apertam idololatriam passim grassari in mundo cerneremus: fuit ne cōniendum? Atqui perinde id fuisset, ac mundum suo exitio indormientem palpare, ne expergisceretur.

Veniant vobis in mentem, inuictis. Cæsar, & illusterrimi Principes, tot illa inquinamenta, quibus prius ostendi pollutum fuisse Dei cultum: reperietis profecto, quoddā veluti dilluuium impietatis exundasse, quo tota religio suffocaretur. Hinc statuis exhibebantur diuini honores: ad eas passim homines precabantur: illis numen & potentiam Dei subesse, fingeant. Hinc sancti mortui colebantur, non secus atque olim apud Israelitas Baalim. Et plurimi alii modi excogitati erant, Sathanæ artificio, quibus

Dei gloria discerperetur. Clamat Dominus, se ardere zelotypia, si quod idolum erigatur: nec minus seruos eius pro asserenda ipsius gloria zelotypos esse debere, suo exemplo demonstrat Paulus. Nec vulgaris est ille zelus domus Dei, qui fidelium omnium corda debet excedere. Cum ergo tot pollueretur, vel potius laceraretur modis Dei gloria: nonne, conuiuendo & tacendo, perfidi fuissetis? Canis, si quam suo Domino violentiã inferri viderit, protinus latrabit: nos tot sacrilegiis violari sacrum Dei Nomen taciti aspiceremus? Et vbi esset illud? Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.

Illa vero ludibria, quod non nisi externo gestu, & stultis hominum figmentis colebatur Deus, silentio præterire, quã fas fuit? Scimus, quanto opere hypocritin oderit. Regnabat in illo commentitio Dei cultu, qui passim erat vsitatus. Audimus qua verborum acerbitate inuchãtur Prophetæ omnes in cultus, hominum temeritate fabricatos. Bona intentio, hoc est, insana quidlibet audendi libido, optima colendi Dei regula putabatur. Certe ex toto Dei cultu, qualiter erat institutus, nihil ferè erat, quod testimoniũ haberet à verbo Dei. Nõ est quòd hic, vel nostro, vel aliorũ iudicio stemus. Sed audienda vox Dei, qua testatur, quanti hanc cultus sui profanationem æstimet, vbi homines extra verbi eius fines in propriis commentis lasciuiunt. Duas asserit causas, cur populum Israeliticum, pio & sancto Ecclesiæ regimine priuatum, excacatione puniat: hypocritin, &

& ΕΘΕΛΟΘΡΗΞΚΕΙΑΝ. hoc est, formam colendi ipsius humanitus confictam. Qui appropinquat populus hic labiis suis, inquit, cor autem, longe est à me: & quia me colit mandatis hominum: ecce edam portentum horribile, cuius auditu omnes obstupescunt. Peribit enim sapientia à sapientibus, & prudentia à senibus euanesct. Similis, aut maior etiam peruersitas, cum Deus nos excitauit, palam in Ecclesiis dominabatur. Cum è cœlo Deus fulminaret: an quiescendum nobis fuit?

Quòd lingua incognita, aduersus claram Dei prohibitionem, solennes preces in templis fieri moris erat: leue forte erratum fuisse existimabunt. Sed eo modo derisum fuisse Deum cū appareat: nobis non negabunt fuisse plus satis iustam reclamandi causam. Quid quòd impudicis hymnis personabant blasphemias, quas nemo pius sine summo horrore audire sustineat? Nota sunt illa Mariæ epitheta: cum porta cœli, spes, vita, & salus nominaretur. Eo usque furoris & amentia proeecti sunt, vt imperadius illi in Christū tribuerent. Adhuc enim in multis templis execrabile illud & nefandum carmen auditur: Roga patrem: iube natum. Nihilo modestioribus elogiis quosdam sanctos celebrant: & quidem suos, hoc est, quos ipsi opinione sua in sanctorum catalogum retulerunt. Nam inter plurimas laudes, quas canunt Claudio, eum lumen cæcorum, viam errantium, vitam & resurrectionem mortuorum vocant. Talibus blasphemias refertæ sunt precandi for-

mula, quas in quotidiano vsu habent. Seuerissimas poenas Dominus aduersus eos pronunciat, qui nomen suum miscuerint cum nominibus Baalim: siue in iureiurando, siue in precibus. Quæ igitur vindicta nostris capitibus imminet, qui nõ modo sanctos, tam quam minores Deos, cum illo miscemus: sed, cum in signi eius contumelia, Christum spoliamus propriis & singularibus titulis, quibus eum ornauit, vt illos creaturis deferamus? Hic ne etiam tacendum nobis erat, vt perfidioso silentio in nos quoque tam graue iudicium accerferemus?

Taceo, quòd certa fide, hoc est, serio, Deum nullus precabatur: ac ne poterat quidem. Nam sepulto in eum modum, vt erat, Christo: necesse erat, de paterna erga se Dei beneuolentia, & an sibi opem ferre vellet, an salutem suã curæ haberet, homines perpetuo dubitare. Quid? an hic leuis, aut tolerabilis error fuit, quòd æternum Christi sacerdotium, quasi prædæ expositum, ad sanctorum quemlibet deferebatur? Meminerimus, hunc sibi honorem Christum morte sua comparasse, vt æternus sit aduocatus & pacificator, qui nos & preces nostras patri offerat, qui gratiam nobis apud eum impetret, qui nobis spem obtinendi, quod petimus, faciat. Sicut solus & pro nobis mortuus est, & morte sua nos redemit, ita in huius honoris societatem nullum admittit. Quod ergo sacrilegium illo fœdius: quod subinde aduersarii nostri in ore habent? Christum esse quidem vnicum redemptionis mediatorem: at sanctos omnes interces-

si-

sionis. An non eo modo inglorius relinquatur Chri-
 stus? quasi sacerdotis officio semel in morte defun-
 ctus, illud nunc sanctis resignauerit. An tunc etiam
 tacendum est, vbi præcipua Christi dignitas, & quæ
 illi tanto precio constitit, ab eo per summam contu-
 meliam erepta, inter sanctos, quasi hostile spoli-
 um, distribuitur? At, sic loquendo, Christum non negant
 etiam nunc pro nobis intercedere: modo id facere
 intelligamus vnà cum sanctis. Nempe, vt vnum
 quemlibet ex grege. Præclarum vero honorem sibi
 acquisiuit Christus suo sanguine, si hoc tantum con-
 secutus est, vt socius esset Hugonis, aut Lubini, aut
 alterius cuiuspiam ex vltima fece sanctulorum, quos
 Pontifex Romanus suo arbitrio creauit. Non enim
 hic quæritur, an orent illi quoque: qua de re nihil sci-
 re fatius est: cum Scriptura nullam faciat mentio-
 nem. Sed hoc est, de quo contendimus, Christone,
 aut prætermisso, aut neglectim habito, aut in totum
 valere iusso, ad sanctorum patrocinia circumspectare
 liceat: vel, si quis malit apertius, sit'ne vnicus sacerdos
 Christus, qui & sanctuarium Dei Patris nobis ape-
 riat, nosque illuc solus manuducat, & patrem sua de-
 precatione ad preces nostras exaudiendas flectat, in
 cuius clientelam concedere, & cuius nomen obten-
 dere in precibus debeamus: an communiter hoc mu-
 nus cum aliis sanctis sustineat.

Quamquam non solius sacerdotii honore, sed
 omnium quoque suorum beneficiorum gratia Chri-
 stum magna ex parte fuisse exutum, superius demon-

strauī. Nam redemptor quidem vocatur: sed vt se
 quoque ex peccati & mortis seruitute, per liberum
 arbitrium, homines redimant. Vocatur quidem iu-
 stitia & salus: sed ita, vt ipsi sibi operum meritis ho-
 mines salutem acquirant. Scholasticos enim nihil
 pudet huc restringere inæstimabile illud redemptio-
 nis beneficium, cui enarrando nulla, nec hominum,
 nec angelorum facundia sufficiat: vt dicant eum no-
 bis contulisse primum meritum, quod occasionem
 merendi interpretantur: nos vero, hoc adminiculo
 adiutos, vitam æternam operibus propriis mereri.
 Fatentur quidem, Christi sanguine nos ablutos esse à
 peccatis: sed ita, vt se quisque, ascitis huic inde laua-
 cris, purget. Habet quidem mors Christi sacrificii ti-
 tulum: sed ita, vt quotidianis hominum sacrificiis
 peccata expiētur. Dicitur quidem Christus reconci-
 liasse nos Deo patri: sed conditio additur, vt satisfac-
 tionibus suis redimāt homines pœnas Dei iudicio
 debitas. Cum supplementū quæritur ex clauium be-
 neficio, nihilo plus honoris habetur Christo, quàm
 Cypriano aut Ciryccio. Martyrum enim & Christi
 merita simul permiscet, vt conficiant Ecclesiæ the-
 saurum. Nonne quot hic audimus verba, tot sunt
 execrabiles blasphemix, quibus proscinditur ac lace-
 ratur Christi gloria: vt ipse propemodū exinanitus,
 nomen retineat tantum, virtute autem careat. Hic
 etiam tacuissimus scilicet, cum filium Dei, in quem
 pater omne imperium, omnem potentiam & glori-
 am contulit, & in quo solo gloriari nos iubet, ita in
 ordi-

ordinem redigi cerneremus, vt paululum supra seruos suos emineret? Cum eius beneficia in obliuione iacere: cum eius virtutem hominum ingratitude sepultam: cum precium sanguinis eius vilesce-
 cum fructum mortis prope abolitum: cum denique ipsum ita deformatum, fallis, & prophanis hominum opinionibus, videremus, vt inani spectro, quàm sibi, esset similior: an hoc taciti & quieri tulissemus? O sceleratam patientiam, cum imminuto, ne dicam prostrato Dei honore, ita leuiter tangimur, vt possimus conuiuendo transilire. O male collocata in nos Christi beneficia, si eorum memoriam impiis blasphemis ita suffocari sustinemus.

Ad secundam Christianæ doctrinæ partem iterum redeo. Quis neget ita passim delirare homines, vt comparare se vitam æternam, operum merito, existimēt? Coniungunt, fateor, interim cum suis operibus Dei gratiam. Sed cum non aliter se gratos esse confidant, quàm si digni sunt: eorum, & fiduciam & gloriationem, in operibus residere constat. Hæc trita est ac receptissima in omnibus scholis doctrina: hæc omnium ferè animis penitus infixæ opinio, ita quemque amari à Deo, vt quisque sit dignus. Hoc recepto, nonne diabolica confidentia in altum eriguntur animæ, vt grauiore præcipitio in desperationis gurgitem postea ruant? Quid, quod non veris saltem obsequiis, sed nihili ineptiis Deum volunt demereri? Siquidem in operibus meritoriis hæc habentur primaria: multas preculas susurrare, erigere altaria, sta-

tuas aut tabulas illic collocare, frequentare templa, cursitare de templo in templum, multas missas audire, aliquas emere, nescio quibus abstinentiis, quæ à Christiano ieiunio in totum dissideant, affligere corpus, seruandis hominum traditionibus diligenter incumbere. In satisfactionibus nonne maior adhuc dementia? Cum scilicet ethnicorum more, piacula quærent, quibus se cum Deo reconciliarent. Iam vero cum, omnia tentando, diu multumque se fatigassent: quid profecerant? Nam cum omnia facerent, dubia & trepidante conscientia: semper eos excipiebat horribilis illa anxietas, vel potius dirum illud tormentum, de quo ante dixi: quia an Deo cum suis operibus exosi essent, dubitare iubebantur. Euersa porro eum in modum fiducia, simul accidere necesse est, quod ait Paulus: vt æternæ hæreditatis promissio aboleatur. Vbi tunc hominum salus: Nos vero, si in tanta loquendi necessitate tacuissimus, non tantummodo in Deum ingrati & perfidi: sed etiam inhumani in homines: quibus videbamus æternum omnibus exitium imminere, nisi in viam reducerentur.

Canis si tantam iniuriam inferri Domino suo cerneret, quanta Deo contumelia irrogatur in sacramentis: latraret protinus, vitamque suam potius opponeret periculo, quam, setacente, Dominum ita male tractari sineret. An nos Deo minus præstare obsequii debuimus, quam homini præstare solet bestia? Taceo quòd institutis à Christo mysteriis, cœlesti-

lestique eius autoritate commendatis, nudâ hominum voluntate proditos ritus æquarunt. quod tamen ipsum acriter reprehendi merebatur. Mysteria vero ipsa tot superstitionibus corrumpi, tot prauis, quas retulimus, opinionibus fœdari, ad turpem infamemque quæstum, absque vlla verecundia, prostitui: an dissimulanter ferre debuimus? Flagello nummularios fugauit Christus è templo: eorum mensas manu euertit: merces exturbauit. Non omnibus, fateor, flagellum in manum sumere licet. Verum zelo illo, quo incitatus fuit Christus ad vindicandam Patris gloriam, flagrare omnes conuenit, qui se Christi esse profitentur. Proinde quæ sibi tantopere displicere templi inquinamenta opere monstrauit, nostrum saltem est, libera constantique voce, fortiter execrari. Quis ignorat, venalia nihilominus sacra in templis iam dudum esse, quàm quæ medio foro prostant merces? Et alia quidem condicito precio vaneunt: de aliis, post multam licitationem, pasciscuntur.

Sed quoniam in Cœna, magis quàm in reliquis, illustre est exemplum, & plus indignitatis habet: age, qua conscientia ad tam multas, tamque sacrilegas eius profanationes, conuiuere potuimus? Ad quas exprimendas cum mihi nunc desint verba: quo iure nobis vitio vertitur, quòd in eas inuehendo, nimis fuerimus vehementes? Vos hic inuictis, Cæsar, & illusterrimi Principes, per sacrum Christi corpus, quod immolandum pro nobis exposuit, per venerandum illum sanguinem, quem pro nostra ablutio

ne effudit, obtestor: vt reputare cum animis vestris velitis, quanti debeat esse mysterium, in quo nobis corpus illud in cibum, sanguis in potum exhibetur: qua religione, qua cura, custodiri impollutum debeat. Cuius ergo ingratitude erit, si quis cœleste hoc mysterium, quod instar preciosissimæ margaritæ, nobis commendauit Christus, calcari aspiciat porcorum pedibus, & taceat? Atqui non calcari modo: sed omni etiam pollutionis genere inquinari videbamus. Quale ludibrium erat, quod mortis Christi efficacia ad theatricam hominis actionem transferebatur: quod sacrificulus, tanquam Christi successor, mediatorem se inter Deum & homines interponebat: quòd oblitterata vnici sacrificii virtute, mille singulis diebus sacrificia in vna vrbe, ad expianda peccata, offerebantur: quòd millies quotidie immolabatur Christus, quasi non sufficeret, semel esse pro nobis mortuum? Ad istas omnes contumelias Christo irrogandas, sacrosanctæ Cœnæ titulo abusi sunt. Siquidem in solo sacrificii nomine omnes continentur. Neque vero ignoro, quas nunc interpretationes obtendant aduersarii, ad diluendas tantas absurditates. Verum cum hæctenus omnes, quas retuli, abominationes impudenter exercuerint: nunc deprehensi perfodiunt sibi nouos cuniculos: quibus tamen suam turpitudinem minime operiunt. Missam sacrificium esse tradiderunt, quo expiarentur peccata, non viuorum modo, sed etiam mortuorum. Quid nunc proficiunt tergiversando, nisi quòd suam impudentiam

tiam produunt? Quanta etiam sacramenti pollutio, quòd cum aperta verbi prædicatione constet legitima consecratio: flatu duntaxat & murmure panis incantatur? quòd non distribuitur in cœtu fidelium: sed seorsum voratur ab vno, vel in alienum vsum reponitur? quòd cum aliqua sit distributio, populus dimidia parte, hoc est, calice, aduersus clarum Domini interdictum, priuatur? Quale deliramentum, quòd aboleri suis exorcismis fingunt panis substantiam, vt in Christum transmutetur? Quale probrum, quòd nihilo verecundius missarum exercetur mercimonium, quàm calceorum? Nam si recipitur quod dicunt: id est meritum mortis Christi vendere. Certe non leuiorem Christo contumeliam faciunt, quàm si eius faciem conspuerent.

Tibi, quæso, inuictis. Cæsar, vobisque illustrissimi Principes in mentem veniat, quid olim Corinthiis propter vnum, nec ita grauem, prima specie, abusum huius Sacramenti, acciderit. Suam quisque cœnam domo afferebat: non vt conferrent in commune: sed vt laute epularentur diuites, pauperes autem esurirent. Hanc ob causam vehementi ac sæua pestilentia fuisse à Domino castigatos, asserit Paulus: qui tamen paternum hoc flagellum esse admonet, quod Dominus eos ad resipiscentiam vocaret. Hinc colligite, quid nobis hodie expectandum sit, qui non paululum quiddam declinauimus à recta Christi institutione: sed ab ea immenso interuallo discessimus: qui non vno in genere corrupimus eius puri-

tatem: sed compluribus, & iis quidem horrendis modis, eam deformauimus: qui non vno quolibet abusu turbauimus legitimum eius vsum, sed totam administrationem euertimus. Nec vero dubium est, quin pridem hanc impietatem vlcisci ceperit Deus. Iam multos annos continuos plurimis variisque eorumnis & calamitatibus mundus premitur: & nunc ad extremum prope miseriarum ventum est. Nos quidem, aut obstupescimus ad nostras plagas: aut alias causas imaginamur, cur ita nos Deus affligat. Verum si cogitamus, quàm leue fuerit erratum illud, quo vitiauerant sacram Cœnam Corinthii: prout sunt tot inquinamenta, quibus hodie inter nos foedata pollutâque est: mirum, nisi agnoscimus, Deum, qui tam seuerè in illos vindicauit, merito nobis esse magis iratum.

Regiminis Ecclesiastici corruptela quàm flagitiosa fuerit, si velim persequi, infinitam syluam ingredi. De vita sacerdotum, propter multas causas, hic dicere supersedeo. Hæc tria vitia quàm non ferenda sint, expendere pro se quisque potest: quòd, sublato iustæ vocationis ordine, passim sacerdotia aut per vim, aut simoniam, aut per fraudem, aut per alias improbas & sceleratas artes occupantur: quòd qui præsumunt, inanes potius sunt vmbrae, quantum ad munus suum exequendum pertinet, vel mortua simulachra, quàm veri ministri: tandem quòd cum verbo Dei gubernare conscientias debeant, iniusta eas tyrannide opprimunt, & multis impiarum legum vinculis con-

constrictas tenent: Ita ne, vt non modo spretis Dei & hominum legibus, sed proiecta omni verecundia, foeda confusio in promouendis episcopis & presbyteris regnet: libido pro iure valeat: raro absit simonia: & tanquam leuia essent hæc mala, correctio in futurum seculum differatur? Iam vbi iacet docēdi cura: quæ restat amplius ministerii species? Iam pro spirituali conscientiarum libertate videmus quot certamina Paulus susceperit, quantaque contentione ea exagitet. At qui adhibuerit in iudicando æquitatem, intelliget profecto, longe nunc iustiores nos habere contendendi causas. In tanta ergo totius piæ doctrinæ deprauatione, in tam nefaria pollutione sacramentorum, in tam deplorata Ecclesiæ calamitate, qui nos tam vehementer commoueri oportuisse negant, iis non aliter potuimus satisfacere, nisi vt Dei cultum, Christi gloriam, salutem hominum, totam sacrorum & Ecclesiæ administrationem, perfida patientia, proderemus. Speciosum est moderationis nomen: pulchra & laudabilis virtus, tolerantia. Sed tenenda est regula: vsque ad aras. Hoc est, ne sacrum Dei Nomen proscindi impiis blasphemis, æternam eius veritatem suffocari Diaboli mendaciis, Christum conspui, inquinari eius mysteria, crudeliter interfici miseras animas, Ecclesiam letaliter sauciatam cum vltimo exitio luctari, patienter feramus. Non enim hæc esset mansuetudo: sed earum rerum incuria, quibus omnia posthaberi oportet.

Hactenus, quod proposueram, satis ostendisse

me confido: nos in corrigendis Ecclesiæ vitiis nequaquam fuisse vehementiores, quam res ipsa flagitabat. Neque id nostros reprehēsores fugit. Itaque ad alteram criminationem cōfugiunt: Nihil aliud nos tu multuando profecisse, nisi vt intestinis discordiis ferueret orbis Christianus, qui saltem ante pacatus erat. Adeo enim nihil emendationis apparere, vt prolapsa indeterius sint omnia: ex iis, qui doctrinam nostram sunt amplexi, paucos inde factos esse meliores: quinetiam quibusdam, si non maioris, at dissolutioris nequitix audaciam præbuisse. Obiciunt præterea, nullam esse in Ecclesiis nostris disciplinam, nullas abstinentiæ leges, nulla humilitatis exercitia: plebem, quæ nullo iugo retineatur, licentia impune lasciuire. Postremo, inuidiam nobis de bonorum Ecclesiasticorum direptione faciūt. Principes enim nostros in ea, non secus atque in hostilem prædam, inuolasse: ita spoliatam, indigna violentia, Ecclesiam fuisse: hodièquæ, confuso discrimine, possideri ab iis Ecclesiæ patrimonium, qui in medio contentionum strepitu ea, sine iure, sine honesto vllò ritulo, occupauerint.

Equidem non nego, cum absque controuersia regnaret impietas, turbatum eius regnum per nos fuisse. Quòd si sanæ piæque doctrinæ, statim atque mundo illuxit, sponte omnes, promptisque animis, sicuti par erat, manum dedissent: non minus hodie tranquilla pax & quies esset inter omnes ecclesias, florente Christi Regno, quòd tunc, Antichristo tyranni
dem

dem obtinente. Desinant ergo, quos veritatis cursum impedire constat, cum Christo bellum gerere: & statim optima erit concordia: aut dissensionum, quas agitant ipsi, culpam in nos reiicere desinant. Nam istud certe perquam iniquum est: cum non aliam a se pacis conditionem impetrari sustineant, nisi vt, profligata pietatis doctrina, Christo velut in sepulchrum recondito, iterum Ecclesiam subigat Antichristus: non gloriari solum tanquam innoxios: sed nobis etiam vltro insultare: nos qui nihil aliud cupimus quam vnitatem, cuius modo vinculum sit aeterna Dei veritas, totum crimen & odium sustinere: perinde ac si contentionum essemus authores.

Quòd nullum fructum ex doctrina nostra consecutum esse exprobrant, scio equidem nos profanis hominibus ob hanc eandem causam derisui esse, quòd insanabiles morbos commouendo, nihil quam exulceremus. Sic enim existimant: tam perditio Ecclesiae statu, frustra tentari remedia, cum nulla sit spes sanitatis. Proinde melius nihil esse concludunt, quòd malum bene positum non mouere. Qui in hunc modum loquuntur, Ecclesiae instaurationem non intelligunt opus esse Dei, quod a spe opinionéque hominum nihilomagus pendeat, quam aut mortuorum resurrectio, aut aliud miraculum ex eo genere. Non ergo aut ex hominum voluntate, aut ex inclinatione temporum expectanda est hic agendi facilitas: sed per mediam desperationem prorumpere conuenit. Vult Dominus Euangelium suum praedicari.

Huic mandato pareamus: & sequamur, quò nos vocat. Quis futurus sit successus, inquirere, non est nostrum: nisi quod eum quàm optimum, & votis optare, & precibus à Domino postulare debemus: eniti etiam omni studio, sollicitudine, diligentia, vt talis contingat: interea tamen qualiscunque erit, æquo animo ferre.

Immerito igitur hoc nobis crimini datur, non tantum profuisse nos, quantum & studuimus, & optandum fuisset. Plantare & rigare nos Deus iubet. Fecimus. Solus ipse est, qui dat incrementum. Quid si pro nostro voto dare nolit? Si quod nostrarum partium erat, fideliter nos esse exequutos cõstat: ne quid amplius à nobis requirant aduersarii: de successu minus prospero cum Deo expostulent. Quamquàm id quoque, quod obtendunt, nullum extare doctrinæ nostræ fructum, falsissimum est. Omitto externæ idololatriæ correctionem, totque superstitionum ac errorum: quæ pro nihilo ducenda non est. Sed an nullus est hic fructus, quòd multi vere pii nobis acceptum referunt, quòd Deum puro tandem corde colere didicerint: quòd eum cœperint serena conscientia inuocare: quòd ex perpetuis tormentis liberati verum Christi gustum, in quo acquiescerent, per ceperint. Quòd si quærantur documenta, quæ in hominum conspectu appareant: non ita infœliciter nobiscum agitur, quin plurimis gloriari liceat. Quàm multi, cum ante corruptioris vitæ fuissent, ita resipuerunt, vt in novos homines viderentur conuersi?

Quàm

Quàm multi, cum omni reprehensione caruisset eorum ante acta vita, imo cum præclaram laudem habuisset, adeo tamen nõ retrocesserunt, vt abunde vita sua testentur, non esse sterile nec infructuosum nostrum ministerium? Traducere nos, adeoque lacera- re suis calumniis hostes nostri possunt: apud imperi- tos præsertim: sed hoc nobis non eripient, quin plus apud eos, qui doctrinam nostram sunt amplexi, in- nocentiæ, integritatis, veræque sanctimonix reperia- tur, quàm in iis omnibus, qui habentur inter eos ex- cellentissimi. Quòd si qui sunt, vt nimis multos fatemur esse, qui ad laxandas nequitix suæ habenas Euangelio abutantur: non nouum id quidem est. sed quid ad nos? vt eius culpam sustinere nos oporteat. Scitur Euangelium vnicam esse bene sancte- que viuendi regulam. Quòd autem non omnes regi se patiuntur, quòd etiam alii, quasi iugo soluti, liberius insolescant: in eo agnoscimus verum esse, quod dicebat Simeon: Christum in hoc positum esse, vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Si Euangelii lucem, ideo accendere, vt occulta im- piorum nequitia detegatur, Deo placet: inde Euan- gelii ministris, eorumque prædicationi crimen con- flare, extremæ impudentiæ & malitiæ est. Ego vero nullam illis iniuriam facturus sim, si hoc de quo in- uidiã conflare nobis conantur in eos retorqueam. Vnde enim lasciuiendi audaciam arripiunt Dei contemptores? nisi quod in medio dissensionum strepitu omnia sibi licere putant. Suum ergo hoc es-

se crimen agnoscant, quòd veritatis cursum remorando, impunitatem alunt improborum.

Quòd disciplina & legibus, quæ populum in ordine contineant, carere nos aiunt, ad eam vituperationem duplex nobis in promptu est responsio. Si ordinem rite apud nos constitutum dixerò: refellent me quotidianæ nostrorum hominum conciones, quibus disciplinam iacere adhuc neglectam deplorant. Ego vero, sicut nos isto bono destitui non inficior: ita per quos steterit hactenus, & nunc steter, quominus eo fruamur, respiciendum esse dico: ut his culpa imputetur. Negent hostes nostri, si possunt, omnia se machinari, quò non modo laborem in formandis ordinandisque Ecclesiis nostrum impediunt: sed quò dissipent etiam ac euertant quidquid per nos inchoatum fuerit. Sedulo nos quidem in Ecclesiæ edificatione elaboramus. Dum in opere sumus occupati, illi ad turbanda principia infestos se subinde ingerunt, nec ullam nobis relaxationem permittunt: ut componere domesticum Ecclesiæ statum liceat. Postea dissipationem, cuius ipsi causa sunt, probri loco nobis obiectant. Quanam ista est ingenuitas, nobis continuam exhibere molestiam: deinde criminis loco ducere, quòd per eam omnes Ecclesiæ partes constituere non vacet? Quòd multum adhuc deest ad perfectionem, Deus gemituum nostrorum, homines querelarum testes sunt. At non nulla, quæ ad disciplinam pertinebant, loco mouimus. Nempe quemadmodum facere solent, qui col-

lapsedum

lapsum edificium reparare aggrediuntur, vt congesta in aceruum & confusa ruinarum fragmenta extrahant ac colligant, aptanda postea suo loco: ita nobis facere necesse fuit. Nam si quid ex veteri disciplina superfuit, in tanta Ecclesiae vastitate: ita, in deformi ruinarum aggere permixtum & proiectum, pristinam faciem amiserat: vt nullum ad vsum, nisi prius extractum ex illa confusione, accommodari posset.

Vtinam autem suo saltem exemplo nos prouocarent. Sed quid? Disciplinam qui nullam apud nos esse clamitant, ipsi quam habent? An non præstaret, vitium suum agnoscere ipsos coram Deo nobiscum, & fateri, quam nobis exprobrare, quod mox in sua capita retorqueatur? Dux sunt disciplinae partes. Vna enim ad clerum: altera vero ad plebem pertinet. Scire nunc velim, qua seueritate clerum suum in honestis castisque moribus contineant. Puriorem illam & magis exquisitam sanctimoniam, ad quam clericos adstringunt antiqui canones, illis remitto. Scio enim vt intus rideant, cum quis leges illas, iam pluribus seculis mortuas, ex diuturna obliuione suscitatur. Tantum vulgarem in eorum clericis honestatem requiro: vt si non excellent vitæ innocentia, saltem ne turpitudine sint infames. Si quis vel muneribus, vel fauore, vel sordidis obsequiis, vel subreptitia commendatione obrepserit ad sacerdotium: simoniam esse pronunciant canones: & vindicari iubent. Quotusquisque hodie est, qui aliter perueniat? Sed

valeat, quemadmodum dixi, summus ille rigor. Verum vt nihil legibus præscriptum sit: Episcoporum domos, apertæ & prostitutæ simoniæ esse officinas, quantum est dedecus? Quid de Romana curia dicam? Vbi licitationibus palam subiacere sacerdotia, leuiculum iam videtur: cum & lenociniorum, & veneficiorum, & obscœniorum scelerum sint mercedes. Si qua saltem inter nos valet humanitatis ratio, duodecim annorum pueris mandari Archiepiscopatus, quantum est portentum? An cum colaphis cæderetur Christus, indigniore contumelia affectus fuit? An apertius Deo & hominibus illudi potest, quàm vbi Christiano populo regendo præficitur puer, & in patris pastorisque sede collocatur? De presbyteris & Episcopis ita statuunt canones: vt in sua quisque statione excubias agant: ne quis longius absit a sua Ecclesia. Verum fingamus nihil tale præcipi. Quis tamen non videt, Turcarum quoque ludibriis prostitui Christianum nomen, cum pastor vocatur quispiam Ecclesiæ, ad quam ne semel quidem tota vita accedat? Nam vt quis illic perpetuo habitet, vbi destinatus est pastor: iam pridem rarum exemplum esse cœpit. Episcopi & Abbates, aut ipsi proprias aulas habent, aut ordinarii sunt in principum aulis. Alii pro suo quisque genio locum eligunt, vbi delitentur. Quibus autem nidus suus magis placet, illi vere in ecclesiis suis resident. Sunt enim ociosi ventres, qui nihil minus nouerunt, quàm officium suum. Vtitum illud quoque est antiquis canonibus, ne cui attri-

attribuerentur duæ Ecclesiæ. Sit hoc pro non dicto. Sed quonam colore excusabitur tanta absurditas, quòd quinque, aut plura sacerdotia in vnum hominem congeruntur: quòd vnus, interdum etiam puer, tres Episcopatus occupat, tanto interuallo diffitos, vt eos anno vertente circuire vix possit, etiam si nihil aliud agat? Examen, in promouendis sacerdotibus, & morum, & doctrinæ, canones requirunt exactum & enucleatum. Demus hoc temporibus, ne ad illam nimis austeram formulam alligentur. Sed videmus quàm indocti, & omnis, non tantum scientiæ, sed etiam prudentiæ expertes, sine delectu ingerantur. Et in mulione conducendo maior anteaetæ vitæ ratio habetur, quàm in eligendo sacerdote. Nihil fingo: nihil amplifico. Agunt quidem, ceu histriones in scena, fabulam: vt simulacrum aliquod antiqui moris repræsentent. Interrogant vel episcopi, vel eorum suffraganei, num digni sint, quos destinant ordinare. Adest qui respondeat, dignos esse. Neque vero procul quærendus est testis, aut precio corrupendus. Quia enim ceremoniæ tantum seruit hæc responsio: eam omnes cubicularii, tonsores, ianitores edocentur. Iam post ordinationem, minima in clericis scortationis suspicio, secundum antiquos canones, corrigi debet, si conuictum fuerit crimen: abdicatione & excommunicatione puniendum est. Remittamus aliquid ex asperitate illa veteri. Quid tamen, quòd quotidiana in illis scortatio sic toleratur, tanquam iure permissa.

foret? Clericum, qui aut venationi, aut alex, aut comessationibus, aut choreis indulgeat, nullo modo ferendum, pronunciant canones. Quinetiam eradunt ex ministerio, quicumque infamia aliqua notati sunt. Similiter eos omnes, qui se implicant profanis negociis, qui ciuilibus officiis se ita immiscent, vt abstrahantur à ministerii cura, qui denique non sunt in munere suo exequendo assidui, corrigi graui ter: & nisi resipiscant, deponi præcipiunt. Excipient, tam aspera remedia, quæ ad viuum omnia vitia rescant, etatem hanc non ferre. Sit ita. Neque enim tantam ab illis puritatem flagito. Sed tam effrenem peccandi licentiam in clericis dominari, vt mundum, alioqui corruptissimum, magis inficiant, quam vllus alius ordo, quis hoc illis ignoscat?

Plebis vero disciplina sic habet: modo clericis maneat intacta sua dominatio, modo tributis ac rapinis nihil deperat, vt reliqua ferè omnia, aut impune liceant, aut prætereantur negligenter. Videmus, vt in omne genus nequitix passim diffluerint hominum mores. Nec vero eius rei alios aduocabo testes, quàm teipsum inuictis. Cæsar, vósque illustrissimi Principes. Possunt quidem, cur ita sit, multæ causæ adduci, fateor. Sed inter multas hæc prima erit, quòd sua, vel indulgentia, vel socordia, improborum libidini frena laxarint sacerdotes. Quid hodie? Quam purgandis vitiis, aut saltem reprimendis, curam adhibent? Vbi monitiones? Vbi censura? Excommunicatio, vt alia taceam, optimus disciplinx neruus, quem ha-

habet vsum? Habent quidem, excommunicationis nomine, tyrannicum fulmen, quod in contumaces, vt vocant, iaculantur. Sed quam contumaciam puniunt, nisi eorum, qui de causis pecuniariis ad tribunal suum citati, vel non stiterint se iudicio, vel creditoribus, propter inopiam, non satisfecerint? Ita, quod saluberrimum erat, ad corrigendos noxios, remedium: eo tantum modo ad miseros innocentésque vexandós abutuntur. Ridiculum porro est, quòd occulta facinora interdum anathemate flagellant: vt si furtum admissum fuerit, nec reperiatur author. Aliena enim est ab institutione Christi hæc ratio. Cæterum cum tot publica dedecora ante omnium oculos versentur: illic cessat excommunicatio. Et adhuc nobis A T A Æ I A N exprobrare audent, apud quos omnia sic sunt dissipata? Quamquam nihil eorum accusatione iuuamur, si in eodem sumus reatu. Sed enim non huc pertinebant, quæ hæcenus dixi, vt crimen, quo nos infamant, in eos retorquendo, a nobis abstergerem: sed vt ostenderem, qualis fuerit eximia illa disciplina, quam a nobis labefactatam fuisse, conueruntur. Si facere comparisonem libeat: non veremur, quin aliquanto saltem ordinatior ab omnibus piis iudicetur nostra qualiscunque dissipatio: quàm totus eorum ordo, quo gloriuntur. Non blandior malis nostris, cum hæc dico. Scio quàm multa desiderari in nobis possint. Et certe si hodie nos Deus vocaret ad calculum: difficilis esset excusatio. Sed cum hostibus nostris respondendum est, melio-

rem habemus causam, & faciliore victoriam, quam vellemus.

Similis impudentiæ est, quod diripi apud nos Ecclesiæ opes, & in profanos vsus conuerti clamitant. Si nihil hic apud nos peccari dixerò, mentiar. Et sane, raro tantæ rerum conuersiones fiunt, quin secum trahant aliquid incommodi. Si quid igitur hic peccatum est, non excuso. Caterum qua fronte nobis crimen hoc aduersarii intendunt? Ecclesiæ facultates in alienos vsus conuertere, sacrilegium esse dicunt. Assentior. Adiiciunt, fieri hoc a nobis. Excipio, nos minime subterfugere, quin pro nobis respondeamus: modo ipsi quoque ad causam dicendum vicissim parati veniant. Mox igitur de nobis: interea videamus quid ipsi faciant. De Episcopis nihil dico: nisi quod omnes vident, eos non splendore modo vestium, mensarum lautitiis, copioso famulatio, palatiorum magnificentia, omni denique luxus genere certare cum principibus: sed etiam in sumptus multò foediores dilapidare opes ecclesiasticas, ac profundere. Taceo venationes: taceo alex ludum: taceo reliquas voluptates, quæ non exiguam redditus partem absorbent. Sed ab Ecclesia sumere eos, quod in scorta & lenones expendant, id vero nimis indignum. Iam hoc quidem absurdum: non dico modo, pompa & apparatu superbire: sed illis redundare, vnde possint. Fuit olim tempus illud, cum in sacerdotibus gloriosa prædicaretur paupertas. Sic enim habetur in actis Aquileiensis synodi. Olim quoque
fan-

fancitum fuit, vt Episcopus non procul ab Ecclesia, hospitium, vilem mensam, & supellecilem haberet. Verum, vt facessat antiquus ille rigor: postquam iam vnà cum opulentia multæ corruptelæ succreuerant, tunc quoque tamen cõfirmata iterum lex antiqua fuit, vt prouentuum ecclesiasticorum quatuor fieret portiones: vna Episcopo cederet, propter hospitalitatem, & susceptionem pauperum: altera clero: tertia pauperibus: quarta reparandis Ecclesiis. Hanc rationem sua quoque etate viguisse testatur Gregorius. Præterea, vt nullæ sint leges sicut aliquando nullæ fuerunt (hæc enim, quam dixi, quem admodum & alia, ex malis moribus nata est) verissimum tamen esse illud Hieronymi, nemo non fatebitur: gloriam esse episcopi, pauperum opibus prouidere: ignominiam omnium sacerdotum, propriis studere diuitiis. Austerius forte videbitur quod illic quoque iubet, mensulam sacerdotis peregrinis & pauperibus patere. sed æque tamen est verum. Abbares quò propius, reditum amplitudine, accedunt ad episcopos, eò sunt illis similiores. Canonicis & parochis quia ad ingluuiem, delitias, & pompam, non suppetebat vnum sacerdotium: facile compendium, quo huic incommodo mederentur, inueniunt. Nihil enim obstat, quominus quatuor aut quinque sacerdotiorum prouentum recipiat vnus, qui multo plus deglutire posset vno mense, quàm habeat in totum annum. De onere, non agitur. Sunt enim in promptu vicarii, qui libenter supponant hu-

Concili.
Carthag.
4. cap. 14.

Ad Ne-
potianum

meros, modo portiunculam aliquam liguriant.

c. clericos
1. quest. 2.

Quinetiam pauci reperiuntur, qui vno episcopatu, aut abbatia vna sint contenti. Clericos, qui publico aluntur ecclesiæ sumptu, cum ex patrimonio possint viuere, sacrilegos Hieronymus appellat. Quid ergo de iis sentiendum, qui tres simul episcopatus, hoc est, aut quinquaginta, aut centum honesta patrimonia ingurgitant? Et ne paucorum culpa, immerito se traduci conquerantur: quid de his sentiendum, qui publicis Ecclesiæ stipendiis non luxuriantur modo, sed ad soluendas lenonibus ac scortis mercedes, abutuntur? Atqui iam nihil dico, quod non sit vulgare. Adde, quòd si rogentur, quonam iure vel frugale modicumque stipendium accipiant, non dico omnes, sed pauci illi, qui in sacerdotiis suis resident: ne ad hanc quidem quæstionem quod respondeant, erit. Quibus enim officiis id merentur? Quemadmodum olim sub lege qui altari seruebant, viuebant ex altari: ita nunc qui Euāgelium annunciant, ex Euangelio viuere æquum est, atque ita Deus præcepit. Hæc sunt Pauli verba. Exhibeant ergo nobis Euangelii ministros: & stipendium illis non ægre concedam. Neque enim boui triturantis obligandum. Boues autem arantes esurire, & inertes asinos pasci, quàm ab omni ratione dissentaneum? Atqui seruire se altari dicent. Respondeo, altaris ministerio victum meruisse sacerdotes sub lege: aliam esse rationem noui testamenti, sicut Paulus testatur. Et quæ sunt ista circa altare obsequia, quibus victū debe-

beri iactant: Nempe quòd peragunt suas missas, & cantillant in templis, hoc est, partim operam sine fructu ludunt, partim sacrilegium perpetrant, quo ira Dei prouocetur. En cur illis ex publico præbeantur alimenta.

Hi sunt, qui inexpiabilis, sacrilegii nostros principes accusant, quod patrimonium Ecclesiæ, Deo consecratum, rapuerint per vim & summam iniuriam. & nunc in profanos vsus dilapident. Iam quidem testatus sum, nolle me omnia, quæ apud nos sunt, excusare. Quin potius non maiorẽ alicubi rationem haberi, vt in eos tantum vsus impendantur Ecclesiæ redditus, quibus sunt dedicati, mihi displicere profiteor. Mecum etiam id gemunt omnes boni. Verum hoc tantum in præsentia agitur, rapuerint ne per sacrilegium Ecclesiæ bona principes nostri, cum ex sacerdotum & monachorum ereptas manibus, eas ad se receperunt. Num quia aliorum ea conferunt, quàm ad saginandos illos ventres: ideo ipsa profanent. Suam enim aduersarii, non Christi, nec Ecclesiæ, causam agunt. Fateor certe, graue iudicium pronunciari aduersus eos, qui Ecclesiam spoliauerint, vt sibi raperent, quod illius erat. Sed ratio simul additur, quia veros ministros fraudent suo victu: quia, pauperes fame necando, rei sint sanguinis. Hoc autem quid ad nostros aduersarios? Quis enim ex eorum cohorte testabitur, quod de se olim testatus est Ambrosius: sumptum esse egenorum quid quid possidet. Item, nihil habere episcopum, quod

pauperum non sit. Imo quotusquisque est eorum, qui non æque licenter eo, quod possidet, abutatur, ac si libidini suæ, ad quamlibet profusionem, expositum foret. Frustra ergo sibi ablata esse expostulant, quæ nec vlllo iure occupabant: & dilapidabant per summum nefas. Non enim licuit hoc modo nostris principibus: sed etiam necesse fuit. Quid enim cum Ecclesiam veris ministris nudam ac destitutam cernerent: reditus autem, qui alendis ministris dicati essent, ab ociosis ignauisque hominibus suppressi: cū Christi ac pauperum patrimonium cernerent, vel ingurgitari a paucis, vel in sumptuosos luxus dissolute profundi: an non admouerent manum? Imo cum obstinatos veritatis hostes Ecclesiæ patrimonio, incubare, & eo, ad CHRISTVM impugnandum ad opprimendam pietatis doctrinam, ad persequendos eius ministros, abuti cernerent, an non excuterent protinus ex eorum manibus: ne ad vexandam Ecclesiam, Ecclesiæ saltem opibus armati instructique essent. Laudatur spiritus sancti testimonio Rex Ioas, quod cum sacras oblationes perperam consummi a sacerdotibus, animaduerneret: quæstorem suum præferit rationibus reposcendis. Et tamen illi erant sacerdotes, quibus ordinariam administrationem Deus mandauerat. Quid ergo cum iis agendum, qui nec funguntur legitimo ministerio, nec templi modo instaurationem, sicut illi, negligunt: sed ad diruendam Ecclesiam nervos opesque omnes impendunt?

Verum

Verum administratio qualis? dicet quispiam. sanè, vt non penitus reprehensione careat: longe saltem & melior & sanctior, quam in hostium nostrorum partibus. Inde saltem aluntur veri ministri, qui populum salutis doctrina pascant: cum antehac nudà ac destitutà à Pastoribus Ecclesià, sumptu tamen alimentorum grauentur. Vbicunque scholà erant aut prochotrophia, manent: aucti etiam alicubi reditus, nusquàm imminuti. Multis etiam locis in vicem monasteriorum instituta prochotrophia, quæ ante non fuerant: alicubi etiam erectæ nouæ scholæ: vbi non magistris tantum ordinata sunt stipendia: sed pueri quoque in eam spem educantur, vt postea Ecclesiæ seruiant. Denique multa commoda in commune percipiunt Ecclesiæ ex iis opibus, quas sacerdotes & monachi prius soli heluabantur. Neque exigua portio in sumptus extraordinarios absumitur: qui tamen optimo iure in rationem venire debent. Certum est, multo plus consumi, rebus ita confusis, quam si, composito certo ordine, inter Ecclesias conueniret. Eiusmodi impensas, quæ non priuati compendii gratia, sed in publicam Ecclesiæ necessitatem fiunt, nostris principibus ac ciuitatibus non ferri expensas, per quàm iniquum foret. Præterea non subducunt aduersarii rapinas illas & iniustas exactio- nes, quibus Ecclesiæ sub sacrificis expilabātur, nunc autem sunt subleuatæ. Verum ob vnā causam prope superuacua est tota hæc disputatio: quòd iam ante triennium testati sint nostri principes, moram se

nullam in restitutione facturos, modo in eundem se ordinem cogi pariantur, qui & amplius multo idque minus honesto colore detinent, & in administratione multo dissolutius peccant. Habet igitur tua Maiestas, Inuictis, Cæsar, eos sua promissione obstrictos. Extat etiam in manibus hominum libellus. Ut ad doctrinæ consensionem ea res non debeat esse impedimento.

Vltimum ac precipuum, quo nos grauant, crimen est, factæ ab Ecclesia discessionis. Atque hic ferociter nobis insultant, quòd nulla causa sit, cur abrumpere liceat Ecclesiæ vnitatem. Verum quantum nobis faciant iniuriæ, testes sunt nostrorum hominum libri. Nunc autem breuiter sibi responsum habeant: nos nec ab Ecclesia dissidere, nec ab eius communionem esse alienos. Sed quia specioso illo Ecclesiæ titulo etiã piis alioqui & cordatis perstringere oculos solent: te Inuictis, Cæsar, vòsque illustribus principes, obtestor, primum vt deposito omni præiudicio, alteram defensionis nostræ aurem integram præbeatis: deinde, ne protinus, audito Ecclesiæ nomine, terreamini, vt memineritis, tale omnino cum laruata sui seculi Ecclesia Prophetis & Apostolis fuisse certamen, quale nobis cum pontifice Romano, totaque eius cohorte esse hodie, videris. Cum illi, Dei mandato, in idololatriam, superstitiones, Tèpli sacrorumque pollutionem, in sacerdotum socordiam actorporem, in omnium auaritiam, crudelitatem, & libidines liberius inueherentur: continuo illis

rege.

regerebatur, quod hodie semper in ore habent aduersarii nostri. eos a communi sententia discedendo, Ecclesiæ scindere vnitatem. Erat tunc ordinarium Ecclesiæ regimen penes sacerdotes: quod non temere arrogauerant ipsi sibi: sed Deus illis lege sua cōtulerat. Longe esset in singulis hoc ostēdere. Vno igitur Ieremiæ exēplo sumus contenti. Erat illi cum toto sacerdotū collegio negotium. Hæc ad eum impetendum erant illorum arma. Venite: conspiremus aduersus Ieremiã. Non enim lex à sacerdote peribit: nec cōsiliū à sene: nec sermo à Propheta. Erat illic summus sacerdos, cuius nō stare iudicio, capitale erat. Torū ordinē, cui Deus ipse Israeliticæ Ecclesiæ gubernacula tradiderat, sibi cōsentientē habebat. Si ecclesiæ vnitatē violat, qui, sola Dei veritate instructus, ordinariæ se potestati opponit: schismaticus erit Propheta, qui nihil eiusmodi minis fractus fuit, quominus bellum cum sacerdotum impietate gere-re constanter persisteret. Stare a nobis æternam Dei veritatem a Prophetis & Apostolis prædicatã, parati sumus ostēdere: atque adeo cuius intelligere, promptum est. Sed hoc tantum ariete repellimur, quòd discessionem ab ecclesia, nulla causa excuset. Nos vero id fieri à nobis, pernegamus. Quid habent, quod nos vrgeant? Prorsus nihil: nisi quod ordinarium habent ecclesiæ regimen, At quanto meliori iure hoc dictitabāt Ieremiæ hostes? Nam tunc saltem manebat adhuc sacerdotii lex à Deo constituta: vt certa esset illorum vocatio. Qui hodie præfules vocantur,

nullis, nec diuinis, nec humanis legibus, approb-
 abunt suam vocationem. Sint tamen pares. Nisi re-
 um schismatis ante peregerint sanctum Prophetam,
 nihil aduersum nos proficient, fucoso illo ecclesiæ
 nomine. Illum vnum, exempli gratia, nominavi.
 Sed reliqui omnes eandem se pugnam sustinuisse re-
 stantur: cum, ad eos obruendos, ecclesiæ titulo abute-
 rerentur impii sacerdotes. Quid Apostoli: an non illis
 necesse fuit, vt se Christi seruos profiterentur, synago-
 gæ bellum denunciare? Et tamen sacerdotii nõ dum
 amiserant gradum aut honorem. Atqui, inquit, sic
 in doctrina diffidebant, tum Apostoli, tum Prophe-
 tæ, ab impiis sacerdotibus: vt in sacrificiis & precibus
 communionem interea cum illis colerent. Fateor:
 cum ad idololatriam non cogentur. Sed quem
 prophetarum legimus vnquam sacrificasse in Bethel:
 quem etiam piorum impuris sacrificiis putamus
 communicasse, cum templum ab Antiocho polluta-
 tum, & profanæ illuc ceremoniæ introductæ essent?

Summa huc spectat, vt seruos Domini intelli-
 gatis inanem Ecclesiæ titulum nunquam morari
 solitos fuisse, cum ad stabiliendum impietatis re-
 gnum obtenderetur. Proinde non satis est, Eccle-
 siam iactare, sed adhibendum est iudicium: vt, quæ
 sit vera Ecclesia, & qualis sit eius vnitas, nouerimus.
 Hoc autem primum omnium est, ne Ecclesiam a
 Christo, capite suo, separemus. Christum cum dico,
 coniunctum intelligo cum Euangelii sui doctrina,
 quam suo sanguine obsignauit. Ergo vt se veram esse

se Ecclesiam persuadeant aduersarii: ante omnia puram Dei doctrinam apud se esse ostendant, oportet. Atque id est, quod sæpe dicimus, perpetua bene ordinata Ecclesiæ insignia esse, sana doctrinæ prædicationem, & purum Sacramentorum vsum. Fundatam enim eam esse in Prophetica & Apostolica doctrina, cum testetur Paulus: nisi hoc fundamento fulciatur, ruere extemplo necesse est. Venio ad nostros aduersarios. Christum à suis partibus stare, magnifice iactant illi quidem. Sed tunc illis fides demum habetur: si eum in verbo suo exhibeant. Ecclesiæ vocem identidem inculcant. Sed quærimus, vbinam sit illa doctrina, quam Paulus vnicum facit Ecclesiæ fundamentum. Videt iam profecto Maiestas tua, Cæsar, multum interesse, veritate Ecclesiæ, an nomine arment se hostes nostri, ad nos obruendos. Ab Ecclesia, communi fidelium omnium matre, columna & firmamento veritatis, qui discedunt, eos à Christo etiam deficere, nos æque fatemur, atque ipsi. Sed Ecclesiam requirimus, quæ filios suos incorruptibili semine ad immortalitatem gignat: quæ genitos alat spiritali cibo. Semen autem illud, ac cibus ille, verbum Dei est. Quæ puram & integram custodiat suo ministerio veritatem illam, quam Deus in eius sinum deposuit. Illa nota est minime dubia, minime fallax: quam Deus ipse Ecclesiæ suæ impressit, vt inde dignosceretur. Num videmur iniquum postulare? Vbi ergo nihil extat tale: nulla illic relucet Ecclesiæ facies. Si nomen obtenditur, notum est il-

Iud Jeremiæ: frustra verbis mendacibus gloriari im-
pios sacerdotes: dum clamitant, Templum Domi-
ni: Templum Domini: Templum Domini: cum
ex Templo Domini spelūcam latronum fecerint.

Similiter ecclesiæ vnitatem, qualis à Paulo de-
scribitur, testamur nobis esse sacrosanctam: & ana-
thema pronunciamus aduersus omnes, qui eam vl-
lo modo violauerint. Ab hoc itaque principio vnita-
tem ducit Paulus, quòd vnus sit Deus, vna fides, v-
num Baptisma: quòd vnus sit omnium Pater, qui
nos in spem vnā vocauerit. Tunc ergo vnum eri-
mus corpus, & vnus spiritus, quemadmodum illic
præcipit, si vni Deo adhæreamus: idque, fidei nodo
inter nos colligati. Porro memoria repetendū, quod
alibi dicit: fidem esse ex Dei verbo. Sit ergo hoc con-
stitutum, tunc constare inter nos sanctam vnitatem,
cum in pura doctrina consentientes, in vnum Chri-
stum coalescimus. Et sanè, si in quamlibet doctri-
nam conspirare sufficeret: quo iam iudicio amplius
a prophanis impiorum factionibus Dei Ecclesia di-
scerneretur? Quamobrem paulò post subiungit Apo-
stolus, ad edificationem Ecclesiæ institutum esse a
Christo ministerium, donec perueniamus in fidei v-
nitatem: hoc est, agnitionem filii Dei: ne simus am-
plius pueri, qui circumferamur quolibet vento do-
ctrinæ: sed veritatem sectantes in charitate, cresca-
mus in illum, qui est caput. Poterat ne apertius to-
tam ecclesiæ vnitatem includere in sancta veræ do-
ctrinæ concordia, quàm dum ad Christum, ad fidem,
quæ

quæ eius agnitione continetur, ad veritatis obedientiam reuocat: Neque vero hoc longa demonstratione opus habet apud eos, qui ecclesiam cogitant ouile illud esse, cui solus Christus præest: vbi vna eius vox auditur, & discernitur ab alienorum voce. Atque id quoque alibi confirmat, cum pro Romanis Deum precatur, vt vnum sentiant omnes, sed secundum Christum: vt vnanimes honorent Deum.

Proinde ad Christum accedant aduersarii nostri primum: & tunc reos schismatis nos faciant, quòd ab ipsis in doctrina dissidere ausi simus. Cum vero iam planum fecerim, profligatum esse Christum ex eorum contubernio, exterminatam esse Evangelii eius doctrinam: hoc tantum in nobis accusant, quòd Christo potius adhæreamus, quàm sibi. Cui enim, obsecro, persuadeant, quicumque abduci à Christo, eiusque veritate, reculent, vt se in hominum tradant potestatem, eos schismaticos, & ab ecclesiæ consortio transfugas esse: Fateor certe, honorem habendum esse sacerdotibus: & magnum esse periculum in despectu ordinariæ potestatis. Quare si non temerè ordinariæ potestati resistendum esse dixerint, non difficulter subscribimus. Neque enim rudes adeo sumus, quin videamus, quanta sit futura perturbatio, nisi autoritas deferatur iis, qui præsent. Constet ergo suus pastoribus honor: sed ita, ne quid imminuat ex summo Christi imperio: cui & illos, & omnes ad vnum, subesse oportet. Hac enim conditione se olim Israeliticæ ecclesiæ regimen de-

diffe sacerdotibus testatur Deus per Malachiam: vt factæ cum illis pactionis fidem præstarent. Nempe, vt labia eorum custodirent scientiam, & legem populo exponerent. Huic pactioni cum minime tunc starent sacerdotes, foedus suum, illorum perfidia, abrogatum, iamque irritum esse, pronunciat. Falluntur, si alia se lege collocatos in Ecclesiæ regimine arbitrantur, quàm vt veritatis Dei ministri sint ac testes. Quamdiu ergo, contra officii sui legem ac formulam, bellum cum Dei veritate gerere pergunt, ne sibi potestatem vsurpent, quam Deus non nisi, sub ea, quam diximus, conditione, vel olim sacerdotibus, vel nunc episcopis, contulit.

Verum quia Ecclesiæ communionem in illo regiminis genere, quod ipsi sibi finxerunt, inclusam esse persuasi sunt: eo solo vicisse sibi videntur, cum nobis alienationem a Romana sede obiiciunt. Nobis vero de primatu Romanæ sedis, quo tantopere gloriantur, non est difficilis responsio. Sed eam disputationem, tum quia nimis prolixa foret: tum quia copiose tractata est à nostris hominibus: hic non ingrediar. Tatum hoc à vobis postulabo, inuictis, Cæsar, & illustribus. Principes, vt Cyprianum audiatis dissententem, ex quo potius ordine æstimanda sit vobis vera Ecclesiæ communio, quam ad solum Romanum Pontificem aduersarii nostri reuocant. Nam vbi ecclesiasticæ concordie fontem constituit in solo Christi episcopatu: cuius à singulis in solidum partem teneri affirmat, postea subiungit. Ecclesia v-

De simp-
licitate
prelato-
rum.

na est, quæ in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur: quomodo solis radii multi, sed lumen vnum: rami arboris multi, sed robur vnum tenaci radice fundatum: & de fonte vno riuus plurimi defluunt. numerositas licet diffusa videatur exundantis copiae largitate, vnitas tamen manet in origine. A uelle radium solis à corpore: diuisionem vnitas non capit. ab arbore frange ramum: fructus germinare non poterit. A fonte præcide riuum: præcisus arefcit. Sic & ecclesia, Domini luce perfusa, per totum orbem porrigitur. Vnum tamen lumen est, quod vbique diffunditur, nec corporis vnitas separatur. Proinde hæreses & schismata inde oriri pronunciat, quòd ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec cœlestis magistri doctrina seruatur. Talẽ nobis hierarchiam si exhibeant: in qua sic emineant episcopi, vt Christo subesse non recusent: vt ab illo, tanquam vnico capite, pendeant, & ad ipsum referantur: in qua sic inter se fraternam societatem colant, vt non alio nodo, quàm eius veritate, sint colligati: tum vero nullo non anathemate dignos fatear, si qui erunt, qui nõ eam reuerenter, summaque obedientia, obseruent. Hæc vero mendax hierarchiæ larua, qua superbiunt, quid omnino habet simile? Vnus principatum, Christi vice, tenet Pontifex Romanus: qui absque lege & modo, tyrannico more, imo dissolutiore impudentia, quàm tyrannus quisquam, dominatur. Reliquum corpus ad illius magis normam, quàm Christi, compositum. Extin-

Etum illud lumen, de quo loquitur Cyprianus: præclusa fontis scaturigo: Denique sola arboris proceritas, à radice præcisa, ostentatur.

Non abs re est, scio, quòd de asserendo Romanæ sedis primatu ita laborant aduersarii: in quo scilicet consistere, & se, & sua omnia, animaduertunt. Sed vestrum est, inuictis, Cæsar, & illustribus, Principes, dispicere ac præcauere, ne vobis, sicut imperitis facere soliti sunt, inani fuce illudat. Principio hunc, quem iactant, primatum, nulla Dei autoritate, sed nudo hominum arbitrio cõstitutum fuisse, iam fateri ipsi quoque coguntur. Saltẽ id cũ ostendimus, etiã si non palam assentiantur, contra tamen pugnare, quodammodo eos pudet. Fuit quidem tẽpus, cum audacter scripturæ testimoniis, ad tam crassi mendacii confirmationem, abuterentur. Sed vbi comminus certatum fuit, facile fuit excutere de eorum manibus festucas, quas pro gladiis procul ostentauerant. Itaque Dei verbo destituti, confugiunt ad vetustatis subsidium. Sed inde etiã nullo negotio eos depellimus. Paulatim enim emerfisse Romanos Pontifices ad hoc honoris fastigium, quod ab annis circiter quadringentis occuparunt, vel potius astu partim & malis artibus obrepfisse, partim violenter irrupfisse, tum sanctorum patrum scripta, tum acta conciliorum, tum historiæ planum faciunt. Verum vt illis vtrunque remittamus: Vt, inquam, nobis concedentibus obtineant, & collatum Diuinitus Romanæ sedi primatum: & confirmatum perpetuo veteris Ecclesiæ

consensu fuisse: tunc tamen demum his esset locus: si Roma & veram Ecclesiam haberet, & verum episcopum. Neque enim stabit sedis honor, vbi nulla amplius erit sedes. Obsecro, qua in re episcopum se præstat Pontifex Romanus: vt talis à nobis censeatur. Notum est illud Augustini: episcopatum officii nomen esse, non honoris. Et has esse episcopi partes definiunt veteres synodi: pascere verbi prædicatione populum: sacramenta administrare: clerum & populum continere in sancta disciplina: & ne ab his distrahatur, prophanis omnibus huius seculi curis se abdicare. Episcopo adiutores in his omnibus debent esse presbyteri. Quid horum facere se simulant Papa & Cardinales? Dicant igitur quo titulo haberi se velint legitimos pastores, qui nullam officii partem, vel minimo digito, ne in speciem quidem, attingunt.

Verum vt demus hæc omnia: episcopum esse, qui ab omni officii sui parte in totum abstineat: Ecclesiam esse, quæ tam verbi ministerio, quam puro Sacramentorum vsu careat: quid tamen, vbi omnia contrâ pugnant? Iam aliquot seculis sedem illic habuerunt impiæ superstitiones, aperta idololatria, peruersæ doctrinæ: ea doctrinæ capita, quibus potissimum Christiana religio continetur, euersa. Prostitutis ad turpem quæstum, aliásque pollutiones, Sacramentis, extremo ludibrio habitus fuit Christus: vt iterum quodammodo crucifigeretur. Erit ne illa omnium ecclesiarum mater: quæ adeo nullam, non dico faciem, sed ne lineam quidem retinet veræ

Ecclesiæ, vt neruos omnes sanctæ, quæ inter fideles esse debet, communionis abscederit? Nunc renascenti Euangelii doctrinæ non aliter se opponit Romanus Pontifex: quàm si de capite suo ageretur. An non eo ipso demonstrat, non aliter saluam sibi fore suam sedem, nisi profligato Christi Regno? Nouit tua Maiestas, Cæsar, quantus hic mihi dicendi campus pateat. Verum vt breuiter locum hunc concludam: Nego Apostolicam esse eam sedem, vbi nihil præter horrendam apostasian visitur. Nego vicarium esse Christi, qui Euangelium furiosè persequendo, Antichristum se esse opere demonstrat. Nego esse Petri successorem, qui ad demoliendum quidquid edificauit Petrus, toto conatu incumbit. Nego caput Ecclesiæ esse, qui rescissam à Christo vero & vnico capite Ecclesiam sua tyrannide discerpit ac lacerat. Ad hæc omnia mihi respondeant, qui sic alligatam fedi Romanæ esse volunt ecclesiæ hierarchiam: vt Patris authoritati certam ac testatam Euangelii doctrinam posthabere non dubitent. Imo nihil respondeant ipsi: tantum vos expendite, inuictis. Cæsar, & illustrissimi Principes, æquum ne an iniquum postulemus.

Huic quoque proculdubio statuere vobis promtum erit, quàm non audienda sit aduersariorum nostrorum calumnia, dum impia temeritatis, & quasi inexpiabilis audaciæ nos accusant, quia ad purgandam, tum doctrinæ, tum ceremoniarum inquinamentis Ecclesiam, non expectato pontificis Romani

ni nutu, aggressi simus. Id vero priuatis hominibus fas fuisse negant. At vero, quid ab eo sperandum erat? quem loco cedere oportebat, vt Ecclesiam in statum meliorem restitui posset. Deinde quisquis memoria repetet, quæ Lutheri aliorumque fuerint initia, qui progressus, nullam à nobis purgationem requiret. Suppliciter, cum integra adhuc essent omnia, orauit Pontificem Lutherus, vt grauissimis Ecclesiæ morbis in animum induceret mederi. Quid profecit? Re vltius prouecta: etiam si taceret Lutherus: satis acres stimulos ad incitandum pontificem habebat necessitas, ne amplius differret. Id palam vniuersus orbis Christianus ab eo flagitabat. Pii omnium votis satisfacere illi in manu erat. An fecit? Nunc impedimenta causatur. Verum, si fontem inuestigare libeat: reperiamus eum solum, & sibi, & aliis obstare, ne quid agatur. Verum quid argumentis istis leuioribus, insisto: Quasi vero hoc vnum, aut non satis sit illustre, aut non satis ponderosum: quòd nullam a principio huc vsque secum transigendi aliam spem ostendit, nisi vt, sepulto rursus Christo, quidquid impietatis fuit cum nos in medium prodimus, firmioribus quàm ante machinis, stabiliat. Hæc scilicet causa est, cur hodie quoque fortiter prohibeant aduersarii Ecclesiæ instaurationi manum admouere: non quia necesse non sit: (id enim negare, nimis perditæ impudentiæ foret) sed quia tam salutem Ecclesiæ, quàm interitum, ex solo pontificis Romani arbitrio nutuque, suspensam esse velint.

Nunc de remedio videamus, quod solum nobis relinquunt, qui digitum moueri nefas esse censent, quibuscunque malis prematur ecclesia. Ad concilium nos vniuersale reiciunt. Quid? An si, obstinatis animis, in suum exitium maior pars ruat: ideo nobis quoque simul perire necesse erit: cum penes nos salutis nostræ consulendi sit facultas? At nefas est, inquiunt, abrumpere Ecclesiæ vnitatem: quæ tunc abrumpitur, si seorsum aliquid in fidei doctrina pars vna, non adhibitis aliis, decernat. Postea, quæ inde incommoda nascerentur, amplificat: nihil præter horrendam vastitatem, & confusum cahos posse expectari, si propriam sibi fidei formam instituat vnaquæque gens & natio. Hæc quidem merito, & ad rem apposite tum dicerentur, si sponte se vnum Ecclesiæ membrum ab aliis, contempta vnitatem, separaret. Verum id nunc non disputatur. Utinam impetrari hoc quidem posset, vt sancta conspiratione omnes Christiani orbis monarchæ & populi, ad expectandam præsentium malorum emendationem, simul digitum tollerent. Sed cum alios videamus a meliori statu abhorrere: alios vero, aut bello, aut aliis curis teneri implicitos, quominus huc studium suum applicare queant: quousque tandem, alios expectando, nobis consulere differemus? Atque vt liberius malorum omnium fontem aperiam: videmus Romam pontificem, quoad poterit, nunquam passurum, vt consentiant Ecclesiæ omnes, non dico ad iustam consultationem habendam: sed omnino ad synodum colligendam.

Satis

Satis quidem promittet, quoties rogabitur: modo vi-
as omnes præclusas, & aditus omnes impeditos vide-
at. Verum habet in manu remoras, quas identidem
obiiciat, ne vnquam desit tergiuersandi prætextus.
Cardinales, episcopos, abbates habet omnes, paucis
exceptis, consentientes in hac re secum. Siquidem
hoc vnum cogitant, vt plurimum, qualiter possessio-
nem retineant semel usurpatæ tyrannidis: de Eccle-
siæ salute, vel exitio, ne minimum quidem solliciti.

Non vereor Inuictis. Cæsar, & Illustris. princi-
pes, ne vobis incredibile, aut etiam ad persuadendum
difficile sit, quod dico. Quin potius vestras omni-
um conscientias appello, an aliud referam, nisi quod
certo experimento compertum habetis. Interea vlti-
mo in discrimine iacet Ecclesia: infinitæ animæ,
quo se vertere debeant, nescientes, misere anguntur:
multæ etiam morte præoccupatæ, nisi mirabiliter
à Domino seruentur, pereunt. sectæ variæ exoriun-
tur. multi, quorum prius latebat impietas, ex præsen-
tione licentiam nihil credendi sumunt. multa
alioqui non mala ingenia, profanescunt. His malis
coercendis nulla est disciplina. inter nos, qui vnus
Christi nomine gloriamur, & eundem habemus bap-
tismum, nihilo plus est consensionis, quàm si diuer-
sas penitus religiones profiteremur. Et quod omni-
um est miserimum: instat, & iam prope in conspe-
ctu est horrenda totius Ecclesiæ dissipatio, cui fru-
stra remedia quærentur. Cum igitur ad opem Eccle-
siæ ferendam nulla possit esse, in tanta calamitate,

& in tantis periculis, nimia celeritas: qui nos ad concilium vniuersale ablegant, cuius habendi nulla spes apparet, quid aliud quàm Deo & hominibus illudunt? Aut ergo sustinendum est hoc iudicium Germanis, quòd Christi Ecclesiam in suo imperio pati maluerint, se uidentibus & quiescentibus, perire: cum mederi possent eius morbis: aut statim ad suscipiendam eius curam se accingant, necesse est. Quàmquam istud secundum nunquàm facient ita mature, quin nimix cessationis merito etiamnum dantur. Quicumque uero, generalis concilii pretextu, moram interponunt, eos nihil aliud moliri constat, nisi ut hoc artificio tempus extrahant. Nihilo igitur magis sunt audiendi, quàm si uerbis faterentur, quod re ipsa demonstrant, sibi tantum priuatum compendium esse, ut id Ecclesie interitu redimere non dubitent.

At nouo, inquit, exemplo id fieret. Nam ut de religionis dogmatibus, si qua in his controuersia fuerit exorta, cognitionem prouincia una suscipiat ac pronunciet, nunquàm auditum fuit. Quid audio? an solo nutu persuasum iri mundo arbitrantur mendacium, quod temporum omnium historiis refellitur? Quoties emerit noua aliqua hæresis, aut dissidio aliquo turbata fuit Ecclesia: nonne statim prouincialem synodum solebant conuocare, ut illic componeretur quod turbatum erat? Ad generale uero concilium, nisi tentato prius illo remedio, decurrere nunquàm moris fuit. Priusquam ad confutandum

dum Arrium Niccam conuenirent ex toto orbe Christiano episcopi: iam plures in Orientale synodi collectæ fuerant. Reliqua exempla, breuitatis causa, prætereo. Sed quod hostes nostri, tanquàm inusitatum, fugiunt, ordinarium fuisse, veterum scripta testantur. Faceſſat ergo mendax iste nouitatis prætextus.

Si Aphricanos episcopos tenuisset hæc superstitio: nimis sero Donatistis ac Pelagianis occursum esset. Iam magnam Aphricæ partem in suam factionem traxerant Donatistæ: nec locus quisquàm erat ab eorum contagione omnino purus. Erat maximi ponderis controuersia, de Ecclesiæ vnitate, & legitima administratione baptismi. Secundum nouam istorum sapientiam, debebant ad vniuersale concilium reuocari orthodoxi episcopi illam quæstionem, ne à reliquis Ecclesiæ membris se abscinderent. An faciunt? Quin potius, quia restinguendo præſenti incendio festinatione opus esse iudicant, virgunt & insequuntur Donatistas: nunc ad synodum, nunc ad disputationem eos, quasi manu confertum vocâtes. Damnant hostes nostri impiæ ab ecclesia separationis, & Augustinum, & alios eius ætatis sanctos viros, qui cum eo consentiebant: quòd & Donatistas, imperiali authoritate, non conuocata vniuersali synodo, secum disputare coegerint: & prouinciali concilio transigere de controuersia maxime ardua & periculosa non dubitauerint. Pelagius illic quoque cri-

stas extulerat. statim, ad reprimendam eius audaci-
 am, habita synodus. Cum, simulata ad breue tempus
 pœnitentia, vomitum resorbuisset: defixo in Aphri-
 ca impietatis suæ aculeo Romam se recepit, vbi satis
 benigne fuit exceptus. Quid faciunt pii episcopi? An
 se membrum duntaxat ecclesiæ esse causantur, vt ab
 vniuersali concilio remedium expectent? Quin po-
 tius conueniunt ipsi, prima quaque occasione, ite-
 rum atque iterum: impium illud dogma, quo iam
 infecti fuerant multi, anathemate damnant: pronun-
 ciant libere ac definiunt, quid de originali peccato,
 deque regenerationis gratia, sentiendum sit. Postea
 Romam quidem actorum exemplar mittunt, partim
 vt communi, & autoritate, & consensu, melius &
 validius hæreticorum frangant contumaciam: par-
 tim, vt alios admoneant periculi, quod erat omni-
 bus cauendum. Torquent hoc aliorum Romani
 Pontificis adulescentes: quasi suspenderint sententi-
 am, donec quod egerat, ratum haberet Innocentius, qui
 tum Romanæ ecclesiæ presidebat. Verum satis su-
 perque refellitur hæc impudentia ex sanctorum patrum
 verbis. Neque enim aut consiliū petunt ab Innocen-
 tio, quid facere debeant: nec ad eum referunt, vt pro-
 nunciet: nec eius nutum autoritatēque expectant:
 sed iam se cognouisse de causa, & sententiam tulisse
 narrant, qua & hominem, & doctrinam damnaue-
 rint: vt suum exemplum ipse, nisi suis partibus dees-
 se velit, imitetur. Atque hæc quidem tum fiebant,
 cum in sana doctrina consentientes adhuc essent in
ter

ter se Ecclesiæ. Nunc ergo, cum omnia inclinent ad
 ruinam, nisi celeriter succurratur: quid ab eorum
 pendeamus consensu, qui nullum non mouent lapi-
 dem, ut Dei veritatem, quam profligarunt, impedi-
 ant, quominus iterum emergat? Erat Ambrosio, sua
 etate, cum Auxentio certamen de primario fidei no-
 stræ capite: hoc est, de diuinitate Christi. Fauebat
 Auxentii partibus Imperator. Neque tamen ad ge-
 nerale concilium prouocat hoc obtentu: quasi ali bi
 tantam causam finiri sit nefas: sed tantum postulat:
 ut quia fidei sit quæstio: in Ecclesia, coram populo, ^{Epist. 28}
 disputetur. Quorsum etiam synodi prouinciales:
 quæ bis olim quotannis ex more habebantur, nisi ut
 de iis, quæ emerferant, inter se cõsultarent episcopi:
 sicut & canõ synodi Chalcedonensis decimus nonus
 cõtinet. Iubet antiquum institutum, bis quotannis
 conuenire vnus cuiusque prouinciæ episcopos.
 Hoc synodus Chalcedonensis interpretatur fieri de-
 bere ut si qua emerferint, corrigantur. Isti quæ om-
 nibus nota sunt, & doctrinæ, & morũ vitia, villo mo-
 do attingi fas esse negant, donec ad vniuersale conci-
 lium ventum fuerit. Quinetiam hoc ipso subterfu-
 gio Palladius & Secundianus Arriani concilium A-
 quileiense repudiabant, quòd plenum ac generale
 non esset. Abesse Orientales omnes episcopos: Occi-
 dentalium etiam paucos comparere. Et certe, ex Ita-
 licis quoque vix dimidia pars conuenerat. Roma-
 nus episcopus, neque venerat ipse, neque aliquem
 miserat ex suis presbyteris, qui suo nomine interesset.

Ad ista omnia respondet Ambrosius: non esse nouum exemplum, vt synodum agant Occidentales episcopi: cum moris semper fuerit, Orientales inter se conuenire. Prudenter fecisse pios Imperatores, qui concilium indixerint, facta omnibus libera ueniendi potestate, nulla uero necessitate imposita. Venisse, quibus uisum fuerit: quia nemo fuerit prohibitus. Cum pergerent in suis tergiuersationibus Hæretici: non propterea destiterunt à suo proposito sancti patres. Talibus profecto exemplis non prohibetur maiestas tua Cæsar, quo minus ad recolligendum in sanctam concordiam impererii corpus hac, quæ se ad manum offert, ratione utaris.

Quantquam non hoc agunt isti nostri, qui procrastinandum suadent, sicuti iam dictum est, vt aliquantisper differendo, tandem Ecclesiæ consulatur: sed lucrum modo ex mora quærunt. Porro satis longas inducias habituros se existimant, si ad uniuersale concilium reiicere nos possint. Agedum tamen: fingamus iam nihil obstare, quo minus uniuersale concilium mox cogatur. fingamus etiam serio indictum esse: adesse Diem: omnia esse comparata. Illic nimirum præsidebit Romanus pontifex: aut si uenire grauabitur, unum quempiam ex Cardinalibus legabit, qui suo loco præsit: eumque proculdubio deliget, quem fidissimum sibi fore arbitrabitur. Assidebunt Cardinales reliqui, Episcopi deinde & Abbates. Subsellia occupabunt consiliarii: quos vt plurimum deligere non solent, nisi ad suam uoluntatem

bene formatos. fieri quidem poterit, vt pauci quidam boni inter eos sedcant. Verum & propter suam paucitatem despectui erunt: & metu debilitati, vel proficiendi desperatione fracti, tacebunt. Quod si quis forte verbum facere audeat, strepitu & clamoribus, dicto citius, obruetur. Multitudo autem sic erit comparata, vt quiduis passura sit potius, quàm Ecclesiam restitui in statum meliorem. De doctrina taceo: Vtinam modo integri ac dociles ad causam venirent. At certo certius est, vnam hanc fore omnium deliberationem: quidquid dicatur, quæcunque afferantur rationes, non esse auscultandum. Imo non pertinacia modo & obstinatione aures sibi obstruent, ne obediant veritati: sed ferocia etiam ad resistendum se armabunt. Quid enim? an qui nullam sanæ doctrinæ mentionem auribus admittunt, eos credibile est, simul ac in rem præsentem ventum fuerit, sponte cessuros? an qui omnia moliuntur, ne colapsum Christi regnum iterum in mundo resurgat, eos sperabimus excitandi illius & promouendi adiutores fore? an qui nunc ferro & igni insaniunt aduersus veritatem, aliòsque ad sæuitiam, quoad possunt, acuunt & inflammant, humanos se & moderatos, tunc præstabunt? Verum, vt nihil aliud sit, tuæ hoc prudentiæ Inuictis. Cæsar, vestræque Illustris. Principes relinquo æstimandum, num pontifici Romano, vniuersæque eius factioni priuatim expediat, restitui in verum ordinem Ecclesiam, & ad rectam Euangelii normam corruptissimum eius statum emendari.

Quam autem facile sua commoda obliuisci soleant, vt nulla eorum habita ratione, ad suscipiendam communis salutis curam, voluntate & studio ferantur omnes, certis experimentis habetis compertum.

His, Cæsar, Ecclesiam permittes, vt de eius reparatione, suo arbitrio, vel sua potius libidine, statuatur? Ab eorum nutu suspensus hærebis, vt nunquam, donec ipsi consenserint, Ecclesiæ consulendum decernas? Si illorum erit cognitio: facili se compendio expedient. Pronunciabunt enim sic manendum. Sed fingamus, vel pudore, vel tua aliorumque principum autoritate victum iri, vt non nihil adhibeant moderationis in speciem, & de suo etiam imperio aliquantulum remittant: eo ne sponte vnquam descendat, vt se in ordinem coactis, Christi Regnum erigatur? Quorsum igitur illis mandetur reformandæ Ecclesiæ cura, nisi vt oues lupis exponantur? Si alterutrum accidere necesse sit: præstaret tamen ecclesiam pro derelicta desperatâque haberi, quàm in tales medicos incidere. Decuerat quidem eos, qui pastorum nomen locumque obtinent, primos omnium aduolare ad opem illi ferendam. Decuerat, fateor, duces eos se profiteri, principes vero se illis comites adiungere in opere tam sancto, & adiutores. Sed quid, si nō faciunt? Quid si fieri ab aliis nolunt? Quid si ad impediendum, nullum non mouent lapidem? An respiciendum quoque nobis sunt: ne quis se moueat, donec ipsi digitum sustulerint? adhuc ne audienda illa solennis eorum cantilena? nihil

hil tentandum donec Pontifex approbauerit. Sic ergo habeat tua Maiestas : adeoque vos simul omnes reputate cum animis vestris, illustribus. Principes, virique ornatiss. Ecclesiam à suis Pastoribus non modo proditam, desertam, destitutam: sed vexatam, afflictam extrema calamitate, denique exitio destinatam, ad fidem vestram confugere. Quin potius sic existimate: offerri hic vobis à Deo materiam: in qua specimen edatis insigne ac testatum vestræ erga se observantiæ. Nihil est, quod nobis omnibus maiori curæ esse, & in quo elaborare nos intentiore studio velit Deus, quàm vt illibata maneat nominis sui gloria, vt Regnum suum floreat, vt pura vigeat illa doctrina, quæ sola ad ipsum rite colendum præluere nobis debet. Quanto igitur magis hæc principes curare, hæc meditari, hæc agere & persequi decet: quos ideo nominis sui communicatione dignatus est, vt gloriæ suæ custodes sint in terris ac vindices.

Nolite, obsecro, profanis hominibus aurem accommodare, qui vel fallaci concilii ostentatione vos lactant, ne quid leuationis ex vobis sentiat Ecclesia: vel hanc causam, cum sit omnium maxima, extenuant, quò sitis ad eam suscipiendam remissiores: vel ad violentas eius transigendæ rationes impellunt. Hactenus operam perdididerunt, qui te ad sæuitiam inflammare, inuictiss. Cæsar, & tibi quodammo do arma inducere conati sunt. Præclaram certe, & mansuetudinis, & prudentiæ laudem ad posteros consecutus es, quòd turbulentis consiliis, quibus sæ

Epist. 48.
ad V in-
cent.

pe multumque tentatus es, nunquam te à perpetua
moderatione passus es dimoueri. Ea laus ne quando
tibi extorqueatur hostium nostrorum importunita-
te, etiam atque etiam vide. Si terreantur hæretici,
non doceantur, improbam esse dominationem Au-
gustinus agnoscit. Si hac mansuetudine tranctandi
sunt hæretici, qui Ecclesiam, sua intemperie, nulla iu-
sta causa, perturbant, vt castigationem semper doctri-
na præcedat: quanto plus adhibere in hac causa hu-
manitatis decet? in qua Deum & homines testamur,
nihil nos aliud quærere, nisi vt in puram Dei doctri-
num vtrinque consentiamus? Pontificem Roma-
nam cum suis nihil quàm sanguinem & cædes spi-
rare, tu optimus es testis, Cæsar. Quòd si eorum ob-
secutus esses furori: iampridem suo sanguine Ger-
mania redundasset. Neque id vos later, illustres.
Principes. Ad tantam crudelitatem præcipientes ipsos
ageret Dei Spiritus? Sed hoc est scilicet. Libido, quæ
diu grassata est sine obstaculo, si cohiberi incipiat,
protinus ad insaniam erūpit. Si qui sunt præter eos,
qui oppressos vi & armis nos videre cupiant, aut ab
illis flabellis accensi, aut inconsiderato zelo sponte
instigati, causam incognitam oderunt. Nam quod
nascenti primum Ecclesiæ accidisse Tertullianus
queritur, id nobis hodie quoque vsu venit: vt solius
nominis præiudicio, sine causæ inquisitione, damne-
mur. Et nunc quid contendimus aliud, nisi, vt susce-
pta semel legitima cognitione, ex vero tandem & æ-
quo, non ex præsumpta falsò opinione, iudicetur?

At-

Atque hoc quidem præclarum, & humanitatis tuæ, & singularis sapientiæ documentum edidisti, Cæsar: quòd hæcenus furiosæ hostium nostrorum libidini, ne te ad iniustam sæuitiam abriperet, constanter obstitisti. Sed hoc secundum superest: ne perniciosis eorum consiliis morem geras, qui sub dilationis specie sanctum hoc opus, reformationem Ecclesiæ dico, iam dudum impediunt: & quod peius est, abrumperere moliuntur.

Vna forte perficiendi adhuc restat difficultas, quæ vos ab inchoando non nihil retineat. Plerosque enim, non male alioqui animatos, non alia causa auertit à tam sancto instituto, nisi quòd antequàm periculum faciant, successus desperatione, concidunt. Sed hic vobis duo sunt consideranda: neque tantam esse difficultatem, quanta animis concipitur: & quantacunque sit, non decere tamen eius cogitatione ac metu vos frangi, si reputetis apud vos, hoc esse Dei opus: in quo gubernando & spem nostram superari, & opinionem falli oporteat. Priorem illam partem explicare, non est huius operis. Aptior & opportunior erit locus, si ad seriã consultationem ventum semel fuerit. Hoc tantum dicam: magis expeditam fore rationem, nec tantæ molis, quàm vulgo existimetur, modo satis sit ad tentandum animi. Verum cum veteri pro- uerbio celebratum sit, nihil esse præclarum, quod non arduum simul quoque sit ac difficile: miramur, si ad rem omnium maximam & præstantissimam

per multas difficultates sit enitendum: Deinde, quemadmodū dixi, nisi velimus grauem Deo iniuriam facere, alius hic attollere animos conuenit.

Certe enim Dei virtutem metiemur mentis nostræ captu, si de Ecclesiæ reparatione nihil plus sperabimus, quàm ipsa præsentium rerum conditio statusque promittat. Quamlibet tenuis spes appareat, bono animo nos esse Deus iubet: vt, excusso procul omni metu, ad opus alacres accingamur. Hunc saltem illi honorem præstemus, vt fiducia virtutis eius freti, experiri non recusemus, qualem dare successum velit.

Vt nunc Imperii res habent, implicitos variis curis teneri vos, inuictis. Cæsar, & illustris. Principes, ipsaque negotiorum multitudine distractos circumagi, & quodammodo fluctuare, necesse est. Verum sic statuite: vnum hoc proculdubio aliis omnibus esse vobis anteuertendum. Sentio, quos neruos, quam vehementiam, quos aculeos, quem ardorem requirat huius loci tractatio. Et certe non defuturos satis scio, qui me in tam insigni splendidâque materia ita frigidum esse mirentur. Sed quid facerem? Ponderi rerum ac grauitati succumbo. Nihil itaque melius video, quàm rem simpliciter, & absque vllis verborum splendore, vobis proponere: vt eam vestro deinde examine ponderetis. Primum vobis in mentem veniat horrenda hæc Ecclesiæ calamitas, quæ ferreos etiam animos flectere quodam modo ad misericordiam possit. Imo ante oculos vobis scallidum

dum hunc deformemque habitum & vastam diffipationem, quæ sunt in omnium conspectu, statuite. Quid sponsam Christi, vestram omnium matrem, quousque tandem sic prostratam afflictamque iacere feretis? Præsertim cum & fidem vestram imploret, & vobis ad manum sit eius subleuandæ ratio: Percipite deinde animis, quanto acerbiora iam instent. Non enim procul abest vltimus interitus, nisi quantissime obuiam eatis. Seruabit quidẽ mirabiliter, & supra hominum opinionem, vbi cunque volent, Ecclesiam suam Christus. Sed hoc dico: si paululum modo cessatum adhuc a vobis fuerit, Ecclesiæ formam nos in Germania nullam habituros. Circumspicite quot indicia, illam, cui occurrere vos par est, ruinã minentur: iamque imminere denuncient. Illa satis loquuntur, etiam si taceam.

Quantum non præsentem tantum aspectu mouere nos hæc indicia, sed diuinæ quoque vltionis commonefacere debent. Vitiato tot prauis opinionibus, tot impiis fœdisque superstitionibus peruerso Dei cultu, atroci contumelia afficitur sacra eius maiestas, profanatur sanctum eius nomen, eius gloria tantum non pedibus calcatur. Imo cum palam idolatria inquinatus sit totus Christianus orbis: sua, eius loco, fragmenta homines adorant. Mille superstitionum species regnant, quæ tot sunt aperta eius ludibria. Virtus Christi prope oblitterata ex hominum animis, fiducia salutis ab ipso ad inanes friuolasque ceremoniarum nugas traducta, sacramento-

rum non minus execranda pollutio. Baptismus multis additamentis deformatus. Sacrosanctæ vero Cœna ad omne ignominie genus prostituta. Tota religio in alienam prorsus formam degenerauit. Si nos ad hæc curanda negligenter adiicimus animum: non obliuiscitur certe sui Deus. Nam qui imminui suum honorem vlllo modo passurum se negat, quomodo eum labefactari & destrui pro nihilo duceret? Qui dissipationem populis omnibus, apud quos defecerit prophetia, minatur: quomodo apertum & contumacem prophetiarum contemptum inter nos in punitum sineret? Qui leuem Cœne suæ maculam tam seuerè vindicauit in Corinthiis: quomodo nobis parceret, si eam tornefandis sacrilegiis conspurcare pergimus? Qui prophetarum omnium ore ad vlciscendam idolatriam armatum se testificatur & clamitat: tot idolatriæ portenta an intacta in nobis relinqueret? Et certe non relinquit. Videmus enim, vt nos vrgeat & insequatur armata manu. Turcicum nunc bellum omnium in se mentes conuertit, ac trepidatione implet. Merito id quidem. De comparandis ad resistendum præsidis consultatur. Id quoque prudenter fit ac necessario. Festinatione non vulgari opus esse clamant omnes. Fateor nimirum esse non posse: modo ne interea restituendæ in suum statum Ecclesiæ cõsultatio, quæ prima esse debet, vel negligatur, vel retardetur. Plus enim satis morarum interpositum iam fuit. Intus est, in visceribus nostris inclusa belli Turcici materia. Eam imprimis tollere oportet, si bellum ipsum foeliciter

citer propulsare cupimus.

Quãobrem quoties vobis posthac hæc vox occi-
neretur, differendum in præsens esse reformatæ Eccle-
siae negociũ: fore, alijs transactis, satis maturũ eius cu-
randi tẽpus: de eo vobis inuictis, Cæsar, & illustris.
Principes, deliberandũ esse memineritis, imperiũ ne
velitis aliquod posteris vestris relinquere, an nullum.
Tamen si quid de posteritate loquor? Iam enim, vo-
bis videntibus, semirutum ad vltimam ruinam incli-
nat. Quòd ad nos pertinet: vt cũque res reciderit, hæc
nos conscientia semper sustinebit in Dei conspectu
quòd & seruire eius gloriæ, & Ecclesiæ ipsius pro-
desse voluerimus, quòd fideliter incubuerimus in
eam rem, quòd denique fecerimus, quantum in no-
bis erat. Nam non aliorum spectasse conatus no-
stros, nostrãque omnia studia, ipsi primum nobis su-
mus satis conscii: & id luculentis testimoniis vt te-
statum foret, dedimus operam. Et certe cum nobis
constet, Dei negocium hic nos & curare, & agere:
ipsum sibi, operique suo minime defuturum, confi-
dimus. Cæterum, qualiscunque exitus erit: nun-
quam nos cœpisse, aut huc vsque progressos esse pœ-
nitebit. Nobis Spiritus sanctus doctrinæ nostræ fide-
lis est, ac certus testis. Scimus, inquam, esse æternam
Dei veritatem, quam prædicamus. Ministerium no-
strum vt mundo sit salutare, optamus quidem, sicut
par est. Verum vt id consequamur, Dei est præstare,
non nostrum. Si ita meretur eorum, quibus prodes-
se cupimus, partim contumacia, partim ingratitude,

vt desperato profectu, omnia pessum eant: dicam,
quod homine Christiano dignum est: Subscri-
bent, quicumque huic tam sanctæ professioni re-
spondere volent: moriemur. Sed in morte quo-
que victores erimus. non modo quòd inde certus
ad meliorem vitam transitus nobis erit: sed
quia sanguinem nostrum ad propagan-

dam illam, quæ nunc respuitur,
Dei veritatem, seminis in-
star futurum esse
scimus.

F I N I S.

ERRATA.

- Pag. 99. vers. vlt. quod. lege quàm.
Pag. 104. vers. 16. agant. lege agat.
Pag. 114. vers. 20. defensionis. lege defensioni.
Pag. 115. vers. 6. Longe. corrige longum.
Pag. 124. vers. 24. Huic. lege hinc.
Pag. 125. vers. 3. ecclesiam. lege ecclesia.

OCN 55579300

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 LIBRARY
 540 EAST 57TH STREET
 CHICAGO, ILL. 60637
 U.S.A.

U. I. N. 1. 1

U. I. N. 1. 1
 U. I. N. 1. 1
 U. I. N. 1. 1